

“સત્તર ઘણો.”

વાર્તાની નાયક.

બનાવનાર:—આર. એફ. અચારીઆ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૮૨૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ લાઘવિયો

વિષય ૬-૩

ગોળવાળા નાઈટ ક્લાસો.

નોકરી ધંધો કરવા છતાં શું તમારે ઇંગ્લેન્ડ

બોલતાં લખતાં જલદીથી શીખી લેવું છે ? તો તુરત

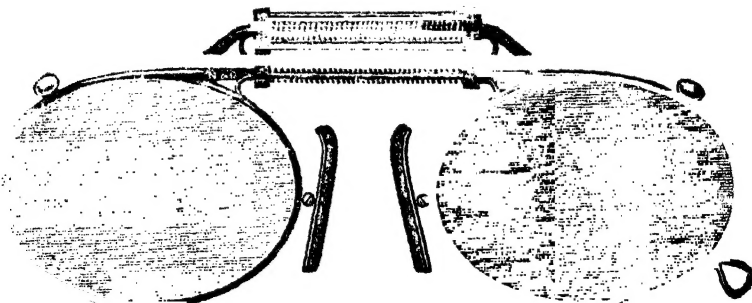
કોટ બુંબાખાનાં સામેના ૨૧ વર્ષના જુના બાણીતા

“ ગોળવાળા નાઈટ ક્લાસો ” નો લાભ લો.

થોડાજ માસમાં તમે કાંઈ અજબ ફેરફાર જોશો.

લાંડન અને જરમનીના સ્પેશ્યાલીસ્ટ આંખની મફત તપાસ કરીને જામીનગીરી સાથે કીધાયતે ઉત્તમ ક્વાલીટીના ચશ્મા આપે છે. ડોક્ટરો અને હોસ્પિટાલોના નંબર મુજબ જામીનગીરી સાથે અરધા ભાવે શંકડી ફરેમમાં ચશ્મા આપીએ છીએ.

ગમે તેવા માથાના સખત દુખારાને હમારો આંખો તપાસીને આપેલા ઠંડા ચશ્મા તુરતજ નરમ પાડીને આરામ આપે છે. ખાસ ધરાઈની સગવડ ખાતર દર રવીવારે પણ આંખો દીવસ આંખ તપાસીને ઉચી ક્વાલીટીના ચશ્મા જામીનગીરીથી કીધાયત ભાવે આપીએ છીએ.

આંખની મફત તપાસ ————— ધણાજ કીધાયત ભાવ.

આંખના ડોક્ટરો અને ચશ્મા બનાવનારા ડી. બારટનની કું. કાર્ટર ભારકેટની સામે.

(MADE IN CZECHOSLOVAKIA)

નવી નોવેલ્ટી!

લેડીઝ વાઇટ ડેનવાસ સ્ટાઇલીશ
કોર્ટ શુ, કાલા કાફની ફેન્સી
ટો કેપ, કાઉન્ટર અને વેચ્ય

સાથે. સ્માર્ટ શોપ
અને સ્પેન્શ હાઇ
લીલ. ધણીજ
શંકડી સ્ટાઇલ
છતાં કીમત
નજવી છે.

તમારી પૈર માટે
વ્યાજેજ પધારો.

નોટ-માનુઓ,
અહરથો અને બ-
ચાઓ માટે હા-
લમાંજ આવેલા

તદન નવી સ્ટા-
ઇલોના શુઝનો
જંગી સ્ટોક માન-
વંતા ધરોકોને જોવા
માટે અમારી દુકાનો
ઉપર ખુલ્લો છે.

જાતે પધારો
અથવા અમારા
પ્રાઇસ લીસ્ટ
માટે લખો

લેડીઝ માટે તરફવાર લેટસડ,

ખાસ જોવા લાયક છે.

સ્ટાઇલોના શુઝ

ખાટા

પુટવેર

હેડ ઓફીસ:—
કરનાક રોડ,
કુંભાર.

સ્ટોડીસ્ટો—
દાઉદ એન્ડ કુંઝ

ખાન્ય—
લોહાર ઓટ,
કુંભાર (૨)

“લાડ ઘેલો.”

એક પારસી સંસારી વાર્તા.

રચનાર:—

રતનશાહ ફરામજી અચારીઆ

તે

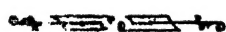
જામે જેહાનુમા, મુંબઈ પ્રકાશ, મુંબઈ મળાહ,

દીલે આરામ, “ ફેવરીટ ” ના એડીટર

અને વાર્તાઓ દીલ આરામ,

જ હેરી ના ગણ,

વગેરેના કર્તા.

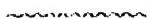

આંકીસ:—૭૬-૭૮, “ અચારીઆ હાઉસ. ”

પહેલો મરીનલાઈન્સ મુંબઈ—૨.

કીંમત રૂપીઆ એક.

“ જેન વિજય ” પ્રી. પ્રેસ—મુરતમાં મુળચંદ કસનદાસ હાપડિયાએ બાંધ્યું.

ઈ. સ. ૧૯૩૧.

દીપ્તાયો.

આ વાર્તા કટકે કટકે “ ફેવરીટ ” માં આવી છે અને પચરંગી ઢામનાં હજારો વાંચનારાઓમાં એકે અવાજ વખાણ પામી છે. તેની તારીફમાં લખાઈ આવેલી સંખ્યાબંધ સીફર-સોને લીધે એ આખી વાર્તા ચોપડીના આકારમાં છાપવામાં આવી છે. જની વાંચનારાઓ તરફથી અમારી આગલી વાર્તા મીસાલ સારી કદર કરવામાં આવશે એવી ઉમેદ છે.

આ “ લાઉચેલો ” વાર્તા આજના પારસી સંસારનો એક ચમકાવનારો સફે રજુ કરે છે. મોટે ધરના માબાપો પોતાના દીકરાઓને ચઢતી કળવણી આપવાનાં ઉમંગમાં—ભવીષ્ય સુધારવાની હોશમાં—મોટી મોટી રકમો ખરચી તેઓને એકલા યુરોપ મોકલી આપે છે. પરીણામમાં ત્યાંના ત્રાતાવરણથી લલ-ચાઇને તેઓ ત્યાં શું શું અનુભવે મેલવે છે અને કેવાં કેવાં પ્રાક્રમો કરી જુઠા સાચા હેવાલો લખી વાલે છે તેનો એક આખાદ ચીતાર એમાંથી જણી શકાય છે. વળી પોતાની માતાથી છુપાં લગન કરી જુદદીન મડમ જોરતની ટોક ગલે જોલવવા પછી એક કરોડપત્તી દીકરાના બાબમાં કેવા કેવા બનાવ બને છે. કેટલી નવી નવી સંકડામણો અને આફતો ઉભી થાય છે, અંતે ગમે એવી મોટી દોલત, કળવણી અને કળા છતાં એવાં જુદદીન જોડાણથી કેવો બુરામાં બુરા ફેજની સીમાપર પુગે છે તેનું હૃદયભેદક બોધ લેવા જોગ બ્યાંન આ કીરસામાંથી મલી આવે છે.

આ વાર્તા ઉધરતા જવાનોનાં હાથમા ઘણી સલામતી સાથ મુકવા જોગ છે ખાસ કરીને વેલાત જતા દીકરાઓને જતી વખતે તેની એક નકલ જરૂર આપવી, કે જ્યાં માબાપોની અબજે શીખામણથી પણ આલા દરજ્જે અસર કરે તેવો આ વાર્તાનો એકજ દાખલો પુરતો ગણાશે, અને તેઓ ચોંકીને તેમજ ચેતેને ચાલી શકશે.

ફેવરીટ અને તેની વાર્તાઓ

તે વીધે જાહેર છાપાનો અભીપ્રાય.

“જેહરી નાગણુ”

અત્રેના ફેવરીટના અધીપતી અને માલેક કાફક મારકેટવાલા મીં રતનશાહ ફરામજી અચારીયા તરફથી “જેહરી નાગણુ” નામની “કારમે પોલીટીન સંસારી વાર્તા” નું પુસ્તક મળ્યું છે. આ વાર્તા અત્યાર અગાઉ ‘ફેવરીટ’માં ટુકડે ટુકડે પ્રકટ થઇ ચુકી છે. પારસી બાપ અને જુદીન માના પેટની સાકર નામની પોતાના અનાચારથી કેટલા સારા સારા માણસોને પાયમાલ કરે છે અને તેનો પતી વાધરો અને તેના મીત્રો સહીમ વગેરે સાકરના સપાટામાં સપડાયલાઓને કેવાં હુટે છે તેનું આ વાર્તામાં વર્ણન છે. સાકર પોતાના કૃત્યથી ખરેખર ‘જેહરી નાગણુ’ પુરવાર થઇ છે, પણ તેના સપાટામાં આવેલા ખાં ખાં જેહાંગીરશાહને સકથી વધુ સગ્ગ થતી હોય તેમ લાગે છે. પોતાની પત્નીને છોડનાર અને પારકાની ઓરતના સપાટામાં ફસનારાં કેવા ફેળે પહોંચે છે તેનું યોગ્ય ચિત્ર આ પુસ્તકમાં દોરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તકની કૌમત રૂ. ૧૫૫ છે,

“સુખધ સમાચાર” ૮-૪-૩૧

જેહરી-નાગણુ.

આ દુન્યાના સંસારની અંદર ચાલો રહેલા કાવાકાવા, અને નેકી નીતીનું ચીત્ર રજુ કરનાર વાર્તાનું પુસ્તક છે.

“કચસરે હીંદ” ૮-૨-૩૧

જેહરી નાગણુ.

ઉપલાં નામનું એક વાર્તાનું પુસ્તક જાણીતા લેખક મીં રતનશાહ અચારીયા તરફથી અમેાને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યું છે. આ પુસ્તક સદાષદાર છપાઇ, સાદી પણ મજબુત બાંધણી અને સુંદર ગેટ અપ ધરાવે છે. આ વાર્તા મીં અચારીયા હસ્તક નીકળતાં બહોળા ફેલાવો પામેલાં માતૈક “ફેવરીટ”માં પ્રથમ કટકે કટકે રજુ થઇ હતી, જે તે વેળાએ વાંચકોની પસંદગી પામી ચુકવાથી તેને પુસ્તકના આકારમાં રજુ કરવામાં આવી છે. આ વાર્તાનો ખોટ સાદો છે અને તેમાં સાકર નામની એક ઉછાળળી સ્ત્રી

પોતાનાં સ્ત્રી ચરિત્રથી શું શું કાવાદાવા કરે છે અને ફંદ ફરેખથી ધણીક બોલા મહરથેને ફસાવી આપે તેઓને કેમ ખુવાર કરે છે તેનો ચીતાર આપવામાં આવ્યો છે. આ વાર્તાનાં વળાંનો વિકાસ સીલસીલાબંધ અને સરળ રીતે થતો જોવામાં આવે છે; શૈલી મધુર અને રસીક છે અને વાક્ય રચના પર પણ ઠીક કાણુ રખાયેલો જોઈ શકાય છે. સામગ્રી રીતે જોતાં આ પુસ્તક વાંચવા જોગ છે અને તેની રાખવામાં આવેલી રૂ. દોઢની કિંમત પણ કીકાયતજ નજીય છે. અમો વાર્તાનાં શોખીનોને આ પુસ્તકની બલામણુ કચે છે અને મીઠા અચારીઆને વધુ ફૂટેલ ઇચ્છે છીએ.

“મુખ્ય મીત્ર” તા. ૧૨-૪-૨૧

“લાડ ઘેલો”

ખીજા માસિક ચોપાન્યા એક દિશાએ દોડે છે, ત્યારે ફેવરીટ ખીજા દિશાએ જાય છે. યાને અહિં કસરત અને સિનેમાને લગતાં પીકચરો અને લખાણો પર વધુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે, એ ખુશીની વાત છે. જન્યુઆરી ૧૯૩૧ થી શરૂ થયેલી નવી ચાલુ વાર્તા લાડ ઘેલો ખાસ વાંચવા લાયક છે; જે પાંત્રીઓ અને હિંદીઓ વિલાયત જઈ, અબણુ અગાન, ઘોખન મોચન દરજન યા ખેડુતની મડમ સાથે પરણી આવે છે. તેઓ પાછળથી કેવા પરતાય છે એ આ વાતમાં સમાય છે. ઉંચ સોસાયટીની શીખેલી બહેલી મદમરીઓ તો આવા દેશી યા પાંત્રી સાથે પરણવાની દરકાર ન કરે.

(ખેરશેદ પ્રકાશ)

ફેવરીટ:—ત્રણ વર્ષની ટુંક મુદતમાં ગુજરાતી માસીકો વચ્ચે ચમત્કાર કરી બતાવનાર આ બોલજો ફેલાવો પામેલું માસીક હાલમાં ચોમેર આજે ફેલાઈ રહ્યું છે. આ ચમત્કારનું એકલું કીમ્મતું તેનું વર્ષ એ રૂપાનું અતી સરવુ લવાજમ, તેમ દલદાર પોથામાં દર મહીને ટકોરાબંધ પીરસાતું સંગીન વાંચણ છે. હમોને અભિપ્રાય માટે મલેલો એ પટેટી અંક અચ્ચીતજ હાથશોભિત છે એ અંકને સુંદર આઠ કાડનાં ટાઇટલ કવરમાં મઢી લેવામાં આવ્યો છે. કવર પેજ ઉપર એક નાનકડાં જીલકાનું દીલજીત પીકચર ફ્રેમ કરવા લાયક છે. તે ઉપરાંત અંદર ખીજાં અનેક સુંદર ને રમુજ ચીત્રો સમાયલા છે. વાંચણની બાબદમાં દરેકનાં ટેસ્ટને ખર આવે તેવાં અને જીલ્લાં જીલ્લાં ટુંકા રમુજ રસીલાં અને બોલચાલ લખાણો સમાયલાં છે. વાર્તાઓ, સ્કેચીઓ, કવીતાઓ પચરંગી વિષયો, પ્રાંતિક પદ્ય અને ચીત્રોથી ભરેલાં ૨૦૦ પેજનો દલદાર અંક પોતાના વાંચકોને

ફક્ત ચાર આના જેવી હસવા સરખી ફીમતે આપવાનું એનાં માલેકને કેમ
પરવડ્યું હશે, એજ હમારી અજાયબી છે. ! માલેક અને અધીપતી:—મી. ૦
રતનશાહ ફ. અચારીયા. વાર્ષિક લવાજમ:—ફક્ત રૂ. બે ઓણીસ:—૭૬ મરીન
લાઇન્સ—મુંબઇ, ૨. “નવરાસ” અક્ટોબર ૧૯૩૦

ફેવરીટ દીવાળી અંક—પ્રકાશક; આર. એફ અચારીયા, ૭૬, મરી-
નલાઇન્સ, મુંબઇ. કિ. ત્રણ આના. ૧૪૦ પાનાનો પુસ્તક આકારનો આ
અંક ટુકી વાર્તાઓ રમુજી સ્કેચો તેમજ ખીજ અનેક બાબદોથી ભરપૂર
છે, સીનેમાનાં પીકચરો તેમજ નાના સમુજી પીકચરો આકર્ષક છે. સીનેમાને
લગતાં લખાણો ઢગલાંબંધ કવિતાઓ અને રમુજી ટુંકા ફકરાઓ તો ગણાતા
ગણાય નાહાં તેટલાં ભરચક ભરેલાં છે. નવરાસની વખતે બે ધડી દીલ બહે-
લાવવા માટેનું એક અચ્છું સાધન છે. નજીવા દામમાં આટલો સુંદર અંક
ભાગ્યેજ મળે. પ્રકાશક મી. અચારીયાનું આ સાહસ ખરેખર પ્રશંસા
પાત્ર છે. “બ્રહ્મક્ષત્રી હિતેચ્છુ” અક્ટોબર ૧૯૩૦

જેહેરી નાગણુ—(ચિત્રો સહિત—લેખક રતનશાહ ફરામજી અચા-
રીયા, ૭૬-૭૮ અચારીયા હાઉસ, પહેલી મરીનલાઇન્સ, મુંબઇ-૨. કિમત
બે રૂપીયા.) લેખકના શબ્દોમાં કહીયો તો આ ‘એક કોસ્મોપોલીટન સંસારી
વાર્તા’ છે, અને તે ‘ફેવરીટ’ માસિકમાં..... પ્રગટ થઇ છે. આ નવલકથાની
વસ્તુમાં નવીનતા જણાય છે. વાંચવી ગમે એવી છે. પારસી લખાણની હજ
તેમાં ચરણી જેવી વધુ લગજત આપે છે. વાર્તા જેને અંગ્રેજીમાં ‘અંડર વર્લ્ડ’
કહે છે તેવી, સમાજના છત્ર નીચે, તેની રૂપાળી દેખાતી સપાટી નીચે
ખદબદતી દોળખી દુનિયાની હયાતી તરફ વાંચનારની આંખ ઉઘાડે છે.
આ પ્રકારનું સાહિત્ય અંગ્રેજીમાં બહોળું છે. ખાસ કરીને સીનેમાની શીલ-
મોમા વધારે સચોટપણે દેખાવ દે છે. વાર્તામાં જોશ છે અને તેનો પ્રવાહ
ઘોષમાર વહે છે. આમ વર્ગને રૂચે તેવું છે. જે દામ વધારે હળવું રાખ્યું
હોય તો સુવર્ણ અને સુગંધનો મેળ જમી આ ચોપડીનો ફેલાવો બણો
સારો થાય એકંદરે સારી સેન્સેશનલ ને સ્પેક્ટેક્યુલર નવલ કથા છે. બાઇ
આચારીયાની ખંતીલી કલમને મુબારકબાદ.

“બ્રહ્મદેશ” ૬-૬-૩૧

ફેવરીટ

દર તા. ૧ દીએ નીકળતું નીચમીત ચોપાન્યુ.

આખાં હિંદમાં ઝલકી રહેલું માસીક ! ૧૨૦ પાનાનો પોથો !!

તેની બેહદ લોકપ્રીયતા ને દીમાન્ડ જોતાં, રૂ. ૨) ના વાર્ષીક

લવાજમમાં પોષ્ટ સાથે ગોયા મફતજ છે

ચુકયા તો એક નોવેલ્ટી પલેઝર ગુમાવશો.

મે આને મુખ્યમાં છુટક મલતો આંક અધેમધ ખલાસ થયો હોય તો,
તેના સોલ એજન્ટ કાર્ડ મારકેટમાં અવ્યારીઆની દુકાનેથી લેજો ! ગમે
સાંથી મેલવર્ગ-પણ નિવાને ચુકતા ના-એક અજબ ઠાઠ છે !!

ગુજરાતી માસિકોમાં ચમકારો !! પા હીસ્સે દ્રામ-ગજબ કામ !!

પાંત્રીસ વર્ષના અનુભવની કારસાઈ ! બહા કાર્ડમાં મહેલો જંગી પોથો !

આટલાં બધાં બેચારો જનાં તેમજ દસવા સરસી કીમત પોષ્ટ સાથે
વરસે રૂપીયા બે છે.

દ્રામ હહેશે કે એટલું સસતું કેમ ? હજારો વાંચકોનો આશરો !-લાખની પાણી !!

જાહેર ખખર આપનારાઓ માટે એક સૌથી અફલાતુન સાધણ

ફેવરીટનાં આંકમાં જાન ખાખી જુઓ ને પછી જોજો તમારે ત્યાં

ઘરાકોની ટંકશાળ !!

હીંદના માસિકોમાં પહેલી પહેલ !! બારે ખરચથી ખનાવેલાં-નખાંજ
ફોટો પીઅર્શ, ધરખમ સંસારી વાર્તાઓ, સંખ્યાબંધ રહેઝીક ! બેશુમાર
કવીતા ! પુષ્કળ રમુજનાં બંડાર ! એકેકો ફોટો રૂ. ૧ નો છે ! અકેહી
વાર્તાજ રૂ. ૧ ની છે !

ટેકાણું—નં. ૭૬, મરીનલાઈન્સ મુખ્ય ૨.

સ્વાર્થ સાથ પરમાર્થ.

દરેક કોમના બાતુઓ ગ્રહસ્થો તથા બાળકો માટે
શારીરીક ખીલવણીથી દુઃખ દરદો નાબુદ કરા
તંદરોસ્તી મેલવવાનું નમુનેદાર બાતુ—

ગઝદર હેલ્થ હો.

અંગમળ કસરતોનું
બાગે બહેસ્ત મથક.

વીજળીયા ચાલતાં એવાં અનેક અપેરેતસથી, તેમજ કસરતી ઓળ-
રાથી ભરપુર છે. એવાં અપેરેતસ મુંબઈ ઇલાકાની
કસરતશાળામાં મલવા મુશ્કેલ છે.

લખો: માલેક — બમનશાહ સી. ગઝદર.

મરીનલાઈન્સ સ્ટેશન પાછળ મુંબઈ, નં. ૨.

બસ સમજો જેન્ટલમેન, જરા કરજો માફ કહેણ !

(બિરા સાથે બેરા-એ ૨૧૬)

અરે ગેલા મીતો ઠેશન વરતી-આલી માજી ત્રેન,
ધડીઆલ મદી બગીતલે તો-હાપ્પાસ ટેન !

બસ સમજો જેન્ટલમેન, જરા કરજો માફ કહેણ,
જુના બાણીતા મસાલાવાલા, બેરામજી અધર્ષ મેન-બસ.

મધ મધતા મસાલા ને-મુરંબા-અચારો,
સરકો-શોશ-ચટણીના કરો વીચારો-બસ.

ઠોફી-અને સુકો મેવો-મીઠું ધાણીનું તેલ,
ચંદનવાડી દુકાન આવેલી-આજે લખી મેલ-બસ.

ધર્જીનું દુધ ઠેશર અંલચી-ઉચ્ચો ધરાંની ગોલાખ,
બલતો સલતો માલ નાં ખાંતારે-નહીતો આવી બચ બેલાખ-બસ

છુટક તથા જથ્થાબંધ આપે બેરામજી મેરખાંન,
ઝોડર તમારો નોંધાવી દેવો-રોપાલેનમાં દુકાંન-બસ.

બસ લેવું હોયતો અહીંથી લેજો-ના લેતા કાઢની સલાહ,
દુકાંન જો નહીં જોઈ હોય તો-સુલતાન મંજીલ ચલા-બસ.

પારસી સંસ્કારી લાડઘેલો વાતા.

[બાળ હથ, મીઠા હથ તો બાળીતી છે પણ પુરુષ હથેનું જરીકુમ કેવું ? પાણીના પરપોટા જેવી માનવીની જીંદગી, તે કેવી બીજા બાળકોની જેમ મોઝે પડવાનો, બાપ તેવા બેઠા ને વડ તેવા ટેડા ! સમાં કે મીઠેની સલાહ માનવામાં પ્રાયદો કે ગેરલાજ ? ખાનડ મસા-બીનો ખાયો, એક બૂલ બચું અનુમાન !]

પ્રકરણ ૧ છું.

મમ્મત ને હુઝતને ખાતર એક માનવી દુન્યામાં કેટલી કેટલી પ્રકારના દુઃખ ઉભાં કરે છે ? કેટલી દુસમતી જગૃત કરે છે, અને કેવી મુશ્કેલી ઉપજાવે છે તેનો અનુભવ તેની પોતાની પર વીપતી પડ્યા વગર મેલવી શકાતો નથી.

એ જીદા હઠને બાળપણથીજ હઠાવવી ખટે. કુમળી વયનાં બચ્ચાં આવી હઠ ગોયા જનમતાંની સાથેજ લેતાં આવે છે. એક ઝાડનો કુમળો લીસો છોડ ન્યાં સુધી તે પુટવાની શરૂઆતમાં હોય ત્યાંસુધી વાજો તેમ વળે, પણ તે પાકત-સુકો થવા પછી વાલવા જવો તો કાં તો ઢુટીજ જાય માતો વળીજ ન શકે-તેજ સીદાંત સરખસર નાનાં બચ્ચાંના બાળમાં માની લેવો જોઈયે. આટલા હુંક દીખાયા પછી આ હૃદય બેદક કીસ્સામાં આપણે દાખલ થઈશું.

સર નાદરશાહનું ખાનદાન પારસી કામમાં વરસોનું આગેવાન દરજ્જો ધરાવતું હતું. એ કરોડપતી કુટુંબનો અમીરી ખવાશ, સખાવતી દીલગુરદો જેમ કામમાં તેમ સરકાર દરબારમાં અને દુન્યાના ચોખંડ ભાગમાં પ્રખ્યાત હતો.

તે એક રાજવંશીને જાજતો આરાસ્તે કીધેલો સુવાનો ઓરડો હતો. કે જ્યાં તે આલીશાન મહેલનો કરોડપતી માલેક સર નાદરશાહ તેની સૌથી જાવલી જવાન મહેરદારની મીઠી ગોદમાં મરવા સુતો હતો.

તેની મરતી વખતની છેલ્લી ખાએશને માન આપી, તે કુમળા ઓર-

ડાની એકાદ એ આરીઓ ખોલી નાંખી, તે આરીના ઉંચા રેશમી પસાઓ હઠાવી દેવામાં આવ્યા હતા, જેથી સાંજની ઠંડી લેહકી અને અસ્ત પામતા આક્રમણના નરમ કીરણો આરી વાટેથી ગોચા ધરમાં કુદી આવતાં રહ્યાં હતાં.

તેમની ધણીચાણી આલ્પમાયનાં દયકાંઓનાં અવાજનોજ પડથો પડતો હોય તેમ, વળી બાળુમાંનાં એક મોટા પાણીના ધોધનો ધીમે ગોંધાત પથ્થુ તે આરીની બાહેરના વિશાળ બગીચાના ફૂલોના પમનાત સાથ ત્યાં પહોંચી વલતો હતો.

તે સર નાદરશાહ, મોહતના ઝોરડામાં પોતાની મોહબતવંતી મોહરદાર સાથે તદ્દન એકલોજ હતો, તેણે, તેની આ છેલ્લી ધડીઓમાં, ખાસ કરીને પોતાની ધણીચાણી સાથે એકલો રહેવા માંગી લીધું હતું કે જેના પરી-ણામમાં સમા વહાલાં દોરત આસનાવો, અને ડાકટરો વડીક તે વર બેયરને આ વખતે એ મુજબ એકલાં છોડી આધાં પાછાં થયાં હતાં.

તે અકસ્માતના સંબંધનો પહેલી હરોલનો સધળો ગભરાત સમી ગયો હતો. અને ગરબડને બદલે હવે ગમખાર શાંતીએ તે મોટા મહેલમાં પોતાનો અમલ જતરી કર્યો હતો.

આ અકસ્માત સહવારે થયો હતો; ને હમણાં સાંજનો સીતલ સમો હતો, કે જે શાંત વખત તે બંગલા માંહેલી શાંતી ને ગમખવારીને બની શકે તો હજી વધુ ઉદાશ ને વધુ બયબીત બનાવવામાં જાણે મદદ થતો હતો.

ડાકટરો આવ્યા અને ગયા હતા, કાંકે તેમને થોભવાની હવે જરૂર હતી નહીં, જે કલાક જતો હતો તે હવે “નાદર કેશલ” ના માલેક સર નાદરશાહ શ્રીરાજશાહ સેનાપટીનો છેલ્લોજ ગણાતો હતો.

એ કારણોને લીધે તેમનાં ધરનો સદાનો માનીતો સોલીસીટર મોટા શાહ, વીલ-વશિયતને લગતી સધલી ઘટતી ગોઠવણો કરી રહ્યો હતો, અને તે વીલ ઉપર, મરવા સુતેલા તે શેડીયાની સહી વડીક મુકાઈ ચુકી હતી.

“એવણુ એક કલાકથી કાઢરશે નહીં.”

તે મરતા ઉમરાવનાં સંબંધમાં મોટા ડાકટરનો આપેલો એ ત્રાસજનક અભિપ્રાય હતો. અને તેવું મત આપવાને ત્રણ કલાક વહી ગયલા હોવા છતાં મોહત જીવત વચ્ચે ડોળા ખાતો સર નાદરશાહ હજી પોતાની તે પાદશાહી મકાનનાં શાંત ઝોરડામાં પોતાના સેવટનાં બીજાણા ઉપર હેયાત પડેલો હતો.

મોહતનો ડરામણો કુત સમજી દેખીતી રીતે તેની બરછી ઉઘામી તે શ્રીમંત શેઠ્યાને મારવા બીજાણી બાબુમાં જાણે ખડે પડે ઉભો હતો. અને તેઓ તે નીરમાન કરેલી સેવટની ધડી કંઈક દુર હોય તેમ, તે મોહતનો ઉઘામેલો હાથ અને ફટકો ગોળા હજી ઉઘોળ હતો.

સર નાદરશાહ, સાંજે સમો ભર જવાની ને પુખ્ત તંદોસ્તીના બહારમાં તે કમનસીબ સહવારે ઘેરથી બાહર પડ્યો હતો, અને હમથા મરવા સુતો હતો ! આદમીની છાંદગી પાણીના પરપોટા માફક કેવી તકલીફો અને ખીન ભરેસેદાર છે તેનો એથી બહેતર પુરાવો થું હોય શકે ?

તે પોતાની હઠના પરિણામનો આ સૌથી જાલીમ-બધાથી જાણુન કર આપતો હતો. તેનો નવો ઘોડો તોફાની માલમ પડવાથી દરેકે તેને તે અજમાવવાની ધણી મના ફરમાવી મનાવ્યો હતો, પણ તેણે તે કાઈનું કશું માન્યું નહીં.

ઘોડસવારીની તેના આપદદેથી ઓધે ઉતરી આવેલી કીર્તી ને કસરતના પોતાના અનુભવની માહિતગારી ને મુસ્તાફીમાં મગર તે શેઠીયો હડીલો થયો, અને-અને જેમ આગમચથી ભય રાખવામાં આવ્યો હતો તેમ તે ઘોડા ઉપરથી ઉંધે મસ્તક ઝીકાયો, કે જે તેને મોહત બાવનારી ગંભીર ઈજા થઇ, ને પોતાની એ હઠનો દંડ પોતાના કીંમતી પ્યારા જવાન જાનની કીંમતે હાલ તેને ભરવો અને આપવો પડતો હતો !

પ્રકરણ ૨ જી.

“આધુ” તે શ્રીમંત શેઠ્યાએ હવે તેની છાતી ઉપર માથું નાંખી વિશ્વાસ કરતી તેની જવાન મોહરદારને ધણા પસ્તાવા ને દુઃખ વચ્ચે બની શકતો દીલાસો ને સંચારો આપતાં કહ્યું, કે જે મોહરદારે તેના સાહાદ મારવાથી માથું ઉંચકી પોતાના ભરથાર સામે જોયું ત્યારે તેને જણાયું કે તેણી હજી તદ્દન જવાન, એક ચહેરેનમુન, નાજુક, છોકરીના જેવીજ ઉમરની મનોહર અબલા હતી !

“આલા” તે ઉમરાવે મરતે દમે અને પોતાનાં દુઃખ વચ્ચે અનેક કલ ખાતાં તોખી જોઈતા ભાર ને જોરથી ખેલી કહ્યું.

“હવે તો ધીરજ રાખ ! હું મારી હઠનાં પરીણામમાં વગર મોહોતે મરી જાઉંજ તે ધણું યુરું થયું ખરું, પણ હવે આપણો ઉપાય નથી. મારી

બાલી મોહરદાર, એ મારી હઠ મારા બાપદાદથી એધે ઉતરી આવેલા મારા વારસાઓ મહિલો એક જાતનો વારસોજ છે.”

“મારો બાપ એક તુફાણી રાત્રે સૌની મના છતાં બોલકીયો થઇને દરિયામાં ફરવા ગયો, તેથી તેની હસ્તીનો અધુરે આંકો આવ્યો, ને તેજ મિસાલે મેં તું બહાલીનું તેમજ ફરતા ફરતા બધાનું કહેલું માન્યું નહીં તેથી હવે હું વગર મોહોતે મરી જાઉં છું !

“એટલા વારસે મારી બહાલી આણી, હવે તારે જે ધણીજ સંભાલ ને કાલજથી તપાસવાનું છે તે એ કે આપણા બહાના કાવસમાં એ અમારી વંશપરંપરા હઠ ઓધે ઉતરવા પામે નહીં. એ હડે મારું ને મારા વંશજોનું નખ્ખોદ વાલી દીધેલું છે, તો કાલી હજી તો એક કુમળો છોડ છે તેટલાંથીજ તું સંભાલતી રહેજે, ને એ આફતથી તેને બચાવા તારું બનતું કરવાનું તું મને આજે વચન આપ !”

“તે મારાથી કેમ બનશે ? મને તે બધું કેમ આવડશે ?” દયકાંઓમાં કૂચી ગયલા સાહદ વચ્ચેથી તે દુઃખી ધણીઆણીએ તેના મરતા ધણીના મગિકાં વચનના જવાબમાં કહ્યું.

“ઓ નાદર, મારા વહાલા, હજી તો હું પોતે બચ્યું છેઉં, તેટલાં એ બચ્યાંની વેક સાથે તમે મને એમ નિરાધાર છોડીને ના જાઓ !”

“મને ખુદનો હુકમ થયોજ, ડીયર, તો પાહાડ ફેડી નાખે એવો તારો ગમે એવો કકલાત ને વીલાપ વટીક મને રોકી શકવાનો નથી, મારે હું જાઉં તે પેહેલાં ધીરજથી, એ સૌથી અગતની વાતમાં મને એક પગ સાંભળી લે.”

“કાલી હજી એક દુધમલ બચ્યું છે ત્યારથીજ જો તું એને એ હઠની આફતથી બચાવા માંગશે તો તે કામ મુતલગ મુશકેલ થશે નહીં, એની હજીતને કદી કોઇખી વાતમાં તું ફાવવા દેતી ના. તું એક ચીજ એક વખત તેને ના કહે તો પછી તેના કાલાવાલા કે નારાજીથી બી પીગલીને તારો વિચાર ફેરવતી ના. બોલની, તું બધું એમ કરશે કે ?”

“હા,”

જવાન આણીએ ધીમે સાહદે જવાબ કહ્યો, ને પછી તે પાછા પોતાની ધીરજ બોલી કહ્યું પોતાના મરતા બરથારની છાતી ઉપર દુઃખથી વિષાધ જતી છાતીએ દયકાં ખાતી પડી !

તે અમતા ઉમમનને પોતાને માટે મધ્ય સે અમામ દુખેથી મોક્ષ હતી !
તેને પોતાને મરવા અમતું હતું નહીં.

આવી એક બાળક જેવી એ હોઠરવન ઉમરની પોતાની નાનુક મુખ-
સુરત મોહરદારને અને પોતાનાં અમીરી બચ્ચાને ફક્ત પોતાની એક નજર
હઠ ને શરમભરેલાં ઉછાછલાંપણાંની સજામાં એમ સદા સુધીનાં છેલ્લી જીવન
ખ્યાલથી તે હઠ વગરનો દુઃખી થયો.

“હું મારાં એકપુરાં પ્યારાં બચ્ચાંની બાંહેધરી તું બહાલીને સપુરક કરી
જાઉં છું, ને તેથી તું એને એવી તરબીયત ને તાલીમથી ઉધારજે કે મારા
ઉંચ બાપદાદાનાં બાન્દાની ને મજાદુર નામને એ દીકરા તેમો વખત આવતે
શોભા આપી શકે એવોજ નીવડે.

“એ હમણાં હમણાંથીજ હડીલો તો થવાની શુવાહી આપેછ, વાસ્તે
આપણાં ઉપરની એ કાંઈ અજબ કદુવાનો ઠાટ, મારી બહાલી મોહરદાર, તું
કરાવથી ને હીંમતથી એ બચ્ચાંના બાબમાં તોડી નાંખજે, ને હું તુને મોહ-
સ્તમાંથી આશીશ આપશ.

“ તારાં સુખ કે તારી સમવડને ખાતર સરયાંમ નબલવસપણાં કે હઠ
બાહેર પ્યાર ને લાડનાં પરીણામમાં તું એ કદુવા કાવસના સંબંધમાં અણ
રહેવા દેતી ના. એનું આખું ભવીશ, મારી બહાલી મોહરદાર, તારે હાથ છે
તે ખીના તું મદદ યાદ રાખજે !”

આ લાંબો ઉપદેશ જેમ તેમ બહી જેહમતે બોલી સર નાકરશાહ કને
હાકીને સુખ થયા, ને નિશોશ—ખંતિલા બિહાંણામાં પડ્યો, કે બ્યારે તેના
મુરદેલીથી લેવાતા હમ ને દુઃખની કલતરોના પ્રીમા મુકારો તથા જર્જન
અલ્યામાયના અમખાર દયકાંના દુઃખભર્યા અવાજો સિવાય તે મોટા ચોર-
ડમાં ખીજું કશું સંભલાતું ન હતું.

સામરી રીતે, તે એક દીલ હેખકાવનારી, દીલ જામમાલનારી, દીલ
ઉરેરનારી માંતી ને સુખકીદી હતી. તે માંતી ને સુખકીદી વળી બધા વારમાં
પાછી તે ઉમરાવેજ તોડી.

“ મારું કહેલું બધું માદ રહેશે, બહાલી આણું ?” તેણે માણું પુછ્યું.
“મારું કહેલું બધું તું બેલોમોલ બળ લાવશે ? બોલ, તું મને કયન આપેછ ?”

“ હું વચન આપું છું.”

તે અબલાએ માન માન સાંભલી શકાય એવા પ્રીમા અવાજે કહ્યું.

તેણે અસ્ત થતા તે આરતાય ઉપર પોતાની પ્રીય પરણેતરનું ખાસ ખ્યાન બેચું, ને પોતાનો ધુજતો હાથ જેમ તેમ ઉચકી ખારીમાંથી તે ઠાંખા થતા જતા સુર્યને બતાવી પુછયું. “પ્રુદ પ્રુદાને હાજરનાજર જાણીને?”

“પ્રુદ પ્રુદાને હાજર જાણીને,” આલામાયે ધુજતા સ્વરે કસમ દેતાં કહ્યું.

“ત્યારે હવે હું સુખથી મરશ, મારી બહાલી, ને બેહેસ્તમાં તમે બેઉ જહાલાંઓની રાહ જોવશ,” સર નાદરશાહે કહયું.

“હવે કાલીને બોલાવ કે હું તેને છેલ્લો મલી લેઉં.”

એ ઉપરથી અણસમજ નિરદોશ કાવસને તેના મરતા આપની ગોદમાં છેલ્લો દયાવા બોલાવામાં આવ્યો, અને થોડીક પહેલાં તેની આપા તેને મધને ત્યાં હાજર થઇ.

તે એક પુષ્ટ, ગોલાખી, મલગોટા જેવું, આસુદ્દું, તનદરેસ્ત ને અતી ખુબસુરત, દોઢથી એ વરસની ઉંમરનું માતેલું, બાવા ભાખરા જેવું, બચ્ચું હતું. તેનો ખાલેલો ચેહેરો હમેશનો હસતો અને ખુશાલ હતો, ને તે હાલ જે ઘડી જતી હતી તેમાં આપ વનાનો થઇ બેસનાર હતો. તે જીલમગાર આકૃતનાં નીરદોશ અને આશીરવાદ પાંમેલાં અંગ્ગણપણાંમાં હમણાંથી તેવોજ ખુશાલ દેખાતો હતો.

જેમ છતાં જોવાનું કાંઇજ સુશકંત ન હતું કે તેની તે નાની નાની બાતુ છાણી આંખોનાં હેઠાંણમાં હક અને ઉમરાવપણાંની સ્વભાવીક સ્વતંત્રતાનાં જોસને એક ધીમે આતશ પજરતો જતો હતો !

તેની માતાએ તે આપાના હાથમાંથી તે બચ્ચાને પોતાના હાથમાં લીધું, ને તેને ખ્યારથી કીસ લેતાં તે વીધવા થઇ બેસનાર દુઃખી જવાંન અબલા આંસુઓનો એક મસ મોટો દરયાવ રડી, કે જ્યારે તે ખુબસુરત મા દીકરાનો દીલકસ દેખાવ તે મરતા આસામીને આ દુન્યાથી ઉઠાંગરી કરવાને આનાકાંની ભરયો કરે એ ધાણું બનવા ને માનવજોગ દેખાતું હતું.

“આવ દીકરા કાલી,” તે આપે તેને હવે ગોદમાં દાખતાં કહ્યું.

“પ્રુદા તુંને સદા રૂડી જુદિ બક્ષો !”

તે પછી તેણે પોતેજ પોતાનાં આંગલાંની વીંટી કાઢી તે બચ્ચાનાં નાનાં નાજુક આંગલાં પર ઠેકવવાની પોતાના નબલા થતા જત. હાથોએ કાશે કરી, અને પછી તે બચ્ચાને તેની માવતરને પાછું સપુરક કરતાં તેણે એક સરક હાથ ખેંચી.

“ખુદ તમે એકેને નીધેહ્યાન થાઓ !”

તે કરોડપતી ધુજતા હોઠોની એક ટુંક બંદગીમાં ફુવા મુનરતાં બપડ્યો.
ને પછી યા તો તેની લાગણીથી છેકળ આજેજ થવાના સબબે
અથવા તો પોતે પોતાનું ‘ધારેલું સમલું’ કહી રહેવાના સંતોષનાં સુખથી
તેના હાથ પમ સુસ્ત અને વધારે ઠંડા થતા ચાલ્યા, તેના આંગમાંથી લોહી
વધતું જલદી ઉડી જતું દેખાયું, અને તેનાં શુવતાં બહાણોની ગોદમાંથી
તે ચમકુતની પનાહમાં વધતો જલદી પાસ થતો જણાયો.

એ ઉપરથી ગભરાઇને જવાન લેડી નાદરશાહે ચંગ જોસથી વગાડ્યો,
અને તે બચ્ચાને તેની આયાને મપુરદ કરી ત્યાર કેડે શુરો બનાવ બન્યો.

ને તલુ થતા રાતની શાંતી વચ્ચે તે જવાન ઉમરાવનેા શુવ તેની
માટીની દેહમાંથી આસાન નિકલી ચાલ્યો, એટલે તે વીધવા તેના રવાંની
જાતી ઉપર માથું નાંખી લાચાર રડવા પડી !

પ્રકરણ-૩ થું.

સર નાદરશાહનું એ ઉમરાવ ખાન્દાન ધણું પુરાણું ને પ્રખ્યાત હતું,
પણ છેલ્લી ચાર પેઢીથી ફક્ત દરેકને એકે એટાનું ફરજંદ થતું આવ્યું
હતું, અને તેથી માન માન એ ઉમરાવી દોલત હજી ટક પેઢી દર પેઢી
સચવાયલી ને ચાલું રહી હતી.

વળી એ પેઢીના સર્વ પુર્યજે તેમની હઠને માટે પ્રખ્યાત થયલા
હતા, ને ધણાખરા એ હંદગીની મોટી એબના સબબે વધતી ઓછી હીન-
પસ્તી ને હાડમારીએ પોહિંચી મારગે લાવ્યા કેહવાતા હતા.

મરહુમ નાદરશાહ એ મુજબ આપણે જોયું કે એજ કમાલ એબનેા
શિકાર થયો હતો, ને તેથીજ તે વગર મોહતે માર્યો ગયો.

એમ છતાં એ છેલ્લો ઉમરાવ ધણાજ ઉદાર ખવાસનો, બલો,
નીતીમાન, દયાળુ અને લાયકીવાળો હતો, જેથી તે આગળા, વારસો કરતાં
અતી ધણો વધારે લોકપ્રીય થયો.

વલી તે પોતાની જવાંન મોહારદારને દીલોળનંથી ચાહતો હતો, ને
તેનાં દરેક સુખની ખંતથી કાલજ કરનારો એક ભરથાર હતો, વાસ્તે તેના
એવા ઉમદા સદગુણોમાં એ તેની એકલી એકજ એબ અચ્છી તરેહથી
હંકારી રહી હતી.

દોઢ વરસ ઉપર પોતાને ત્યાં એક વારસ ખેડો અવસરવાથી મરહુમ સર નાદરશાહનો હરખ માથો સમઘો મઘો નહી, તેને તેના ખેતાય ને ખાન્દનને સોજાવે એવી દરેક ઉંચ તરખીયત ને તાલીમથી ફેલવવા તે જરૂરીય બાથે શરૂઆતથીજ હજારો યોજનાઓ ધડી કાઢીને ખેતાના મનમાં નક્કી કરી મેલી.

પણુ ધારણું કાણુનું થયું છે ? વધારે ચોકસાઈથી બોલ્યે તો બન્નેશ કાણે જાણ્યું છે ? બધી પોતાની ધારેલી ધારણાઓ ને ધડેલી યોજનાઓ-જાણી એક બી તે અમલમાં મુકી શકે તે પહેલાં અધીરાં મોઢતે તેને તેડી જવા સેતાખી કરી, ને તે હમેશાની જાંઘમાં જાંઘાયો !

*

*

*

*

સર નાદરશાહના મુવા બાદ નાના કાવસની તમામ તરખીયત ને તાલીમનો જોખમ એકલી આલામાયને માથે આવી પડયો,

તેણીના મરનાર ભરથારના વસીયતની રૂંદ મોટાશાહ સોલીસીટર અને આલામાય તે બચ્ચાને માથે તરટી નેમાયાં હતાં અને એક મોટી જોષ્ટએ તે કરતાં ઘણી વધારે, પુરતી રકમ તેણીના પોતાના નીબાય ને ખરચ માટે તેને દર વરસ મલતી જાય એમ મરનારે નક્કી કર્યું હતું કે જ્યારે બાકીની સઘણી દોલત કાલી દહારે વારેનો થાય ને તે વખતે તે મોટો થવા પામે તેટલાં બ્યાજે વધ્યા કરે એવી દુર અંદેશ બંદોબસ્તી કરવામાં આવી હતી.

વળી મરનારે મજદુર વસીઆતમાં પોતાની પ્રીયાને અરજ કરેલી હતી કે કાલી ઉમરે આવતાં સુધી તેણે “નાદર કાસલ” માજ તેને લઈને રહેવું, ને એ બાપીકા મેહેલનો, કાસલ પાકી ઉંમરનો થાય પછીથી માલીક થાય ત્યાર કેડે, તેણીએ પોતે પોતાને ગમે ત્યાં ને ગમે તે બીજા બંગલામાં જઈ રહેવાનું ઠરાવ્યું.

એ ઉપરાંત એમ બી ફરમાવવામાં આવ્યું હતું કે કાવસના અબ્યાસ વિગેરે અગતની દરેક વાતમાં તરટી મોટાશાહ સોલીસીટર જે એ મરનાર જમરાવનો મોટો મિત્ર થતો હતો તેની આલામાએ સલાહ લેવી ને મોઈબી પ્રકારની કશીબી મુશ્કેલીમાં તેને બોલાવી મંગાવી તેની અક્કલ ? બચ્ચા તેણીએ કામ લેવું.

અને એ રીતે આલામાયની ખરી મુશ્કેલી ને મોઢા જોખમનું કામ તેણીની ધણી ન્હાની વયમાંજ ચાલું થયું. તેણીના પોતાના ભરથારને તેણે

કાલીના સંબંધમાં આપેલો પાક ફેલ તેણીએ અદા કરવાનો હતો. પણ તે બરથારનાં મોહતનો મોટો ગમ ભુલવાતું એકજ એકલું સાંધણુ એ બાલક કાવસ હતો, જેથી તે તેનાપર બહાલથી વીહલી ને લાડથી ઘેલી બની ગઈ.

તેણીનું સંધણું સુખ, સંધલી મોજ હવે એ એક બચ્ચું હતું, ને તેથી તેણીના બરથારને તેની મરતી ધડીએ આપેલું વચન જોકે તેણીને અવાર નવાર માદ આવતું ને ખટકતું હતું, તોખી કાલીની એવી એક બી મરજી નહિ હતી કે જે નહી તૃપ્ત કરવા કે ના પાડવાને આ ભુલેલી માતા મન કંઈ કરી શકી હોય !

કાવસ દીકદાની ખીદમતમાં વડી ને છુટી આયાના હાથ નીચે વલી એક જવાન અને ચંચલ દેખાવ તથા તનદરેસ્ત બાંધાની ખીજ એક આપાને ખાસ રોકવામાં આવી હતી, કે જેનું કામ, કાવસ જ્યાં તેના નાનાં નાનાં નાણુક પગોએ દોડી જાય ત્યાં તેની પુઠે જઈ તેને કાલજીથી સમાલવા ને દરેક જોખમથી બચાવાનું માત્ર હતું !

તે પછી જ્યારે એ બેટા કાંઈ અભ્યાસ કરવા જોગ ઉમરમાં આવ્યો ત્યારે તેને વાસ્તે કોઈ માસ્તર રાખવાને તે બહા સોલીસીટરે આલામાચનું ગંબીર ધ્યાન ખેંચ્યું.

“હવણાંથી માસ્તરનું શું કામ છે ?” તે હેતવંતી માતાએ જીકર કરી. “હુંજ એને એ શરૂઆતનું શીખવશ.”

“હા, પણ તેમ કરતાં તમારે નરમ દોરી છોડવી જોઈશે. બુજરાગ મોટાશહે ગંબીરાધથી ધ્યાન ખેંચ્યું. “તમારે જરા રતી સખત દીલ કરીને સખ્તીથીજ કામ લેવું પડશે, ને તમે ધારોજ વાઈ કે તેમ તમે કરી શકશો ?”

“હું જરૂર કરશ,” તે આતુર માવતરે ઠાવનાં કાંઈક જોશમાં ઉલટ-મંદ થતાં કહ્યું, અને પછીથી એ ઠાવ સખત રીતે અમલમાં મેલવાના પક્ષા એરાદા સાથે આલામાય પાધરી તે બાળકના ઓરડામાં ગઈ.

ત્યાં તે એક નાના સફેદ બરફ સરખાં કુતબ્યાં સાથ ગાલીઆ ઉપર ખેલતો બેઠેલો હતો.

તેની માવતર તે ઉપરથી એકાદ બે પગ મોજ ને મગરૂરી વચ્ચે તે ખુબસુરત બેટાની હીલચાલો નીહાલતી ને તપાસતી તે થોખી, ને પછી એક સોનાની પેનશીય ને મુલાક્કરોની ચિત્રો સાથની એક ખાપેલી ચોપડી

કાલી લાવી તેણીએ કહ્યું, ‘કાલી, એમ આવ દીકરા, હું તુને થોડુંક તારું લેસન બવલાઉં.’

પણ કાલી સાંભલે શાનું ? તે એવા તો ખુશાલ રમતમાં લીન થઈ થઈ મૂચો હતો કે ચાતો તેની માતાને તેણે બોલતી સાંભલીજ નહીં, અથવા સાંભલી હોય તો કશોખી જવાબ કરવાની તેણે મુતલગ પરવાહ કરી નહીં.

એ ઉપરથી તે આવતર ખારથી જરા થોખી.

“આખર કરે ને બચ્યુંજ છેની ?” તેણીએ હેતથી વમાચ્યું, તે જણા કરમ વચ્ચે તે હજી કાવચની તે કુરકુરયાં સાથની રમત તપાસતી થોખી ! તે પ્રછી વળી જરા વારે તેણીએ ઉપલોજ હુકમ લગાર વધારે મોટા ને મંબીર સાહદે પાછો રજુ કર્યો.

“હમણાં નહીં, મમ્મા,” કાલીએ માંગી લીધું. “જરા મને રમવા દેજો.”

હવે જે આલાંમાય સ્થાણી હોતે તો આજ ખોલના હુકમનો અનાદર નહીં થવા દેતાં સખત તાબેદારીથી તે હુકમ ઉપાડી લેવાને તેણી નાના કાલીને ફરજ પાડતે; પણ તેણીએ સરચાંમ નાદાન્યતથી તેવું કશું કર્યું નહીં.

તેણીને અત્રે તેના વરને તેનાં મોહતનાં ખીજાણાં ઉપર તેણીએ જે પાક કોલ આપ્યો હતો તેની ફર પેદા કરનારી એક યાદ થઈ તો ખરી, પણ “એક જરાવાર બચ્યું રમી લીએ તો કશું કોઈ રીતનું ખાતું મોડું થવાનું નથી,” એવા જુલ ભરેલા અનુમાનથી પોતાની સત્તાનો ત્રાસ ખેસાડવાને તે બોલી માતાએ તુરત ને તુરત કશું કર્યું નહીં.

ને એ રીતે પોતાની એ અને એવી જુલોથી તે બચ્યાંની ખોદારીને ખાનાખરાખીનો તેણે જાણે જાણે પોતાને હાથે પાયો નાંખ્યો !

એવામાં એક સુંદર પતંગયુ આરડામાં ખારી વાટે ઉડી આવ્યું, ને તેણે નાના કાલીનું ધ્યાન ખેંચ્યું, એટલે તે પેલાં કુરકુરયાંને પડતું મેલી હવે તેને પકડવાને દોડ્યો, ને તે પતંગયુ ખારીમાંથી પાછું બહાર ઉડી ગયું. એટલે કાલીખી તેની પુઠે બાહરે આગમાં દોડ્યો.

એ બધા વખત આલાંમાયે તેને પાછો તેડવાના ફોકટ પોકાર માર્યા કીધા

નાના કાલીએ તેણીની ધમકી કે લપકીઓની કશી કનવાર કરી નહીં, અને ત્યારેજ તેણીને લાગ્યું કે વાત એટલી હદમુધી બેહેકવા દેવી થટતી

નથી, કેમકે એજ વાતની તો તેના મસ્તૂર અસ્થારે દરેક સાચવેતી ભેવાને તેને ખાશ તાકીદ કરી કસમ આપ્યા હતા !

એ ઉપરથી હવે તેણીએ ગુસ્સા ને ઠરાવની અદાથી તરત જંગ વચાડયો, અને આપા આવી તેને કહ્યું.

“આપા, કાવસ બાગમાં છે તેમ લઈ આવ અહીં એકલમ.”

પણ આપા ગઈ, અને જરાવારમાં એકલીજ પાછી ફરી.

પ્રકરણ ૪ થું.

તે પાછી ફરેલી આપાને એહરે લાલ થઈ આવ્યો હતો; તથા પોશાક ચુંથઈ પીપ્પઈ ગયો હતો, જેથી જોવાનું અને અનુમાન કરવાનું સંદેહ હતું કે નાના એકુસે શેઆનસલુકથી તેની સાથ ચાલી આવવાને બદલે તેને પોતાની મુક્કી લાત ને દાંતનો વધતો ઓછો સવાદ ચખાડી એકલીજ પાછી વસાવી દીધી હતી.

“કાવસ નથી આવતો બાપ” આપાએ જવાબ કર્યો.

આલમમાં એ અન્યથાથી આંખો ખોલી ! આટલી બધી નાફરમાની ને નાતાબેદારીની તેને વકીજ ન હતી ! તેણીએ તે આપાને ઉપરથી થથસંચી.

“તું તેને લીધા વગર પાછી ફરીજ કેમ ?”

“હું શું કરું, બાપ સાહેબ, તે નહીં આવે તો ?” આ તીખા દષકાથી લગલગ અરધું રડી દેઇને આપાએ બચાવ કીધો.

“તેને ઘસડી કેમ નહીં લાવી ?”

“મને લાત મુક્કી એ મારેછ ને કરડેછ, બાપજી,” આપાએ નમન-તાપથી કહ્યું.

“જા ત્યારે, બોયને કહું કે એને લઈ આવે,” આલમમાં હજી પાછા દડાવથી બીજો દુકમ આપ્યો.

“જો, કેહજે કે એ સેફેલ મુજે નહીં આવે તો ઉંચકાનેથી લાવે.”

એ પછી જરાવારમાં બોય તે “તોફાંથી બારકસ”ને હાથમાં ઉપાડી લાવ્યો; ને તેમ કરતાં તે બીચારા નોકર આદમીને એ બાળકે આપાના કરતાં વધતો ઓછો તેનેથી સ્વાદ ચખાડેલો જણાયો, કેમકે તેના સરેશમાં હોસેલા બાલ પીપ્પી કહેલા હતા, ને કોલર બટન તોડી નાંખેલું હતું.

આયા પુઠે આવતી હતી, ને તેના હાથમાં તે યુવાની એક ભરેલી સ્ત્રીપર ને તેનો કમરપતો હતો.

નાનો કાવસ પોતે આ હીણપસ્તીથી ધણેજ ખીજવાયલો, ઉસ્કરાયલો, લાલ થયલો ને રડેલો દેખાયો, અને અંદર આવતાં આવતાંખી તે રાક્ષસ જેવા જોરેમન બોયના હાથમાંથી કુદી પડવા તે દરેક પછાડા મારતો જણાયો.

“મમા,” તેણે હવે પોતાની માને જોતાં ચીસ પાડીને રડીને કહ્યું.

“આએ જોવની, મારાં પતંજ્યાને ખીધરાવીને નહસાડી દાધું, ને એ વરી મને ચાલીનેખી આવવા દેતો નથી. એને કાંઈ કે મને એકદમ ઉતારી પાડે. ફરીથી તમે મને બોલાવી લાવવા એને મોકલશે તો હું કદી આવવાનો નથી.”

“બાંય, કાવસને નીચે ઉતાર,” આલાંમાંયે ગંભીર થસસા ને દબ્બદ્યાથી કહ્યું, ને ગરીબ ખીચારા બોયને એ હોકમ બેવાર કરવો પડે એમ હતુંજ નહીં. કેમજે આ “બલા”થી છુટવા તે તો સાંભો કાયર થઇ પડ્યો હતો !

કાવસ ગલીચાપર રીસાયલી અદાથી ને રડેલો ફસડાઇ પડ્યો, પણ એ વખતેખી તેનો ઉસ્કરાયલો લાલ ચેહરો એટલો ખુબસુરત ને મનોહર દેખાતો હતો કે તે માવતર મગરૂરીને મોજથી હવણાંખી તેના તરફ ટીકતી ઉભી થઇ રહી. એવામાં ખારણું ઉધડ્યું ને પેલો બલો સોલીસીટર ચોરડામાં આવ્યો, જેને જોઈ તે બેડ નોકર આદમીઓ હડી ગયાં, ને વગે સગે થયાં.

“એ શું છે ?” કાવસને બોંય પર ફસડાઇ પડેલો જોઇ તે ખુન્નેગ સોલીસીટરે અન્યયર્થીમાં પુછ્યું.

“આજે કારલી ધણેજ ચેરો ને હડીલો થયો,” આલાંમાંયે ફરીયાદની ઢપે મહેજ હસીને કહ્યું.

“હમણાં હમણાં એ ધણો ચેરો તો થયો છે,” તે સોલીસીટરે ગંભીરતાથી કહ્યું, ને ત્યારે રખે કાંઈ કડવા સુખનોથી પોતાનાં એ બચ્ચાને તેઓ ખીહવરાવે કે ધમકાવે તે શીકરથી તે ખારમાં બુલેલી બોલી માતાએ વેહેલી વેહેલીએ કારલીને ઉપાડી લેઇ તરત પાસાંમાં દાખ્યો !

તે પછી તે મોટાચાહે તોખી, કાવસને થોડા પણ સખ્ત બોલોમાં તેની હઠ ને ચેરાપણાં માટે ખખડાવ્યો, ને તે બચ્ચાની છાતી તેની ગંભીર અસરના સખખે જુસ્સાનાં દ્યકાંથી ઉંચકાઇ જવા લાગી !

“મને માફ કરો, મમા,” તેના પર ખરેખર ધણી અસર થવાથી તે

લાગણીઓથી રડતાં રડતાં તેણે કહ્યું. “હું ફરીથી કદી એમ હલકું કરશ નહીં ને એરો થવશ નહીં.”

“ધણે ઉમદા ખવાસ છે,” તે સોલીસીટરે અરધું મોટે અરધું મનસે પતપત્યો, “પણ એને ધણી સંભાલ ને ખરી કાલજીથી ઉધારવો જોઈએ.”

“પણ હું એખલી તે શું કરી શકું ?” આલાંમાયે પોતાના ભરથારની યાદમાં ખચાવમાં ગોથા રડી દેધને કહ્યું.

“તમારે ફક્ત પ્યારની વખતે પ્યાર ને ધાકની વખતે ધાક બતલાવવા સિવાયે બીજું કશું કરવાનું નથી,” તેઓએ સમજાવ્યું, “ને મારી દલગીરી એ છે કે તમો ફક્ત પ્યારજ કરી જાણો છે ને ધાક મુતલગ બતાવતાં નથી, જેથી એ તમારી જીલના સખએ હીરા જેવું બચ્યું ધુલ થઈ જવાનો ગંભીર સંભવ રહે છે.”

એ પછી રફતે રફતે સોલીસીટરે કાવસને શીખવવા એક બી શીક્ષક ઘરમાં રાખવાની આલાંમાયને ભલાંમણ કરી ને સમજાવી. તેણે તેણીને ખાત્રી કરી આખી કે તેનાં બચ્યાંને માટેના હદબાહર પ્યારના સખએ તે તેને જોઈએ તેવી કેળવણી આખી શકનાર નથી, ને ત્યારે અંતે આલાંમાય ગવરનેસ રાખવા આનાકાની વચ્ચે કબુલ થઈ.

પણ મામલો હવે એટલી હદ સુધી બીગડેલો હતો કે તે પછીનાં ત્રણ વરસમાં “ધોખીના વાગા” ની કીસમે ગવરનેસો બદલાયા કીધી ! કાવસ તેમને એવી કીસમે “દાંતમાં ખાસડું” આપતો, કે તે બીચારીઓ અંતે નામુરાદ ને નાહીંમત બની કાયર થયલી તે નોકરી છોડી જતી !

એક વધારે હીંમતવાને તો એક વખત આલાંમાય ઘરમાં ન હતી તેનો લાભ લેઈ તેને સજ તરીકે એક ચોરડામાં જીપો કેદ કરી બારણાંને બાહરથી ચાવી વટીક દીધી, પણ પછીથી જણાયું કે એક હેમક નોકરે કુપલીકેટ ચાવીથી બારણું ખોલી તે બચ્યાંને “દયાથી” પેટ ભરીને જમાડ્યું હતું !

અલબત્ત, એ ઉપરથી તે ગવરનેસે ધણા ગુસ્સાથી આલાંમાય આગમ તે નોકરની એ બેઅદબીની ફરમાદ રજુ કરી, ને તે નોકરનો “બરજો કાઢવાનું” કબુલ કરી આલાં માયે તેને પોતા પાસ તેડી બી મંગાવ્યો પણ બ્યારે તે નોકરે ખોટું કે-ખરું-રડી દેધને બાધને સમજાવ્યું કે કાવસ જીપે હતો એમ જાણવાને સખએ તે પોતે ખરી જીપથી ખાધ શક્યોજ નહીં.

ત્યારે તેની તે “વેફાદારી” આજ્ઞામાયને પોતાના બચ્ચાં તરફનાં તેણીનાં મોઢાં જાણને સખએ એટલી બધી ગમી, કે તેણે તે નોકરને સાંભોળનામથી નવાળ્યા.

એથી તે ગવરનેસે જોયું કે આ બચ્ચાંને સવલે રસ્તે ઉતારવા ને ઉધારવાનું પથ્થર સાથે માર્યું જીકવા જેવુંજ હતું, જેથી તેથી કંટાળાથી બીજાઓ માફક એ નોકરી તજી ગઇ.

પ્રકરણ—પ મું.

એટલું તો ખરું કે કાવસનેા એહરોજ એવો મોઢો હતો કે જે બી તેને જોતું તે તેની પક્ષમાં દોરવઢને ખેંચાઇ જતું. આવાઓ વટીક સખત થવા માગતાં સખત થઇ શકેતી નહીં, ને અધાં નોકરનફરોનો એ બાળક ઉપર એટલો ચાહ થવા પાર્યો હતો કે પેલા નોકરે કરેલો બચાવ કદાપીને ખોટો નહીંબી હોય એ બનવા જોગ હતું, કેમજે બીજાં વખત એ પોતાના નાના શેઠને ટપકા કે સજામાંથી બચાવી લેવાં તેણે કરેલા અનેક બીજાંકા કે નુકશાનિનો વાંક પણ પોતા ઉપર ધોલવી લેઈ તેઓ તેને બચાવતાં બચ્ચે અગાડતાં !

આવો મામલો જોઇ સાલીસીટરે તેને ઘરમાં ન રાખતાં ટાઇ સ્કુલમાં એસીડવાની ભલામણ કરી, પણ સ્કુલની હાડમારીઓનો ડર કરી તેમ કરવા આજ્ઞામાયે સાફ હાવથી ના પાડી.

તે એક કાંતાબાજ અબલા અને માતા હતી. નાની ઉમરે ઘર ખટ-લાનો કારોબાર સંભલો તેણીને એકલીને માથે આવી પડેલો હાવાથી તે કાર્મને લાયક થવાનો તેને મુતલગ પ્રસંગ થયોજ નહી, જેથી આ ખરાબીઓ તેનાં ઘરમાં ચાલુ રહી હતી. તે પોતે ખરેખર ખોટું કરે છે કે બુદ્ધ કરે છે એવો તેને પોતાનો તો કશો સ્વપ્નો બી ન હતો. તે એવાંજ ખરાં દીક્ષિતા તમામ પ્યારથી તેના ભરથારની હયાતીમાં તેને ચાહતી હતી, ને હવે તેનાં બેહુસ્ત પામવા કેડે તે તમામ પ્યાર તેણે પોતાના એકપુરા વારસ બેઠા તે બાળક બેટામાં ભરી મેલ્યો હતો.

તેને વિધવા થવાને એક લાયક અંતર ગુજરવા બાદ સારે સારે દિવસીની લગેનની ‘આઈશ’ તેણીને પાછી થઇ હતી, કેમજે ખુબસુરતીમાં એ મનીહર જવાન વીધવાની ખરાબરી કરી શકે એવી અબલાઓ થોડીજ મલી આવે એથે હતું, પણ બીજાં લગેનના ખ્યાલ ને ત્રાસથી એ બલી અબલા

ડરીને હડી જતી ! તેનો પેટુલો ખાવંદ બેહેસ્તમાં તેની વાટ બોલે તો ઓટી હતો ત્યારે તે બીજાને વરે ? અને જ કેમ !

એ રવેસે તેણીએ મોટે મોટે ઘેરનાં “માંમાંઓ” ફક્ત એજ અને એકજ વધારીની મતલબ ને સમજાવથી દડાવ સુમેત ના પાડી હતી. જેઓ તેનાં અચ્ચાં-હાના કાવસને આહતાં તેના પરથી તે હંમેશ મરી પીટતી, ને એ ચાવી મલવાથી એ રસ્તેથી ઘણાક આરબુમંદ આશોકોએ તેનાં દીલની દીલગીજત દેવરીને પોહુંચવાના પ્રજાણ સારમા, પણ કામનું કશું વળ્યું નહીં.

“એ સુલ કરે છે,” સોઝમત કેહેવું હતું. “એનાં અચ્ચાંપર એ મોતે બેઠતો આંકિશ રાખવા અસક્ત છે, આટે કાંઈ સારો આદમી બોમ એ પુરણી જાય તો તે કદાપી એ અચ્ચાંપર બેઠતો આંકિશ રાખે, ને તેને સમજાવે.”

આ સોઝમત ખોટું ન હતું તે અહીંજ બોવાનું હતું કે સ્ત્રી શીક્ષકાથી વધ્યું નહીં ત્યારે પુરુષ શીક્ષકો રાખવામાં આવ્યા, ને તેઓ એટલા બધા “ઘોખીના વાગા”ની પેઠે બદલાયા કીધા નહીં. કાવસને મનથી બધરાં-ઓના ત્રાયામાં રહેવું એ હીણપત્તી ભરેલું હતું, ને તેથી તે પોતાના પુરુષ શીક્ષકોને કાંઈક વધતી તાબેદારીથી વધતું માન આપતો જણાતો હતો !

કાવસને બધરાંઓની જખરી સુગ પેકી હતી. તે હજી તો આંક વરસનો થયો તેટલામાં તો બધરાંઓથી શરમાવા ને સુગાવા લાગ્યો !

સ્ત્રી શીક્ષકો કરતાં પુરુષ શીક્ષકો વધારે સમજદાર નિવડ્યા. તેઓએ તેનાં લેસન ઉપરજ તેનું ધ્યાન રોકી રાખ્યું નહીં, પણ લેસન બિપ્રાંત બાહેરની અનેક તરાંહની રમત ગમત ને કસરત ઉપરથી તેઓએ તેનું દીલ લગાડ્યું, જેથી તેઓ એ નાના સપુતને વીશેષ ગમવા લાગ્યા. તે આલક ઉમરાવની નસોમાં જે હૈય તોખમનું લોહી ફેડતું હતું તેના પ્રતાપે મોડેરવારી, તીરંદાજ ને એવી અનેક કસરતો તેને સીખાડવામાં આવી તે તેને ધણીજ ગમતી, માફક આવતી અને અતુકલ સાર પડતી જણાઈ.

અલખત તેની વીહલી પડતી બહલી મા તો તેની દરેક બિલસાહમાં તેની ખારી જીંદગીનો જીવસતેસત બેખમ માંની તેની પછવાડે આંધલી ફાંદલી ને અધીરી પડતી, પણ તે અચ્ચાંએ પોતેજ પોતાની માત્રતરબી તે અચ્ચાંસહી શીકશે હસી કાઢી, ને તેણીને હીંમતવાંન બનવા કરજ ત્યાડી. બોચી થયું એમ કે તે જે કુલવાંન કરોડપત્તીનો તે વારસ હતો તેને એજ લગાડવા જેટલી હદ સુધીનો તે ખાયલો કે હીચકારો નહીં બીચડે એ જર-

રહું હોવાના સખએ અંતે તેણી પોતાની હીમત એકઠી કરી મન મોઢું કરી શકી.

એટલા માટે જેમ તે સૌથી ખુબસુરત નિવડયો તેમજ ધણેજ હીમતવાન અને આપ જેવોજ અસીલ અને ગદાર ઉગરયો. તે નીરાધારની દયા ખાનાર ને દલીલતાની દાદને પેહિંચનાર થયો. તે કાઠને દુઃખ થવું જોઈને કદી સાંખી શકતો નહી, ને જાંણી જોઈને કદી દુઃખ કરતો કે દુઃખ આપતો નહીં.

એ સખમોથી તે સૌનો બહાલો થઇ પડ્યો. છુદાઓ તેને જોઈને ખાનથી સર જોડાવતા, ને જુવાન કુમારીકાઓ ને ખુબસુરત જવાનિને આવતો જોતાં ઓશકની મોજથી લાલચોળ થઇ જતી તેનો અંકેક સુખન જેમ ધરમાં તેમ બાહરે હવે એક કાયદા સમાન થઈ પડ્યો, ને તે સોળમે વરસે એવી પોતાની એક બી ખાહેશ યાદ નહીં કરી શક્યો, કે જે બર લાખ્યા વીના રહી ગઈ હોય !

પ્રકરણ-૬ હું.

પણ એ ઉંમરે તેણે પોતાના એક લાયક ઉસ્તાદ (માસ્તર)ને પાણીચું આપ્યું તેમાં આપણે એ જવાન ઉમરાવનો ઝાંઝો વાંક કાઢી શકશું નહી, અને તેથી તેને સખત તપાસવા આપણે અહીં એકાદ પલ થાંખીશું.

તે છેલ્લો ઉસ્તાદ મીંડ શીરાઝ, કે જે એક ધણેજ લાયક ને બાહોસ માણસ હતો, ને જેની તાલીમનો છેલ્લાં બે વરસથી કાવસને લાલ મલતો રહ્યો હતો, તેનાં જીગરમાં જવાન આલાં માટે છુપો ખ્યાર વસ્યો હતો, જે વાતની એ નાના કારલીને પસગવસ ખાતમી મલી જવાથી એ “બેઅદબી” માંમે તેવું બાળક લોહી જુસ્સાથી ઉકલી આવ્યું.

“મારી મા, સાહેબ,” તેણે એ વીશે તે શીક્ષકપર ધુનરો ચલાવતાં મગડાત કર્યો. “એક અમીરી ખાનદાનની અબલા છે, અને એક શીરતો છે. તે જેમ મારા પીતાજીનાં જીવતાંજીવત તેની એકલાની હકદાર ધણીયાંણી હતી તેમજ હજી પણ છે, ને સદા રહેવાની છે.”

“બીજી અબલાઓ બીજી વાર પરણે છે, તો જવાનીમાં રાંડીરાંડ થવા પછી તમારાં માતાજી કાંએ નહીં ફરીથી પરણી શકે તે હું જોઈ શકતો નથી ?” આ નહીં વકી રાખેલા એક અચ્ચાના રોખવંતા ધુનરાથી પાંડું પાણી થઇ જતાં તે શીક્ષકે બચાવમાં જેમ તેમ ને જે આવડ્યું તે બોલ-બાની હીમત કરી !

“તેને ફરીથી પરણવાની જરૂર નથી.” કાવસે વધતા ગુસ્સામાં આવી કહ્યું. “મારા મરનાર બાપ અને હું મહીને તેણીનું જીવન ખાસથી એટલું બરપુર બરી મેલ્લેજ, કે તેને બીજાના ખાસની પરવાહ કે જરૂર નથી; અને તેમ કરતાં કદીને તે ફરીથી પરણવાનો વિચાર બી કરે તો બી તમારે તો જાણવું જરૂરનું છે માસ્તર, કે એ વાત તમારી સાથે તો જીનહાર બનેજ નહીં. તમારા કરતાં લખો દરજ્જે બેઠેતર તોખમના ઉમરાવો અને અમીરો—”

“કારણી, કાવસ,” તે શીક્ષકે અફગીથી ઉકલતાં, આવી હીનપસ્તી નહીં તામોસ થવાથી કહ્યું.

“હું તમોને એમ બધું ખુશું કેહીને અપમાન કરવા કાંઈ ખુશી નહીં હતો,” કાવસે કહ્યું, “પણ તમો મને ફરજ પાડોજ. તમોએ આમ-મમથીજ જાણવું હતું કે ખરી ખાનદાની બાનુંઓ કાંઈ પોતાના દીકરા-રાઓના માસ્તરો સાથે પરણી જતી નથી, અને હવે તેથી તમારે અહીંથી જાજ ને જાજ રસ્તો કાપવો.”

“મને રજા આપવાનો કંઈ તમોને હક નથી.” શીરાએ કહ્યું.

“મને બધો હક છે,” કાવસે થથરાવ્યું. “હું સોલ વરસની ઉમરનો હવે થયોજ, ને મારી માવતર સાથે ખાસ કરવાનો બેઅદબ વિચાર ધરાવનારને એક કલાક બી મારા મેહેલમાં હું તામોશ કરી શકનાર નથી.”—અને ઘણાંજ રોગથી એટલું બોલી અજાબબીમાં ઘણું વકાસી તથા ડોલા ફાડીને પુતલાંની કીસમે ટકટક જતા ઉભા રહેલા તે પોતાના શીક્ષકને ત્યાંજ એકલો છોડી કાવસ દમામથી ચાલ્યો થયો.

તે પાધરો પોતાની મા પાસ ગયો. આલાંમાય તેનાં આરાસ્તે દીવા-નખાનામાં વાંચતી બેઠેલી હતી, પણ પોતાના દીકરાને આવતો જતાં હંમેશ મુજબ તે ચોપરી તેનાં હાથમાંથી સરી પડી. તે પોતાના દીકરાને જોતી એટલે બીજું સખડું પડતું મેલતી—સખડું વિસરી જતી, એટલી હદ સુધી આ વીધવ માતા પોતાના અ એકના એક સપુતને ચાહતી હતી! તેને મનથી કાવસ તેજ તેની આખી ફુ-યા-તેણીનું સર્વસ્વ હતું!

પણ તેના દીકરાનાં બધાં ઉપર ગુસ્સા ને દુઃખનાં પ્રગટ ચિન્હો જે આજવેર આગલ કદી નહીં નજરે આવેલાં તે હાલ હડી રહેલાં જાણ તે

માતા અગ્નયણીમાં દાંગ ખની ગઈ ! “તુંને શું છે, મારા દીકરા ?” તેણીએ અગ્નયણીથી પુછ્યું.

“માયજી,” તેણે એ સવાલના જવાબમાં કહીને કાઠજીદીથી સાંભો પાછો સવાલ કર્યો, “મને ખરું કેહો, શું તમે ફરીથી પણવાનાં છેઓ ?”

તેણીનું તન બદન ગોખા એ સવાલથી કાંપ્યું—કમકમ્યું, ને તેણે ધીમે સારે કહ્યું, “હું ફરીથી પરણું ?—ખચીતજ નહીં, પણ કેમ વાર ?”

“તમે મારા પીતાને તેની હેમાતીમાં જેટલો ચાહતાં હતાં તેટલોજ હજી તેનાં સુવાળાદ ખી ચાહોજ એ વાત ખરી છે કેની ?” તેણે હજી પાછું પુછ્યું.

“અલખત, ને તેથીખી વધારે; પણ કાંમ દીકરા ?”

“બસ મને એજ તમારો જવાબ જોઈતો હતો,” તેણે પુશ્કાલીથી ખીલી નીકલીને કહ્યું. “માએજી, મેં મારા માસ્તરને આજથી પાંચીચું આપ્યું. તમે જાણોજ તેણે શું વાંક કર્યોજ તે ?”

“કદાચ તારી કાંઈ ભુલ સુધારી હોશે ?” તે માતાએ પોતાના રોખ-વંતા દીકરાથી બીહતાં બીહતાં કહ્યું.

“તે મારી ભુલ સુધારે ? જીટ !” કાવસે તુચ્છકારથી કહ્યું. “મેં તેની ભુલ સુધારી ! તેણે તમારી સામે તકશીર કીધી છે—”

“મારી સામે ?”

“હા, ને તોખી મેં તેને ફક્ત રજા આપીનેજ સગા પગર જતો સુક્યોજ એ તેનાં મોટા નસીબ છે. તે હેમક તમારા માટે કૃપો ખ્યાર ખરાવતો માલમ પડ્યોજ !”

“ઓ, કેટલું બેઅદબ !” આલાંમાયે કચવાઈને કહ્યું.

“કંઈ નહીં, માયજી, હવે તમે ફર ના રાખો” તે વફાદાર દીકરાએ પોતાના નાહના હાથ તેની ગરદન આસપાસ વીંટાલીને ખ્યારથી તેને પસ-વારતાં ધીરજ આપી કહ્યું. “હું હવે સદા તમારી સાથેજ છેઉં ને હું હેમાત છેઉં ત્યારે ફરીથી કોઈ તમારે માટે એવો બેઅદબ વીચાર કરવાનું માયું ઉંચકશે તેને હું ગોલીથી ચાર મારશ.”

પ્રકરણ ૭ મું.

તે માતા તેના બાલક બેટાની આ ઉરોરણી ને મરહાંનગીથી ખુશ થઈ હરખથી હસી ! તે આટલી બાળ વયે એવો હાંમતવાન, એવો શુરો ને સમજદાર નીવડ્યો તે જોઈ તેણીનો હરખ માયો સમાયો નહીં.

“એને મેં રળ આપી છે,” કાવસે પાછું કહ્યું, ને એને આજ ને આજ અહીંથી લીધું લેવું જોઈશે.”

“પણ એ વીશે આપણે લલા શલાહકાર સોલીસીટરનું મત લઈએ તો કેમ વાંદ ?” તે માતાએ બીહતાં બીહતાં સુચવ્યું.

“નહીં,” કાવસે હાવથી કહ્યું. “મને કોઈની સલાહની કાંઈ જરૂર નથી. મેં પુખ્ત વીચાર કરીનેજ આ પગલું લીધું છે.”

સારાંશ, તેણે તેને વારયો નહીં; આટલી સરકશી ને સ્વતંત્રતા વચ્ચે તેને રોકવાની ઘણુંજ જરૂર હતી તેમ મુતલબ રોક્યો નહીં, ને તેથી થકું એમ કે હજી તો તે પોતે પોતાની સંભાલ નહીં લેઈ શકે એવો નાની બાળક હતો ત્યારથીજ તે ધરની હકુમતને હાથ કરી લઈ તેના સાહેબી કરનારો શેક્યો થઈ બેઠો !

તે હવે એ નાની હીલચાલની સરદારી ને આગેવાની ઉપરથી પોતાને સોંપી મોટો, કાલો, ને સ્થાજો સમજવા લાગ્યો !

આજરે તેની માતા તેની સંભાલ કરનારી હતી, ને તેને માતાના તાબામાં ને કલ્યામાં રહેવું પડતું હતું, ને હવે—એટલા વારમાં તો તે તેની માતાની સંભાલ કરનાર ને તેણીને પોતાનાં કલ્યામાં ને તાબામાં રાખનાર થયો, જે સઘડું તેની માતાની એક ભુલ-લાડવેલો બનાવી છેકજ નરમ દોરી રોકવાની એકજ નાની કસુરનું પરીણામ થયું !

તેણે શીરોઝ મારતરને બાહરે બાહરે ‘પાણીયું’ પકડાવ્યું. અલમત તેણે તેને કાંઈ છેકજ હરકુત કરીને જોડેર હીણપરતી વચ્ચે હાંકી કાઢવાની સરયાંમ નાદાની કરી નહીં. પણ તે શીક્ષક જાણે અચ્ચુચ નીકળી આવેલાં કામે જતો હોય તેમ, ગુપ્તગુપ ગાંસડાં પોતલા બાંધી, નોકર નફરો વચ્ચે ‘અગતનાં કામનોજ’ સઘડો દેખાવ કરી ચાલતો થયો. એમ છતાં તેણે જવા પહેલાં આવાંમાયને એક વખત મળવા ને મળીને રળ માંગવાની કાવસ પાસે ઘણી ઓજરખાહી સાથે ઈચ્છીયું પણ તે તેણે માન્યું નહીં.

“તેઓ તમોને જોવાને ખુશી નથી, તેને એક મોટા માણસ જેવો થોભારી સાહસ કાઢીને મડમડાત ક્યો.”

પ્રકરણ-૮ મું.

“મારી માતા સાથે તમે પ્યારમાં પડવાની જે હેમાકાત કરી છે તે કાંઈજ નહીં પણ એક શરીરતા સાથે પ્યારમાં પડવાની બેવકુફી ને નાદાની અરાખર છે; વાસ્તે હવે વધારે ખટપટ વધવા નહીં ચાહતા હોવો તો હું કેહુંછ તેમ હયાથી વગર હીલે રસ્તો કાપો.”—અને આવા તીખા તુચ્છકાર ને તાણાબાણી સામે તે શીક્ષક ટકી શક્યો નહીં, માટે પોતાના ભણાવેલા ને શીખવેલા શીખનીજ આપેલીજ આ ચાનકના ચમચમાત વચ્ચે તે ખીચાગે નીચી મુંડીએ તે મોટા ખંગલો છોડી ચાલતો થયો.

એ પછી થોડુંએકે કાવસે પોતાના અભ્યાસ અર્થે ઓક્ષફર્ડની કોલેજમાં જવાની પોતાની ખાહેસ બહાર કરી, અને ભલા સલાહકાર સોલીસીટરે એ તેની મરજીને દીક્ષાગતન ટેકા આપ્યો.

માસ્તરને આપખત્યારીથી રખસદ કરી દેવાનું એ નાદાન છોકરાનું કર્તવ્ય તે નેકખાંહ પ્રુવોગને ગમ્યું ન હતું, જેથી તે હવે વરસ બે ત્રણ વરસાંથી એ રીતે બાહર જાય ને બાહર રહે એ તેણે તે ખચ્ચાંના ભવીશ્યના લાભ માટે અવશ્ય જરૂરનું માન્યું. અલખત જો એ ફરખાસ્ત આજ્ઞામાય તરફથી મઠ હતો, ને તે જો એ જ્યાં બેઠાએ કબુલ રાખ્યા હોતો તો તે તેમણે બેવડું ગમતે; પણ પોતાના બેટા માટેના હલ વનાના પ્યારમાં ગીરફતાર થયલી ને બુલેલી તે બોલી માતાને તેવું કાંઈ મુજબજ નહા, એટલે તે દીકરાએ પોતેજ શીખવાની કાલજીથી ઓક્ષફર્ડ જવા માંગ્યું તે પણ એ જઠક સોલીસીટરને ઘણું ગનીમત લાગ્યું.

એ બુદ્ધાઇનું દુઃખ શ્રીમંત આલામાંયને મનથી પેહેલી શરૂઆતમાં પાહાડ જેવું હતું. તેણીએ આજ તક પોતાની મીઠી ચશમેમાંથી એ બહાલા ને ચેહેરેનમુન દીકરાને એક કદમ દુર મોકલ્યો ન હતો, માટે દેહ ઓક્ષફર્ડ જવાની તેની એ મરજી સોલીસીટરના આગ્રહ વચ્ચે અંતે મંજુર કરનાં તે માતાને જીવપર ખેડવું પડ્યું.

વલી તેણે આજવેર તે દીકરાની એકખી મરજી ના પાડી ન હતી, તો તેની ઓક્ષફર્ડ શીખવા જવાની મરજીની વીરધ કામ લેવાની તેને ફરજ પાડવાનું તે હેતાણુ માતાને ગમ્યું નહીં. ખરેખર, તેને તેની મરજી માફ નહીં ચાલવા દેવાને તેણીના મરનાર ભરથારે એ અખલાને ખુદ ખુદાનાં પાક નામથી સોગંદ આપી ફરજ સોંપી હતી, અને તેથી હાલ તેણીએ કીરજથી પાક કર્યું તો તેની એવી એકખી હીલચાલ કે એવો એકખી સમો

ન હતો, કે જ્યાં તેણીએ એક માતાની સત્તાથી તે બાળકને પોતાની મરજી મારફત વરતવાની ફરજ પાડી હોય !

હવે, તે કેમ વાતમાં બાડે થશે તેની તેને બામમથથી સમજ પડી ગયલી હોવાના સખમથી તે એવી કાલજી ને સંભાલથી હંમેશ કામ ભેટી કે તે મા દીકરા વચ્ચે મતફેર કદી થતોજ નહીં. સારાંશ, એ રીતે તે બચ્ચાને ખાર ને લાડબેસો ઉધારવા જતાં, તેને પોતાની મરજી પર અંકેશ રાખતાં શીખવાની પોતાની પહેલી ફરજ ઉપર પાંજી ફરવા દેવાની તે બોલી માતાએ ધણીજ ગંભીર ને નહીં માર કરી શકાય એવી જથ્થુન શુભ કરી !

પ્રકરણ-૯ મું.

તે ઓસફડ ગયો, કે બ્યાંની ત્રણ વરસની તાલીમથી એ જવાંન ઉમરાવને બેશક ધણીજ મોટા ને સંગીન લાભ પ્રાપ્ત થયા. એ ત્રણ વરસના અરસામાં બીચારી આશામાયનો જીવ તેના બહાલા બેટાને મલવા ભરાઈ રહ્યો હતો.

ઓક્ષફડની મોટી કામેજમાં પોતાની કેલવણી સંપૂર્ણ કરી તે હવે "કુન્દા બેવા" ફરવા નીકળ્યો, ને નવાં નવાં દેશવરો ફરી તથા જોઈજાઈ તે કરતાં વધારે સમજદાર ને બાહોસ બની તે ત્યારે ધેર પાછો ફર્યો ત્યારે તે પાછો ઉમરમાં આવી ચુક્યો હતો, ને પોતાના માલ મીલકત ને પૈસા ટકાની સધલી હકુમતનો અખત્યાર તેના આપનાં વીલની રૂએ પોતાને હસ્તક લઈ લેવાને તે સ્વતંત્ર થયો હતો.

તેની બાળક અવસ્થામાં તેની મીલકત ને દોલતની તેની માવતર અને સોલીસીટર બંને, સૌથી લાયક ટ્રસ્ટી નીવડ્યાં હતાં; તેઓએ દુરઅદેશ સંભાલથી તે દોલત બાજે ધણી વધારી હતી, અને તેથી લાયક ઉમરે આવતાં કાવસ પોતાનું પાકું કરવા ઉપરાંત બીસ્માર મીલકત ને એક મોટી દોલતનો એક મગફર માલીક થયો.

તે મુલાગ્ન સહવારની આગમચની રાત્રે જવાંન આશામાય પોતાના જનમથી બ્યાદા એ તેના બેટાને લઈને તે ઝોરડામાં ખાસ ગઈ, કે બ્યાં તેણીનાં બહાલા આવડે પોતાનો હેલ્થો દમ બેચ્ચો હતો. તે ઝોરડામાં તે દુઃખી યાદોથી જખમાયલી માતાએ રડતાં રડતાં તે સધલી ગઈ ચૂબરી યાદ તેના બેટાને કહી સંભાળી, ને તેનો આપ કેવી રીતે એક નજીક

હઠનાં પરીણામમાં પોતાનો પ્યારો જન નાહક અરબાદ કરી મુકો હતો તે અધી હકીકત તેણીએ તેને ખ્યાન કરીને કહી.

! વળી તેણીએ તેને તે વખતે તેના મરતા ખાવંદ તરફથી આપવામાં આવેલા કસમની વાત કહી, અને પોતાનાં તેને માટેનાં વ્હાલનાંજ સખ-અધી તે પવીત્ર સોગંદ બદા કરવામાં તે માત્ર પછાત પડી હતી તે તેણીએ અસરકારક ઢપે કહીને એ હઠની કડુવાથી હંમેશ સંભાળવા તે માતાએ કાવસ દીકરાને ઉંડી ગંભીરતાથી ધણે બોધ કર્યો, જે કાવસે તેવાંજ ગંભીર ધ્યાનથી સાંભલ્યો. એ શીખામણની તેના પર દેખીતી ધણી અસર થઇ, કેમ જે તેણે લગભગ રહી દેખને પોતાની માતાનાં ગળામાં હાથ નાંખી તેને સધારો આપ્યો.

“તમે કાંઇ શીકર ના કરો, માયડ,” તેણે લાગણીથી કહ્યું. “હું તમારો જીવોપો દુઃખી નહીં પણ સુખીજ કરશ. હું કોઇ વાતમાં હા કરવાનો નથી, ને દરેક વાતે તમારો ફરમાનઅરદાર, કહ્યાસાર ને તાબેદાર રહેવશ.”

તે માતા એ જવાબ ઉપર ધોર કરતી તે રાત્ર પોતાની મખમલી સંજ ઉપર બેઠી ખુશાલ, બેઠી નીશ્ચીન ઉઘી; પણ ભવીશ કોણે જોયું છે ?

ખીટ સહવારે સુર્યનાં ઉગવા અસાધ્ય “નાદર કાસલ”નો તે જવાન ઉલટમંદ નવો માલીક ઉમંગબેર ઉઠ્યો, અને જે ખીશ્યાર મીલકતનો આપીકા વારસાથી હવે તે એકલો હકદાર ને સ્વતંત્ર માલીક થયો હતો તે મોજ ને મગરૂરી વચ્ચે નિહાલતો બાહરે બાગમાં ઉતર્યો.

તે ફુલફાદી ને ઝાડપાનથી ઘેરાઇ રહેલા મોટા વિસ્તારીય બાગ, બાજુ-માંની એક ચાલી, વચમાંનો ખુબસુરત પુવારો કે જેનાં પાણી એક ન્હાની નદીની મિસાલથી ઉડાં વહેતાં હતાં તે, અને આસપાસની તમામ તાજગીથી તેનો જીવ ખુશીમાં ખીલી રહ્યો. તે સમજાવું તેવું-તેવું પોતાનું, તેવું એક-લાનું હતું ! એ દોલત અને એ વારસો, એ માત્ર અને એ મીલકત તે બોલવા કે વધારવાને એકલો ને સ્વતંત્ર સાહેબી કરનાર માલિક હતો ! અપ-જશથી એજ લગાડવા કે સદ કીરતીથી તે અધું શાલાવાને આજના ઉગતા હાડા પછીથી છેક તેની હિયાતી સુધી હંમેશ તે હવે છુટો ને સ્વતંત્ર હતો !

તેને માથે કોઇ માહવત ન હતો; કોઇના કશા અંકુશનો હવે તેને આંકેશ રહ્યો ન હતો ! એ ખ્યાલોમાં તે ધરીભર લીન થયો, ને એવું મીઠી સ્વતંત્રતા ને સાહેબીના ખુશીબગી વિચારોથી તેનું મન હર્ષ અને આનંદમાં તુરત વેળા પ્રકુલીત બન્યું.

પણ તે જાતે અને રોજન એક જુદી પંક્તીનો અભાવ ખાનદાન હતો, માટે એવી મીઠી પણ દારી સ્વતંત્રતાનાં જુદાં અભીયાનથી વિદ્યુત્તર એકદમ ફરી ગયું નહીં. એ સમગ્રી સત્તા ને સ્વતંત્રતાના રક્ષામાં રહે છે. પ-યોગ કરવાને તેણે કસદ કર્યો, ને એ સ્વતંત્રતા છતાં તેની વહાલી માતૃતર તથા પેલા બલા મોટાશાહની સલાહ પ્રમાણેજ સદા વર્તવા ને કામ એવાના તેણે ત્યાં જન સાથે પરીત્ર કસમ લીધા.

તેના આપનો નાશ હઠના દેવે કર્યો હતો તે પાદ કરી ગઈ હતી તેની વહાલી માતાની મીઠી સમજાવત પર તેણે મંજીર ધાર કર્યો, અને તેણે તે બોહલાં જામનાં એક એકલાં એકાંતમાં ગમીથી સર નમાવ્યું. તેના જાપે એ હઠનીજ કડુવાનાં પરીણામમાં ભર જીવાન થયે જે ઝોરકામાં પોતાનો ઉભો દમ ખેંચ્યો હતો તે ઝોરકાની બારી તે ઉભો હતો ત્યાંથી દેખાતી હતી, માટે તે બધાંની અસર વચ્ચે તેણે ઉપર કેહેવા મુજબ બેઠાં એક ઠાવો વચ્ચે ગમીથી સર ઝાંકાવતાં તે મહાનામી સાહેબથી દુવા વાલી કે 'ખુદા મને મારા આપદાદા ઉપરના તે એકેજ સુરા આપવી કડુબથી હમેશ બચાવો !

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તે દીવસ 'નાદર કાસલ' માં મસ મોટી ધુમ મચી રહી-ગૌમ ગુરખાઓની ન્યાત જમાડવામાં આવી, ને ધર્મોદા અને ખેરાતમાં પાપરીની પેઠે પૈસો ઉરાડવામાં આવ્યો. વહી રાત્રે એક દખ્ખાબરી 'બાલ' ની મિજલસ ખાસ નોતરવામાં આવી હતી, ને કુતવાંન, ધનવાન, જોમનવત્તી ને એહેરનમુન સેંકડો નાઝનીનો આ જીજ્ઞાસુરત ઉમરાવ પર જન સહેકે કરતી પોતાના નાજથી તેને છતી જવાની હરીકામમાં ઉતરી.

પણ તે બધું પથ્થર પર પાણી પડવા મિસાલે હતું ! ખ્યાર શું તેના એ ઉધરતા ઉમરાવને હજી એક દુરનો સ્વપ્નો વટીક થયો ન હતો. તે નાજનીનોની દીલછત જીજ્ઞાસુરતીએ તેનાં ખેતીલ દીલને કશુંબી 'છત્ત' કે 'વશ' કર્યું નહીં.

તે પોતાની માતાને હમેશ કહેતો કે જ્યાંવેર તેના જેવા મીઠા ચેહરા ને મીઠા શુણોની શુણસંપન સુંદરી તે જોશે નહીં ત્યાં વેર મોહનવતનાં કોણું ફેરી નાંખનારાં જાણોની તેને કદી કશી અસર પહોંચી શકવાની નથી.

પોતાની દીકરીઓને સારાં સાસરાં અપાવી તેમનાં માથાં ઘોઢી કાઢવાને અધીરો પડેલી માતાઓ ને મમાપ્તો મજકુર મેલાવડામાં તેના પરથી જોડાઇ પંથરાઇ જતી, અને પોતાની બેટીઓને અનેક રસ્તે આગલ પાડીને તેને જીતવાના પેરવીઓ કરતી, પણ તે સધલો એ ઉમરાવના બાળમાં મિથ્યા શ્રમ-ફક્ત ફેકટનાં ફાંફાં હતાં ! તેના વિચારો તો માત્ર તેના શીઝીકલ કલચરની પસંદગી, કુતરાઓની ઉંચી જાત ને શિકાર વિગેરેની ગમતની મોજમાંજ રોકાઇ રહેતા, કે જ્યારે ખ્યારનો તો શું પણ ખ્યારના એક પકજાયાનોખી તે પોતે મુતલગ શિકાર થયો કે થઇ શક્યો નહતો !

* * * *

એક દીને મોટાશાહ સોલીસીટર આલામાયે સાથે લંબાણુ ગુરતેજો પછી, કાવસને ચડતી કેળવણી માટે લંડન મોકલવા પાછાં એકમત થયાં. આલામાયે તેને એકલો મોકલવા સાંમે ધણાક વાંધા વીસ્તી કહાડ્યા, પણ આપદેહ, કળાબાજ કુનેહબાજ મોટાશાહના વીચારનીજ જીત થઇ. એ પછી આલામાયે કાવસને દરેક રીતે સમજાવવામાં લંડન ઉપડી જવા માટે પોતાની ફરજની રહે તેને મનાવ્યો. જો કે તેમ કરતાં તે માતાની છાતી પર ગોચા એક મોટા પથ્થર પડતો હોય એમ તેણીને ખ્યાલ થયો.

કાવસને આ ક્રાંત એકાંત તે અહીંની એકાંત છંદગી એવી અનુકૂલ આવતી ને ગમતી થઇ પડી હતી, કે હવે લંડનના ધમાલ ને ત્યાંની મોજ શોખની ધુમચકરીમાં જીવવાવા માટે આ મોસમ ટાંકણે અગત કરીને જઇ રહેવાની તેની માતાની મરજી સાંમે તેણે પોતા તરફથી બન્યા એટલા વાંધા કર્યા, પણ તેના દરજ્જા પ્રમાણે તેણે કેલવણી લેવીજ જોઇએ એવા ઉચ્ચ 'સોસાયટી' ના બાંધેલા કાનુનેને માન આપવાને તે બંધાયેલો છે એમ તેની માતાએ સમજાવ્યું, ત્યારે કાંઇક દલગીરી વચ્ચે તેને કણુલ થવું પડ્યું. તે ગયો.

લંડનમાં જવા પછીથી કરોડપતી કાવસ પસ્તાયો નહોં. ત્યાંની ખુશ ખખ્તીઓ ને ખુશાલીઓમાં જીવવાવા પછી તેને એ છંદગી ધારવા કરતાં જમ્મદે મમી, તે આમની સલામાં હાજર થયો, ને ત્યાંના મહા વક્તાઓનાં મુખાશીત બાપણોથી હદ વગરનો રાજ થયો.

હાઇડ પાર્કમાં સેંકડો દીલજીત ખુબસુરતીઓના મનોહર મુખડાઓ નજર સાથ મલતાં તેવું મન આકરવી તેને ખુશ કરતા જો કે તે ચહેરા-જોમાંથી એકબી, કાંઈબી તેનાં દીનપર કશી ગંભીર અસર તો અલખત

કરી શક્યા નહીંજ ! તે લેવીમાં હાજર થયો, અને પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સે તેના સાથ થોડીક મીનીટ મમતાથી વાત કરી એટલે તેનું જવાન છગર બાગ બાગ થઈ ગયું.

અંતે, પોતાના નાદર કાસકથી લંડનમાં રહેવા આવવામાં તેણે પહેલી હરોલમાં જે કીસમનો જે કંટાલો ધાર્યો હતો તેટલું બધું કશું તેને લંડન આવવા પછીથી ત્યાં જણાયું નહીં. લંડનમાં મોજલા કાવસે સમયના ધણીક નવા દોસ્તો કર્યા અને સંગર્યા, પણ તેમાં તેને જેની સાથે સૌથી મોટી દોસ્તીની પ્રીત બાજુ તે લૉડ્ રેનલી હેટન નામનો હેટન ખાતેનો એક જવાન ઉમરાવ હતો. તે પણ કુંવારોજ હતો, અને ઘણું કરીને હેટનમાં જ્યાં તેની ખીસ્માર મીલકત હતી ત્યાંજ તે રહેતો હતો. તેણે પોતાને ત્યાં મહેમાન આવવાનું કાવસને આપીને ઇજન કર્યું, અને તેણે કયુલ રાખ્યું.

કાવસ ઇંગલીશ ડ્રેસમાં નરો જાંઘલામાં બેલાઇ જાય તેવોજ મોહક મુખડાનો અને ગોરો યુરોપીયન જેવો લાગતો હતો એટલે તેને આ ઇજનની મીજલસમાં બેલાઇ જતાં વાર લાગી નહીં.

પ્રકરણ-૧૧ મું.

તે એક કુંવારાઓનો મેળાવડો હતો, કેમકે લૉડ રેનલી પોતે કુંવારો હોવાથી સમ્યતાની રાહે જવાન ખુબસુરતીઓને તે પોતાની મહેમાનદારી સાથે નોતરી શકતો ન હતો. એ વાતનો જ્યારે તેણે કાવસ સાથે વાત પરથી વાત નિકલતાં અફસોસ કર્યો, ત્યારે કાવસ પોતાના દોસ્તની એ ‘બેવકુફી’ સાંમે પેટ ભરીને હસ્યો !

“જવાન અબલાઓનું આપણા મેલાવડામાં કામજ શું હોય જે તેનો અફસોસ કરવો ?” તેણે તે અફસોસ હસી કાઢતાં કહ્યું “જવાન અબલાઓને શું દાવ દોઢીમાં હોમવાની છે ? તેઓ નહીં હોય એટલી પીડા ઓછી કે આપણે છુટથી હસી બોલીને રમી જમી શકાયે ?”

“જગ્યાજી, તું હજી કોઇની મોહબતનો શીકાર થયો નથી એટલે તુંને એ ડહાપણ સુજે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી !” પોતાના દોસ્તની સાદાઇથી રમુજ પાંખોને લૉડ રેનલીએ હસતાં હસતાં કહ્યું; “પણ યાદ રાખજે કે તું હાલ ઘણી નાકે જીભ લગાડેજ ખરો, ઘણા જ્યારે કોઈ જંજીરમાં જકડાશે ત્યારે તુંને કોઈ મનાતી શકવાનું નથી.”

“હંબગ ! ખુદા એ જંગલની જુસરીથી મને સદા બચાવે !” કાવસે દુવા ચાહતાં કહ્યું, ને પછી વધાર્યું, “હવે કાંઈ વધારે મન પસંદ વાત કર્યે એ શું જુદાં તાહેલાં ? વાઈ આજની સહવાર તારે કેમ જુનરવી છે ?”

“મને તો આજે મારાં થોડાંક બાકુતો સાથે મારી ‘એસ્ટેટ’ને લગતી ચોક્કસ વાત કરવાની છે તેની શાંકાણુ છે,” લોડ રૅનલીએ કહ્યું; “તું શું કરશે ?”

“મને આપ સાંખેનાં ખેતરોમાં એકાંત ફરવા ગમેછ,” કાવસે માંગી લીધું. ‘ખુદરતની એ ખુમસુરતીઓ જોતાં તું જાણે છે કે મારો જીવ કદી ધરાતો નથી, ને હું કદી થાકતો નથી. તુંને કાંઈ અડચણુ છે ?”

“એક જરાબી નહીં. તું મારા પરાણા તરીકે અહીં મોજ કરવા આવ્યો છે, કાંઈ કેદ પડવા નથી આવ્યો ?” લોડ રૅનલીએ હસીને કહ્યું, “ને તેથી તું તારાં મનને ગમે તેમ ફરેહરે તેમાં મને સાંતી અડચણુ હોય ?”

“નહીં, એમ કે કદાપીને તારા નોતરેલા આંખે બીજા મેહેમાંનો મને કુંજરો ધારે ?”

“કોઈ કંઈ ધારતું નથી,” રૅનલીએ કહ્યું. “અહીં સૌ પોતાને ખુશ લાગે ને મનને ગમે તેમ મોજ કરવા આવ્યા છે.”

આથી કાવસ એ ફાજલ પડેલી સહવારે ખરાં દીલની ખુશીની મોજ વચ્ચે તે વિશાળ ખેતરોમાંથી એકસો ફરવા નીકળ્યો. કુદરતના નાદર નકસનેા તે એક પરસ્તાર હતો. વારતે કુદરતની તે સહવારને પ્રહરની મનોહર લીલા નીરખતા ને વખાણતો તે ખુશીમાં લીન આગલ વખ્યા. “તું આંખે સરસ વાટમાં થઈને ચાલ્યો જશે તો જુઓ પડવાને કંઈજ સંભવ નથી.” લોડ રૅનલીએ તે નીકળ્યો ત્યારે તેને કહી મેશ્યું હતું; ને તે સલાહ લક્ષમાં રાખીને તેજ રસ્તે ખ્યાલમાં ને ખ્યાલમાં આગળ વધ્યો.

*

*

*

*

પ્રીય વાંચનાર ! હવે કાવસને તેના ખ્યાલમાંજ આગલ વધવા દા. આપણે આ વાર્તાનાં એક બીજા વળાં તરફ નજર દોડાવીશું.

મેરી વોટસન એક જંગલવાસી પરી હતી. તેનું રહેણાણ તેજ એકાંત ને વીશાળ ખેતરોને છેડે હતું કે જ્યાંથી ઇંગલીશ ટ્રેસમાં કાવસ હાલ ખુદાની ખુશીની પીછાંણુ કરતો ઉલટમંદ આગલ વધતો હતો, અને તે રહેણાણનાં એકાંતમાં તે પોતાના બાપ જેન વોટસન સાથે રહેતી હતી.

તે બુઢો જોન વોટસન ઉપર કહેલા લોર્ડ સ્ટેનલી (કાવસના મીત્ર) નો મુખ્ય કારભારી હતો. તેની જગીરો ને 'એસ્ટેટ'નાં બાડાં વીગેરે ઉધરાવી લાવનાર તે એક આડત્યો હતો, ને પોતાના શેઠનો વિશ્વાસ ને ચાહ વરસોની વફાદારી ભરી નોકરીના સખજે તે લાચક રવેસે સંપાદન કરી ચકથો હતો.

પણ એટલુંજ. ખુશસુરતીની ખાખદમાં તો જોન વોટસનની સીધારસમાં કહેવાને કશુંખી ફાજલ ન રહેવું હતું; ત્યારે એવા એક એખ્યલ બલકે લગભગ બદસુરતને ધર પુતમના ચાંદ જેવી જલેહદાર દીલકશ ખુશસુરતીની આ એક પરી જેવી બેટીનો જન્મ કેમ થયો હશે તે સવાલ લોકોને એક ઉખ્યાણું પેરે શુચવાવતો હતો.

એ બુઢો એ તરફ આવ્યો ને લોર્ડ સ્ટેનલીની નોકરીમાં ઘર પહોંચે હતો, ને તે પછીથી ઉંમરમાં વધતી ને ખુશસુરતીમાં ખીલતી એ તેની બેટીને લગતી અનયખીના સખજથી લોકોએ તેની સાથ પીછાણ પાકવા ને ચોલખાંણ વધારવાના ઘણા પછાડા માર્યા, પણ તે બરીયલ અને કુંજરો માલમ પડ્યો, ને તેણે એ કીસમના પછાડાને કશું ઉત્તેજન કે વજન આપ્યું નહીં. વધી એ મતલબથીજ તેણે પોતાનાં રહેઠાંણ માટે આ એકાંત સોંપ્યું ને પસંદ કર્યું જણાવું હતું. ને જ્યાંસુધી તે દયાનતનો ચોખ્ખો ને પ્રમાણીક હતો ત્યાંવેર તે તેની ખાનગી ગુંદગીમાં મળતાવડો હોય યા બરીયલ ને કુંજરો હોય કે હસતો, તેની તેના જવાન શેઠ લોર્ડ સ્ટેનલીને પોતાને કશી પરવાહ હતી નહીં.

લોક વધારેમાં વધારે જે જાણી શક્યું તે એટલુંજ કે મેરીની મા તેને છેક દુધમત્ર હાલતમાં મુકીને મરણ પામવા પછીથી મેગી તેની કોણ મારીને આસરે ઉધરી હતી, ને તેણી બાર વરસની ઉંમરની થવા પછી તે મારીનાં મરણ બાદ જ્યારે એ છોકરી અચખુચ આપને આસરે ને આપનાં ઘરમાં આવી રહી, ત્યારે તે આપ પોતેખી પોતાની દીકરીની તે હદ વિનાની ખુશસુતી જોઈ તાણુખીથી છક થયો ને મગરૂરીમાં ગરક થયો હતો.

તે પોતાની બેટીને ઘણાં વરસથી મલ્લે ન હતો, માટે તેણીની આ અપરંપાર ખુશસુરતી જોઈ તે હેરત રહ્યો; અને જો તે પોતે એ રીતે એ વીશે અજબ થયો, તો તે પરીસુરત છોકરીની ખુશસુરતી માટે લોક ગુચસાય ને અજબ થાય તેમાં અનયખી શી ?

પ્રકરણ ૧૨ છું.

તે એક બેદરકાર બાપ નિવડ્યો. ન્યારે મેરી તેની અમણુ માસીના આશ્રમાં હતી ત્યારે તેણે તેની કેલવણી કે તખીયત પર કશું લક્ષ આપ્યું નહીં, ને છેલ્લાં છ વરસથી એક છોકરી તેની સાથે આવી વસ્યા પછીથીજી તેણે એ જરૂરના સવાલ ઉપર જરાખી ધ્યાન પુગાડ્યું નહીં.

મેરી તેનું ઘર સાચવતી હતી એજ તેને મનથી ઘણું હતું. તેને સહવારના સાતને ટકારે પેટ ભરતું જોભરવાનું જોઇતું હતું, ને તે તેને માટે મેરી અસાધારણ કાલજથી હંમેશ હાથમાં ને હાથમાં તૈયાર કરી રાખતી, એટલે તે ઉપરાંત તેને પોતાની દીકરી સાથના બીજા કશા એખ-લાસની પરવાહ ન હતી.

મેરી બાકીના પુરસદનો વખત આખો દહાડો કેમ ને ક્યાં પસાર કરે છે તે જાણવાની વટીક તેને કાલજ કે પરવાહ ન હતી. એર તેને કોઇ રીતનો કંટાલો આપવા વગર તેણી પોતેજ પોતાની કોઇ પસંદગીનો માટી જોઇ કાઢી બાહરે બાહર પરણી જાય એ તેણીનો બાપ ખરા દીલથી ચાહતો હતો !

એવી એ ઉમરાવ લોર્ડ રેનલીના કારભારી વોટસનની પરીચેહેર બેટી મેરી હતી. તેને લોર્ડ રેનલીએ આજવેર કરી દીધી ન હતી-પોતાના કારભારીને ત્યાં એવી એક ખુબસુરતી વસવાનો તે શેડયાને તો હજી સ્વપ્નાથી ન થયો હતો, પણ તેના (લોર્ડ રેનલીના) એક ખાસ નોકર નામે હેનરી વેસ્ટે “અંધારામાં છુપાયેલો એ ખગ્ગણો” જોઇ કાઢ્યો હતો, ને તે તેનો પુંગરી થયો હતો.

એતેકાક તેને એ “ખગ્ગણો” ની ભાલ મલી ગઇ હતી, અને મેરીને જોઈ તે તેના પર એવી તો કદમબોસીથી શીદ થયો હતો કે જે જુમીપર તે ચાલતી હતી તેની ખાક ચુમવાથી ગોયા તૈયાર તે હોય !

પણ મેરીએ તેનું કાંઇજ ગણકાર્યું નહીં. તે બધી વાતે અમણુ હતી, પણ એક વાતે બાહોસ હતી, ને તે બાહોસી તેની પોતાની ખુબસુરતીના બાબમાં હતી. પોતે કેટલી ખુબસુરત હતી તે તેણીને રોશન હતું, અને પોતાની ખુબસુરતીની લગોલગ કદમ ભરી શકનારી કોઇક જવલ્લેજ હશે એમ તે સમજતાં શીખી હતી.

એટલા માટે હેનરી વેસ્ટની એ શીદાગીરી તેણીએ વુચકારથી હતી

કાઠી. પોતાની એવી ખુબસુરતી તે શું તે એક નોકર પર ગુમાવે? એ વિચારજ તેણીને હતી કાઠવા બેગ લાગ્યો !

પણ હેનરી વેસ્ટ પોતે વળી એવો બાંગડો બાંગડો હતો કે એક હારથી હારી બેસવું એ બાવલાનું કામ જાણી તેણે મેરીની પુંઠ મુઠીજ નહીં. તેની છુદી દાયા જેનેટ સાથે મેરી આખો દીવસ ઘરમાં એકલી રહેતી હતી, ને ઘરડો વોટસન કામ પર એકવાર સહવારે નિકળવા પછી રાત સુધી ઘેર પાછો નહીં ફરતો હતો તે સર્વે તેને માલમ હતું, વાસ્તે તેણે મેરીનાં ઘર પરથી અવાર નવાર હેયું લેવા કરવાનું જરી રાખ્યું.

એમ કરતાં જો કોઈક વાર મેરીને ખેતરમાં એખલી નિકળેલી તે જોતો તો ખુશીથી થોખતો, ને તેણીને પુલ પાંનની બેટ સોગાદથી વાતચીતમાં ઉતરવા લલચાવતો.

ખરેખર, તેનો ખ્યાર જેટલો ખરાં દીલનો તેટલોજ વળી હઠીલો ને હાર નહીં ખમી શકે એવો ખારીલો હતો, ને જો મેરા કરતાં કોઈ જરાથી વધારે સમજદાર છોકરી હોત તો તેની નિરાશીની ખફગી માટેનાં તેનાં કપડોનો ખ્યાલ કરતાં ડરીને ધ્રુજતે; પણ મેરીને તે વાતનું કશું જાન ન હતું. તેણે હજી કુન્યા જોઈ ન હતી, ને તેથી કપડ તે કેવું થાય તે ખ્યાલ હજી અનુભવ્યો કે જાણ્યોજ ન હતો.

એમ કરતાં એક ખુશનુમા સહવારે પોતાના ઘરડા બાપના નોકરીએ જવા પછીથી મેરી સરેસ્તા પ્રમાણે એખલી પડી ત્યારે હંમેશ મુજબ તેને ઘરમાં સંધનું કરડવા ધાવા લાગ્યું. તે છુદી બોખી જેનેટ સિવાય તેને કોઈના કશા સમાગમ કે સહવાસનો સંધારો ન હતો તે ઉપર તેણીએ મનમાં ને મનમાં બલાપાથી અફસોસ કર્યો, ને ઘરનાં તે એકાંત કરતાં ખેતરોમાંનાં ઝાડ પાનના પરંદા ને પંખેરાનાં મધુર ગાણાંમાં તે વિશેષ મગ્નહ માનતી, માટે પછીથી તરત તે મગ્નહ સોધતી તે ઘરમાંથી બાહર પડી.

તે મચકાતી ને લલકારતી ચાલી. તે જાણી અંતે જ્યારે તડકામાં ફરતાં તે થાકી ગઈ ત્યારે એક મોટાં દરખતના થડને અડેલો મારી તેનાં પાતરાંના શીતલ છાયા હેઠલ તે નિરાંત કબ્જે અરધી અલેટાયલી અલેટી ફસડાઈ પડી-બેઠી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

તે કાંઈ કવિ ચાતારાની પીછીને માટે એક સૌથી દીલકમ ચીજ હતું. તેણે પોતાના માથા ઉપરથી ટોપી કાઢી નાંખી બોરદુમાં મુકી હતી, કે જ્યારે ઠંડા વાયુથી નાગણ પેરે નાચતાં તેનાં કાંધાં, પેચદાર, રેશમ સરખાં નરખ ને ચલકતાં બાલનાં લાંબાં જીલકાંઓ તેની અરધી નગ્ન ગોરી ગરદન ઉપર નાજ ને લાડથી નાચતાં હતાં ! તેનાં દીલમાં ઉઘાડા હાથનો એક દીલો કાક હતો, કે જે વધી તેનાં સીધાં પતલાં ને ઉંચા બદન સાથની તેની એ મોજીલી અદામાં તેણીને હગ્નર ધણી વધારે મનોહર બતાવતો હતો !

એ મિશાલે તે બેડી હતી, ને બેસાંને ખુશ મિનજો કાંઈ ગાણું, જે આગલ તેણીના લેભાણુ અવ્યાસ વચ્ચે રકુલમાં તેને શીખવવામાં આવ્યું હશે તે, પોતાનાં મન જખમાવનારા, દીલ બેહેલાવનારા. ઠંડા, મીઠા, મધુર શરદે ધીમે સાદરે ગાતી હતી, તેટલાં-તેટલાં પછવાડેથી કાંઈ બોલો પડ્યો. એવા એળા, આસપાસનાં મોટાં ઝાંઝાની હવામાં બોલા ખાતી ડાંખલીઓના મખખથી તેણી બેડી હતી તેની આસપાસ ઉપરા સાપરી પડ્યા જતા હતા, વારતે તેણીએ આ બોલાની પહેલાં તો કરી પરવાલ કરી નહી, પણ જલદીજ તે બોલો તેની બોરદુમાં થાંપ થઇ ગયાં, ને ત્યારે તેણીએ ચમકીને પાછું ફરી બોલું તો ઉમગાવ અદાને એક અની ખુશસુરત જવાન અદખથી હાથમાં નોપી લેખો તેણીની બોરદુમાં ઉભો હતો !

“હું મારે રરતો મુઠ્યાજી, ખાનું,” નગર એક ચતાં તે જવાન કે જે કોઈજ નહીં પણ સહવારના સહેલધાહે નિકળેલા આપણો દોરત કાવસ પોતે હતો તેણે નમનતાછથી કહ્યું; અને પછીના તેણે બોલવા માંગેલા બોલો તેનાં ગદામાં ખુંટી બેઠા ! તે બોલીજ ન શક્યો !

તાજુખી ને વખાંણુની એક ગીરફતારીમાં ગરક થયેલા તે જવાન આ ધરતીની તે એક અખખખ ખુશસુરતીનાં તાજુખી પેદા કરનારાં હોસાંનું ઉપર બેહોસ સરખા દીકતો ઉભો !

તેણે આજ વેરમાં કાંઈક ખુશસુરતીઓ જોઇ હતી, કે જે ધણીકનાં દીલ આકર્ષી લીએ, પણ આવી તેજસ્વી ખુશસુરતી, આવી આક્રતાખી તુરાંની તેણે કોઈખી ઓરતમાં આજવેર કદી જોઇ ન હતી, ને તેથી તે જોતાં સાથે ઓરતો માટેની પોતાની તમામ મુગ, કમકમાટ ને કંટાલો

મરીક બુલી જઈ એ કાવસ ભંગ્યો તે ઊંઠરીની ખુશસુરતીના તોષથી ખુદરતી રવેસે ખેતામ થયો !

એક મહાન કવી ગાય છે કે 'પ્યાર બ્યાવેર ઓલ્યાંતો ઉભરાવ આવતો નથી ત્યારે તે ખરો પ્યાર હોતોજ નથી,' ને કવિસના પાખમાં ઓલ્યાંતા પ્યારના ઉભરાવું એ એક તદ્દન અશક્યું ને સ્વપ્ને નહી વડી રાખેલું પઞ્જરણું પડ્યું !

ફક્ત થોડીક પદ્મ જાગમગ્ય તે સાચ્યા પ્યારની ચોખી વાતને 'મલીચ' બીના કહી ઉપ્પકારથી હસી કાઢતે, અને એમ છતાં આ ખુશસુરતી સંભે રખર થતાં પ્યારના અજીત દેવે પોતાના જોરમંદ હાથનો એક વાંધા કરનારો કારી તીર તેનાં કલેજમાં ભારી તે જવાનું નવજવાન જગર આરપાર વિધી નાંખ્યું !

તે એમ ભાંણુ બુલો ટીકતો ઉભો હતો તેવામાં મેરી ખેલી, કોટલે તેના મધુર અવાજે તેને ચોકાવ્યો. "તમે કાંઈ જવાનો રસ્તો ચુકાવો ?" મેરીએ ખુશ મિજાજે મીઠાસથી દસતાં પુછ્યું; કેમજે પેહેલીજ નજરના તેણીની ખુશસુરતીના ઝટકાથી આ જવાન જખમાયો હતો એ એક તડાકામાં જોઈ ને સમજી લેવાનું તે સુંદરીને માટે સુતલમ મુરકેલ નહીં થયું.

"હું લોડ્ સ્ટેનલીનો એક પલ્લેરાણો છું," કાવસે કહ્યું.

"ત્યારે તે મહાન પર જવા તમારે ખેતરની પેલે પાર ઉતરવું જોઈશે," મેરીએ ધધાંણી આપી...ફક્ત અરધો માઇલ સુધી ચાલશે તો તમે તેની સહરદના ખરા રસ્તા ઉપર ઉતરશે."

"ત્યારે અરધો માઇલ તરત ને તરત ચાલવાની માગમાં કક્કતી નથી, માટે તમારી રમથી હું જરા વિસામો લેવા અહીંજ થોપ્પશ," પ્યારમાં ગીરફતાર ખેતલા તે જવાન ઉભરાવે મેરીની સાંમે એક બીજાં ઝાડ નિચે બેઠક લેતાં કહ્યું. "હું ઘણું ચાલી આવ્યો છું તેથી અતી ધણો થાકી ગયલો છું."

અને પછી તેમના વચ્ચે વાતચાતનું એક ગાડું ગબડ્યું ! મેરીએ તેનાં માંગવાથી તેને પોતાની ઓલખ આપી, ને કાવસે તેણીની ખાદેસથી પોતાને ઓલખાવ્યો; ને એવો એક મોટો ફુલવાન વગદાર ને ધનવાન ઉભરાવ તેના ઉપર શીદા થયો હતો એ ખ્યાલનાજ હરખમાં ખુશસુરત મેરી ગરક થતી જણાઈ ! તેઓએ ધણો વાર ખેસીને તરેહવાર વાત કરી. લોડ્ સ્ટેનલીએ તેને આગલ કદી જોઈ હતી કે નહીં તે સ્ત્રીક અવસે

તેણીને પુછ્યું, ને મેરીએ પોતાના આપના શેઠનાં તેણીને કહીથી દરશન થયાં નથી એમ જ્યારે તેને જવાબમાં ખાત્રી આપી ત્યારે તેણે એક મોટા છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો, કેમકે રખે તેના દોસ્ત સ્ટેનલીએ અત્યાર આગમન તેને જોઈ હોય ને જીતી ગયો હોય તેનો એ ઉમરાવને બમ પેદા થયો હતો !

અલબત્ત મેરીએ તેની આગલ લોડ સ્ટેનલીના નોકર હેનરી વેસ્ટની તેણી માટેની શીદાગીરી કે પીછાંજીની મુતલબ વાત કરી નહીં. તેણીને બીઠીક હતી કે એવા એક કમીના નોકરે તેણીને માટે એકબી ઉમેદ દીલે વસાવી હતી એમ જાણ થતાં તે પોતે આ ઉમરાવની નજરમાં ધણી ઉતરી જશે, જેથી એ વાતના તેણે સંભાલથી અખાડાજ કર્યા.

ટુંકમાં, જ્યારે ધણી દીલપુષ્ક ગુફતેગો પછી કાવસ દીલની કાંઈક આનાકાંની વચ્ચે મેગીથી રજા ચાલતો ઉઠ્યો, ત્યારે તે બેઠિ એકમેકથી અતી ધણી રાજ થયલાં હતાં. એ વાતચીત દરમ્યાન કાવસને જોઈ લેવાનું સેહેલ હતું કે મેરી તમામ અભણ હતી, પણ તે જોવાનું તેને તે વખતે જાન શાનું હોય ? એ અભણ હાલત માટે તો મેરી જોર તેને વિશેષ પ્યારી લાગી !

એ “આમરેની ગોરી” તેની સઘલી આમડ્યણ અદા સાથે સુધરેલી શહેરી અબલા કરતાં તેને વધારે લાયક મોદરદાર દેખાઈ !

એ પ્યારનો પ્રતાપ થયો.—એ સઘલો તેની બેકામીન એક અંધાપો હતો.

તેઓ છુટાં પડ્યાં ત્યારે, બીજી સવારે તેજ જગ્યાએ પાછાં મળવાનાં આપસ આપસનાં ઠરાવ સાથે છુટાં પડ્યાં.

મેરીએ કાવસને ખાત્રી આપી કે તેનો વખત સહવારના સાત વાગ્યા પછીથી તદન અવકાશનો હતો. રોજની એ મીડી મુલાકાતનાં સુખ બરયાં ખ્યાલો સમેત તે બેઠિ નવાં પ્યારાંઓ ઉલતમંદ વિચારો વચ્ચે વગેસગે થયાં તે પછી તેઓ રોજ મળતાં રહ્યાં.

જાણે એક બીજાને માટેજ સરળયાં હોય ને એક બીજાની હસ્તી-થીજ એક બીજાં જીવતાં હોય તેવું બધું લાગ્યું. કાવસની રીતભાતમાં ખરેજ એકએક ને ધણોજ ફરક પડી ગયો. તે હસ્તો પુશ રંગીલો રસીલો હતો તેને બદલે હવે મુંગેમંતર ચુપચાપ ને એકલું પસંદ કરનારો થઈ ગયો; જેથી તેનાં ફેડો પણ જરા તાણુજ થયા, અને તેઓ માંહેલા ફેટલા ચકોર તો તુરત ખરી બીતા પામી પણ ગયા. એ ઉપરથી તેઓએ કાવસને બનાવા માંડ્યો, પણ તેનો દમામદાર થરસો જોઇને તેઓ વધું જમત કરવાનું અખાડાજ કરી ગયા !

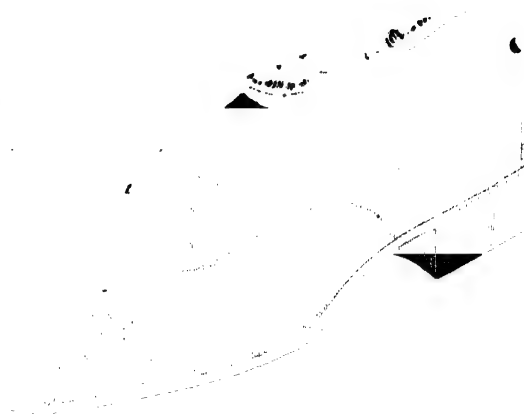

Suratwala's Foot Comfort.

Value

for

Quality.

*Ill-fitting Shoes cause pain in the back and eyes,
drooping **shoulders** and **General**
bad health. **FLEX** Shoes are scientifically
prepared, will keep you fit.*

FLEX AGENCY
FOOTWEAR

SURATWALLA J. J. & SONS,

Mangaldas Road,

Lane: Opp. G. T. Hospital, BOMBAY.

મગજ મુંઝાય અને બુદ્ધિ બેઢેર મારી જાય એવી અશક્તિ છતાં બેઢરકારી ?

ચડતી જુવાનીમાં તાકાત તેજ અને તંદુરસ્તી ગુમાવી ધલાજ નહિ લેવારાઓ પોતાની બવિવ્યની જીંદગીને બચવાળી કરે છે, તાકાત, તેજ અને તંદુરસ્તીવાળું શરીર કુટુંબ, દેશ અને દુનિયતું બહુ કરી શકશે તથા દરેક કામમાં ઉત્સાહપૂર્વક આગળ વધી શકે છે મેળવી શકશે, આ સિદ્ધાંત ઉપર ધ્યાન આપી ઉત્તમ ઉપાય તરફ નજર કરો.

❀ અમૃત તુલ્ય ❀

આતંકનિવૃત્તિ ગોળીઓ

એ નામ તમે સાંભળ્યું છે ? નમ્રગાં માણસોની નકામી જતી જીંદગીને એ ગોળીઓએ બચાવી લઈ સફળ કરી છે. તે શું તમે જાણ્યું નથી ? એ ગોળીનું સેવન કરનાર માણસ ભૂતકાળના બધી છટ્ટી બવિવ્ય કાળના અવ્યુદયનો હકદાર બને છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની કબી ૧ નો રૂ. એક.

વધારે વિગત પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવીને વાંચવાથી જાણી શકશો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી,

મુંબઈ પ્રાન્થ—

કાલમાદેવીરોડ.

} મણિશંકર ગોવિંદજી
જામનગર—(કાઠીયાવાડ.)

પ્રકરણ ૧૪ મું.

એમ એક પખવાડ્યું ખરી મોહબતના એ મુખબરમા સ્વપ્ના દરમ્યાન પવનની પાંખ ઉપર પસાર થઈ ગયું. તે દરમ્યાન કાવસને જીવંતીન જોડા-જીનો અને તેની માતાને લખતો ખટકા દીક્ષમાં લાગ્યાજ કરતો હતો. પણ અંતે પ્યારનીજ છત થઇ જે પછી મેરીને લખનથી પોતાની બનાવાનો કાવસે પોતાનો મજબુત એરાલો મુખમુરત મેરીને કહી સબથાઓ, જે વધાઈ સાંભલતાં મેરી હરખથી આજેજ થઈ.

તે આખો દીવસ તે હેનરી ફરંગાની પોતા માટેની ઉમેદવારીની “એમદખી” તે વધતા તુચ્છકારથી ધીક્કારવા લાગી, ને એતેક્ષક તેજ હંગા-લમાં એ લોડ સ્ટેનલીનો કાથપન નોકર હેનરી ફરી એકવાર પોતાનો દાવો રજુ કરતો તેના પાસ આખો, એટલે તેણીએ કરીની બાકી સાકી છોડ્યા વના તેના સાથે પ્રગટ તુચ્છકારની તોડછોડ કરી મેલી.

“મેં પંદર સો રૂપીઆ એકઠા કર્યા છે,” હેનરીએ કહ્યું, “ને તું જો મારા સાથ પરણવા કચ્છક થાય તો કોઈ લામક જગ્યા જોઈ કાઢી આપણે ત્યાં હોટેલ ઉધાડશું, ને પ્રમાણીક કમાઈથી અમન ચમનમાં રહીશું.”

“ધુત! નહીં જોઈએ,” મમરરીથી ફાટી ગયલી મેરીએ તુચ્છકારથી ધનકાર કર્યો. ‘હું’ કાંઈ હોટેલકીપર થઈને તારા ઉતાડ્યોની ગુનામગારી કરવા સરળાઈ નથી....હું’ તો એક મોટા મેહેનમાં સાહેબી કરનારી શેઠાણી થવશ, ને તારા જેવાઓને મારે ત્યાં નોકર રાખશ!”

“નાહક એમ આસમાનમાં ઉડી ના જ,” હેનરીએ હજી તેને નમન-તાઈથી સમજાવ્યું ‘મેં’ તુંને પેલા પારસી સાથે એક વખત જોયલી છે, ને જો તે પૈસાવાલાએ તુંને પરણવાની ઉમેદ આપી હોય, ને તે ખરી માંતી તું એમ નાચતી હોય, તો ચાલ રાખજે, મેરી, કે એ પાણીએ કોઈ દહાડે વાલ ચરવાના નથી. એવા શેઠીમાઓ ઠગારા હોય છે, અને—”

“મને એ ઉમરાવ વિશે તારું મત જોઈતુંજ નથી,” મેરીએ માંથુ ફફડાવીને મિળજથી—ધણા ગુસ્સામાં કહ્યું. “ને આજ હવે અહીંથી રસ્તો પકડ. ખમરદાર જો, ફરીથી મારાં ઘેરમાં આવવાની હીંમત ખી કીધીજ તો?”

હેનરીનું તન બદન આ હરધુતને લગતા ગુસ્સાને સખએ થરથર ધુળ્યું, ને તેનો ચેહેરા એજ લાગણીને લીધે એકાદ પગ કાઢેો દણક મારી ગયો! એમ છતાં તે જતાં જતાં બોલ્યો, “ઠીક છે, ચુડેલ જોઈને કાલે,

તમે બેઠા બોલાની માફક હું તમે બેઠી પુકે પડ્ય, ને તેનાપર કે તારાપર માર પુરેપુરું વેર વાલ્ય નહીં ત્યાં વેર હું દીને બેસ્ય નહીં.”—
અને એમ કેહેતાં તે બળતો જળતો ચાલી ગયો !

મેરી તેની આ ધમકીથી થથરી ગઇ ને એકાદ પલ બીહધેલી જેવી થસ મધ ઉભી, પણ પછી તરતજ એ નાપસંદ લાગણી પોતાના સહના બેપરવાલ સ્વભાવ પ્રમાણે તેણીએ પોતાનાં તન બદન પરથી તુચ્છકારની એક “આહ” સાથે ખંખેરી નાંખી.

જે કે પેહેલી હરાલમાં એ ધમકીની વાતથી કાવસને વાકેફ કરવાનું બી તેણીનું મન થયું, પણ જે સખબથી આજ સુધી હેનરીની આંકરની વાતથી તેણીએ તેને સદંતર અંધારામાં રાખ્યો હતો તેજ સખબ વળી પાછો દાલ તેના સામે ઉભો થયો, ને તેથી એ વાત પણ બનીજ નહીં હોય તેમ અખાડા કરી જવામાં તેણીએ શાંણુપત ને શોભા જોઇ.

એટલા માટે કાવસને આ સહલી બીનાનો કશો સ્વપ્નો કે ખ્યાલ ન થયો. તે મેરીને સરેસ્તા પ્રમાણે રોજ મક્કતો. ને તેણીની અબણ ને જંગલી અવરથા જોઇને તે કમકમતો નહીં.

“ખુદા સંપુર્ણ તો કોઇને બનાવતો નથી,” તે મન સમજાવતો. “એ દેખીતી ગામડ્યા ગમાર જેવી અબણ ને જંગલી વિચારોની છોકરી છે તો ખરી, પણ તે બધાંના બદલામાં હદ વગરની ખુશસુરત છે. હું તો એનેજ પરણ્ય, સુધાર્ય, ને સોસાયટીને લાયકની કર્ય. હું હવે તો સ્વતંત્ર છું; મને કોણ હવે મારી આ પસંદગી વચ્ચે રોકનાર કે પુછનાર છે ?”

પણ એ આપઅપ્ત્યાર વિચારોની લગોલગ તેને તેની બહાલી માતા ને તે માતાને તેણે સદાની સખત તાબેદાર ને ફરમાન-બરદારી માટેનો આપેલો પાક કોલ યાદ આવ્યો, ને તે દધાયો ! હવે કરવું કેમ ?

તે તુરત એક દડાવ પર આવ્યો. તેણે પાછું એકદમ ઘરે મુંબાજ જવું, ને તેની માવતરને મનાવી લેઇને આ લગ્ન માટે તેણીની બાહાલી મેલવવી એવી તેણે તાબરતોબ ગણુચીઓ કરી લીધી.

“એમાં મુશ્કેલ શું છે ?” તેણે મનસે વમાસન કર્યું. “મારી મમાએ મને આજ વેર કઇ ચીજ ના પાડી છે, જે હવે તે એ મારી આ સૌથી માનીતી વાત ના પાડશે ?”

આ તુરગોથી તે પાછો ઉલટમંદ થયો. તેણે ધાર્યું કે તેની ઉમરના પેતાઓ તેના જેટલી સ્વતંત્રતા વચ્ચે માથાપને પુછ્યા વગર પરણી જાય,

તે હોશમાં તે તાબેદારીથી એ રીતે ચોતળી પ્રસંગીતો તેના કમ માટે તેની માતાની મંજુરયાત વટીક મેલવે એ પ્રાર્થના થયું; અને તેથી તેની માતા ક્રોધથી પ્રકારનો આ તેની મીઠી મરજીમાં વધી કરશે એ વાતનો તે બાજુ તેને અમુલ્યો સ્વપ્નેજ નહીં થયો !

એ પછીથી એ ઉપરથી તેણે મેરી પાસે તેજ દીવસની મીલાકાતમાં એકાદ મહીનાની ગેરહાજરીની ધર જવા રજા માંગી, કે જ્યારે મેરીએ તે તેના વગર જુરી જઈને મરી વટીક જવાનું કહી રડીને તોડાંણુ મચાવ્યું !

આથી કાવસ ઉપર વધારે ગંભીર અસર થઈ, કેમ જે તે ઉછાછલા શેઠીયાને, તેનાં દીલની દરેક ઉશ્કેરણીઓ વચ્ચે, બસ એમજ લાગ્યું કે મેરી જેવાં વ્હાલથી તેના ઉપર મરી શીટતી હતી તેમ ક્રોધથી અબલા ક્રોધથી મરદને કદી ચાહી શકેજ નહીં ! એમ છતાં તેણે તેણીને ધીરજ આપીને શાંત કરી કે એક વાર તે થોડા ધણા દીવસ એમ તેનાથી આંધો જશે ખરો, પણ તે સદા સાથે રહેવાને પાછાં મલવાની મતલબથી—તે મતલબ બર લાવવાના એરાદાથીજ જશે; ને ત્યારેજ મેરી જેમ તેમ શાંત થઈ.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

મુંબઈમાં ગરમી ધણી પડતી હતી, ને આકાશમાં તેના બંગલા માંહેલા પર્લામ લાણીના સૌથી વધતી ઠંડકવાલા ઓરડામાં એક મોટી ખુરશીમાં આરામથી અટ્ટેલીને અલેટાયલી હતી. તે વાંચતી હતી, પણ તેની છુક હાલ બોરડામાં સરી પડી હતી, ને જે શિરજત બરથારનું મુખારક જત તેનાં માથાં પરથી અચ્ચુચ ઉડી ગયું હતું તે દુઃખી ગઈ ગુજરીના સંબંધમાં તે ગમગીન થોર કરતી બેઠી હતી.

વળી તેને એ દરમ્યાન તેનો એકનો એક પુરો વ્હાલો દુરો સપુત બી યાઃ આવ્યો હતો;—ને તેવામાં બાહેરની આજમાં તેનાંજ તે સદાનાં માનીતાં વ્હાલાં ને જલદી આવખાઈ આવે એવાં જાણીતાં પગલાં વાગ્યાં, જેથી તે ખુશી સાથે તે ખુરશીમાં ચમકી ઉઠી ! તેણે આવવાનું કાંઈ આગમયથી લખ્યું કે કેહવાડયું ન હતું, માટે આ નહીં ધારેલી અચપુચી ખુશાલીએ તેણીને હરખથી આજેજ કરી મેલી !

“મોટાંબાઈ કાંઈ છે ?” બાહેર આવતાં કાવસ સરેસ્તાના થરસાથી કાંઈ નોકરને પુછતો સંલલાયો.

“પેલી બણીના ઓરકામાં, સાહેબ,” તેને તે નોકરે તેવાજ મોટા સાહે વલતો જવાજ કર્યો, અને તે પાધરો તેની માતા હતી ત્યાં ચાલ્યો આવ્યો.

તે મા અને દીકરા સરેસ્તાનાં હેત અને પ્યારથી મલ્યાં. તે પછી થોડી ઉપર ટપકેની વાતચીત—અને કાવસે તરતજ એકદમ પોતાની મતલબની વાત છેડી. તેને મેરી માટેનો પોતાનો અંધાપો—અણુહદ પ્યાર—બણીજ અસરકારક રવેસે તુલોતવીલ જ્યાં કર્યો, ને તેને પોતાની મોહરદાર બનાવના સંબંધમાં તેણે તેણીની મંજુરચાત માંગી લીધી.

તેની માતા તે જુદીન ઓરતના પ્યારની વીગત સાંભલી થસ થઈ ગઈ ! આવી અરજ સાથે તેનો સિપુત પોતાની સેહલધાહેથી પાછો ફરે એ તેને માનવા નેચું લાગ્યું નહીં. તે કે જે લગ્નનો ઈનકાર ને પ્યારનો તુચ્છકાર કરવાવાલો તે લગ્નની અશકી ને દિવાના જેવી હાલતના પ્યાની ઉમેદવારી વચ્ચે એમ પાછો ફરવા પાંગ્યો એ તેણીની વધીથી હદ વિતાવું ઉપરાંત થયું; અને તેથી તેની આ નહીં ધારેલી ધર્મ વિરૂદ્ધની નાશાયક પસંદગી માટે એક ઘણાં ઘાટકી વમાસણ ને ગભરાતમાં તે ગુંચવાઈને ધુજવા પડી !

“હું જે તેને પરણ્યું નહીં, માયજી, તો જરૂર ફક્ત તેનાં પ્યારાં નામની યાદમાંજ છુટી ખુરીને મરી જવસ,” તે જવાબ કરોડપતીએ ઉરેરોઈને કહ્યું. “ઓ મમા તે એક ખરેખર ચાહવા નેગજ માહાણુજ છે. તમે તેને જોવ નો તમેજી એમજ કેહો. તે જાતની મડમ છે, તે એક ગરીબનું બચ્ચું છે, પણ તેનો શું મુખેડો છે ? ખુદાએ અમો બેઉને માટે મને પુરતું આપેલું છે.”

“ધીરે દીકરા, ધીરે,” અંતે આલામાયે પોતાની અમ્મયખી ને ગભરાતને વશ કરી લઈ કહ્યું. “એટલો આકલો ના થા. તું જે બોલેજ તે ઉરેરણીની ઉતાવળમાં એવી અધીરાઈથી બોલેજ કે તું શું કહેજ તેથી હું હજી બરાબર સમજી શકી નથી.”

“એમાં સમજવાનું કાંઈજ નથી, મમા,” તે જવાંને કહ્યું. “મેરી જેવી ખુબસુરત આપ ધરતી પર કાઈજ નહીં હોશે એ હું વગર સહરાગતે ખજ માનુંજ.”

‘પણ દીકરા, પોતાની મુખ દુઃખના બાબણુ જેઈ કાઢવાનાં જેમમ બરેલાં કામમાં ખુબસુરતીજ માત્ર જેઈ શકતી નથી ?’ તે માતાએ નરમ ટપકાની રૂપે ચાલ આપી.

“અરે પણ ખુબસુરતી તેથી કેવી ?” કાવસે હજી એ એકની એક જ સીકતમાં હરખાઇ ઉઠી કહ્યું. “અઠ્ઠલ નહીં કમુલ કરે એવી ખુબસુરતી; મોટામાં મોટો શહેનશાહ પણ પરણવાને મગર થાય એવી જ ખુબસુરતી !”

“તે છે કાણુ ?” પોતાનાં બેટાનાં આ અચ્ચુચ દીવાનાંપણથી કાંઈક નારાજ થતાં ને માતાએ હવે શંકાશીલ શાંતીથી પુછ્યું.

આ સવાલથી તે દધાયો !

“તેનું-તેનું નામ મેરી વોરડન છે, મમા” તેણે અચકાતાં અચકાતાં કહ્યું.

“પણ મેરી વોરડન તે જાતની પારસી છોકરી તો નથી ની ?”

“તેનો બાપ જોન વોરડન અંગ્રેજ છે, લંડનમાં લોડ રેનલીનો કારભારી છે,” અતે ખરે ખુલાસો કરી દેવાની તે દીકરાએ જરૂર પીછાણી. “તે લોકો હેટનના મોટાં બેતરની પેલી પાર એક ઝુપડાંમાં રહે છે.”

તે માતા શીકડી પડી ગઇ ! તેણીની વડા કરતાંબી પરજાત ને વળા છેકળ આ તે નબોળું ખાંચરું નીકલી આવ્યું !

“ત્યારે તે કાંઈ કેલવાયલા વર્ગની છોકરી નથી ?” તેણીએ ધીમે સાહે પુછ્યું.

“કેલવાયલા વર્ગની છોકરી !” આ સવાલથીજ અજબ થઇ કાવસે પુછ્યું; “મમા તે તો જંગલની એક ધરી છે; ફક્ત એક ગામરેની ગોરી છે.”

“પણ તે કાંઈબી શીખેલી છે કે ?”

“શીખેલી તો નથી;” કાવસે કાંઈક ઓશકાઇને જવાબ દીધો. “પણ તેનો શું મુંઝકો છે ? તેની માય નથી એટલે તે શીખેલી નથી, પણ તમે તેની માતાની જગ્યા રાખજો ને તેને કેલવજો, મમા” તેણે અતી ધણી વધારે ઓજરખાઈથી વધાર્યું “હું તો સમજતોતો કે આ ઉમેદવારીનો મારાં મોઢાંમાંથી એક બોલ બાહર પડતાં સાથે તમે મને તમારી મંજુરીયાત આપી દેશો, ને તેને બદલે હદ વગરના જુઠા સવાલ જવાબોથી તમે તો ધીલ ને વાંધાસાંધા કરતાં જણાઓ ? નહી, માયજી નહી. તમે આજ વેર મને એકબી મારી માંગણી ના પાડી છે, જે એ મારી સૌથી માનીતી મરજી આજે ના પાડશે ?”

મકરણ ૧૬ મું.

આ પાપરા સવાલથી તે પ્યારમાં ભુલેલી માતા ગભરાઈ ગઈ. તેણીને તેના ભરથારે આપેલા પવિત્ર કસમ હયાં બધા જોર સમેત પાછા બાદ આબ્યા, ને પોતાની પાક ફરજમાં પછાત પડવાની તેની એ ભુલ બદલે તકસીરનો ખ્યાલ કરી તે ઉભરાવ જાનું ડર ખાઈ ગઈ.

“કેહો મને, મમા” તેણે પાછું પુછ્યું, ને હવે તેનો અવાજ લગાર કડવાસ ને તીખાસથી કહણ વટીક થયેલો જણાયો?—“તમે આજવેર મને કાંઈની ના કહ્યું છે, જે આય મારી ઓજરખાલીભરી માગણી હવે જ્યારે હું સ્વતંત્ર છેઉં ત્યારેજ તમે એમ ના પાડી શકશો?”

“દીકરા, તું ભુલ કરેછ, ” તે માતાએ સમજાવ્યું. “તે આગળની વાત જુદીજ હતી, કે જ્યારે આજે સવાલપર તો હવે પછીની તારી તમામ છંદગીની આખાદી કે બરખાદીનોજ આધાર રહે છે ! પાછું આપણી કામમાં કેટલું લીણું લાગશે તેનો વીચાર?”

આ જવાબથી તેનાપર કાંઈક અસર પોંદ્યા, પણ તરતજ તે અસરપર કાવીને તેણે વધાર્યું. “એ બધું મેં તપાસ્યુંજ મમા વાસ્તે હવે એ કીસમના જુદા વાંધા કરવામાં સાર નથી. હું તો તેને જલદીજ પરણીને જે દહાડા બન્યછ તેમાં અતરે તેને મારી મોહરવાર તરીકે લાવવા માંગુંજ.”

“કાવસ” તે માતાએ અરધું રડી દહને કહ્યું, “તારા જાત તારી વેઠ મને સોંપી ગયા ત્યારે હું પોતે એક બચ્ચું હતી ને તોળી મેં તુંને કેવી કાળજી ને કેવા પ્યારથી ઉધાર્યોછ તે તું જાણેછ?”

“હું જાણુંજ, મમા, ને તેથીજ તેમાં કીમતી દેસાંનાં નચણેા કે નીમકહરામ નહીં નીવડયા હું તમારી રત્ન પુછતો છુંક અડીવેર આયોછ.” તેણે કહ્યું.

“ત્યારે તું મને વચન આપ ? તે મારી કાળજીઓનાં હસાંનમાં મને આજે એક કાલ આપ?”

“દીલોગ્ગાંનથી,” કાવસે પોતાના આજુ ઉરેરણીએ દરમ્યાન ઉલટ-મંદ કીસમે તરત વચન આપતાં કહ્યું.

“મને વચન આપ,” તે માતાએ કહ્યું, “કે જ્યાં સુધી હું તારી સાથે લાંડન આવી તે છોકરીને જોધને તેની સાથનાં તારાં લગન માટે હું મારી બાકાલી આપુ નહીં ત્યારે તું તેને પરણશે નહીં.”

“કબુલ દીલોગ્ગનીથી કબુલ” કાવસે વળી વચન આપ્યાં કહ્યું.
 “પણ માદ રાખજો, મમા કે કદીને તમે ના કહેસો તોખી હું કાંઈ લમચી
 મનાથી મનાવાનો નથી. હું મેરી વગર હવે જીવી શક્યાનોજ નથી.”

“ચુપ, ચુપ !” તેની તેજ જખાનમાં તેના એ હેમક કસવ વચ્ચે તેને
 રોકતાં કાંઈક ઉપદ્રા સાથે આઘમાયે કહ્યું. “મને એ છોકરી જોવા લાઇ જા
 ને જો તે તારા હાથને હવે પછીથી ખી લાયક થઈ શકે એવી હોશે તો હું
 જરૂર બાપુથી મારી બાહાલી આપશ. મને ઉંચ ખાનદાન કે પૈસા જોઈતા
 નથી; પરંતુ પછીથી તારી પરછેતર તારા દરજ્જા ને ઉમરાવ પહોંતે
 શરમદે નહીં પણ શોભાવે એવી તુંને બધરી મલે એટલુંજ મારે તો
 જોવાનું છે.”

“આફરીન મમા,” પોતાની માવતરનો જુદીન લગનના વાંધા વગર
 એ નેક ઠેરાવ વખાણતાં કાવસે ખરા દીલથી કહ્યું.

“ત્યારે આપણે કાલે ઉપડતાં ઈગલડના મેલમાં અતરેથી લાંડન ઉપડી જશું
 ને તેની મીલાકાત કરી એક મહીનામાં વલતી સ્ટીમરમાં તો પાછાં ઉતરી
 ખી આવશું; કબુલ છે?”

“કબુલ છે,” તે માતાએ દુઃખથી કહ્યું,—કેમજો તેણીએ જોયું
 કે તે બેટા કે જેને તે અણુહદ પ્યારથી આજવેર ચાહતી હતી તેના
 તેણીને માટેના તે મોટા પ્યારમાં લાયક કે નાલાયક પણ એક નવો
 હરીફ હવે ઉભો થયો હતો ખરા !

આલાંમાય તેના દીકરાની હદવનાની ઉલટથી હેરાત રહી. ખીજ સહ-
 વારે તે સુખ ઉગવાની ખી આગમય ઉઠ્યો, અને તે પોતે ઉઠીને હેઠે ઉતરે
 તે પેહેલાં તો નારતો, લાંખી મુસાફરીનો સરંજામ ને છેલ્લે પોતાની મોટર
 વટીક તેણે તકયાર બોલાવી મેલી હતી ! તે કાઢખી પ્રકારની બદોબસ્તી
 જુલ્યો ન હતો.

તેની માતા તેથી વધુ બેચેન ને શીકરમંદ બની. આ કીસમની તે
 છોકરાની વલતી ઉલટ ને આતુરતા તેણીને મુતલબ મળી નહી, કેમજો ખરા
 ખાલેશ પ્યારમાં દીલની એ કીસમની ઉરકેરણીઓ હોયજ નહી તે એ દુર
 અંદેશ માવતરે લાં કાંઈક દુઃખ વચ્ચે યાદ કર્યું.

*

*

*

*

ખીજા હાથપર મેરીને કાવસે પોતાની માતાની મીલાકાત ખાલે
 આગમમથી ખાસ લખાને તૈયાર કરી મેલી હતી.

“મારી માતા ઇડ્યા વેરથી તુંને જોવા આવનાર છે, બહાલી,” તેણે તેને લખ્યું હતું, “ને તેથી તું છે તે કરતાં અને તો હજી વધતી ખુબસુરત દેખાવાની દરેક સંભાલ કરજે.”

અને મેરીનું હૃદય એ વાચતાં ધડક્યું ! પોતાની બનાર સાસુની આ મુશ્કાકાતની વકીથી તેને ફાલ પર ફાલ પડ્યા કીધી, ને તે એક મોટી ઉમરાવ બાનુંની હજુરમાં રજુ થવાના આ જોખમભરેલા અખતરાની વકીથી તે આમરેની ગોરી તદ્દન ગભરાઈ ગઈ; એ રીતે એ મીશ્કાકાતની વાત તેણીને આમમચથી લખી વાલીને તે જવાન કરોડપતીએ એક વધતું દોહરું કર્યું ! તે તેનાં સ્વભાવીક સ્વરૂપમાં જેવી દેખાતે તેથી ઉલટી કીસમે આ આમમચની ચેતવણી મુજબ તૈયાર થવા જતાં તેણે ઉલટું જ પામટ કર્યું ! જે તે એ વાત નહીં જાણતે તો પોતાના સદાના સાદા દ્રેશમાં તે મનોહર હતી તેવીજ દેખાતે; પણ તેથી ઉલટું હવે તો પોતાની ઓછી અકલ મુજબ તે સાસુની પધરાંમણીનાં માનમાં તેણે (તેને પોતાને મનથી ધણેજ સુદર) ચટાપટાનો તરેહવાર ફીલકુલ સાથનો એક કદરબીહાંમણો પોશાક પસંદ કીધો, કે જેમાં ટેસ્ટનું એવું એટલું ખુન થયલું હતું કે તેણીની અભણ અવસ્થા ફક્ત તે દ્રેશથીજ આપના પેરે દેખાઈ આવે ! વળી તેણીએ જંમ-લાઓ પેહડે એવાં કાંઈક બદસુરત ધરેણાં જે તેની પાસે હતાં તે પણ લટકાવી દીધાં, ને સામટી રીતે તે એ પ્રમાણે એક અતી ખુબસુરત પણ તમામ ‘વલગર’ ટેસ્ટની એક અખલા તરીકે તૈયાર થવા પામી !

તેમની મુસાફરીમાં તે માતા ચુપ અને ચિંતાતુર હતી, કે જ્યારે તે જવાન કરોડપતી આજે રસ્તે ને દરરોજ મેરીની વખાણુનોજ કાનને કંટાડો પેદા કરનારા એકનો એક પીંજનપાટડો ને પટપટારો લઈ ખેરો હતો ।

પ્રકરણ ૧૭ મું.

તેઓ લાંડન પોહચ્યાં.

બીજે દિને ઉલતમંદ કાવસ મેરીના ઘેર આગલ મોટરમાંથી ઉતરવા પછીથી પોતાની માતાને જાણે અંદર ખસડીને લઈ ગયો, અને તે સાંકડા પેસેજમાંથી તે નાહનાં, ખેડાં, કંગાલ કોટેજમાં દાખલ થતાં એક આગલાં ઓરડામાંજ મેરી સળજ થઈને તેમને એસતક્યાંલ લેવા ઉભેલી હતી, જેને જોઈ આલામાય જેટલી અજબ થઈ તેટલી નારાજ થઈ !

તે ખરેખર હદ વનાની ખુબસુરત હતી.....વીચીત્ર ટ્રેસ ને
જંગલી કીસમનો ઠંડેરા કરી નીકળી હતી.

[જુઓ પાનું ૪૧ મું.]

લીબરટી ખાર

જ્યારે બી તમેને રળીયામણી સાંજ ગુજરવી હોય
ત્યારે અમારા અપ-ટુ ડેટ લીબરટી ખારની
મુલાકાત લેવા ચુકશો નહીં.

સરવે જાતનો—

ખાંડી, વીસકી, વાઇન, ખીર

કીફાયત ભાવે મલશેજી.

ગરમા ગરમ માંગો તેવું ખાવાનું પણ તૈયાર મલશે.

અમારા ઘરાકોની ખાસ સગવડ માટે

ખીલીયર્ડ ટેબલ પણ

રાખવામાં આવી છે.

૨૬૩, ગીરગામ રોડ, ઠાકોરદ્વાર, મુંબઈ.

અજબ એટલા માટે કે તે ખરેખર હદ વનાની ખુબસુરત હતી; નારાજ એટલા માટે કે તે વિચીત્ર રૂસ ને કદરૂપાં ધરણ્યાંઓથી એક છેક કમકમાત પેદા કરનારી હદ સુધીનો જંગલી કીસમનો ઠંઠેરા કરી નિકલી હતી ! “ખુબસુરત તો ખરી પણ તેટલીજ જંગલી,” તે માતાએ તરતજ પોતાનાં મનથી વમાર્યું.

તે પછી મેરી જે પેહેલી હરાલની ઓશકના મહાસતથી ધુળતી હતી બાળુએ ઉઠી હતી, તેને પાસે બોલતી મીઠાસથી હસી કમલીમાં તેણીએ પ્યારથી કહ્યું, “મારા કાવસની ખાહેસ પ્રમાણે હું મુંબઈ વેસ્થી તમારી પીઠાણુ કરવા આવી.”

એનાં જવાબમાં મેરીએ તે બાળુને બેસવા કહ્યું, ને તેમ કહેવામાં આવજ અને એટલો મીઠો કરવા જતાં સાંમે તે વધારે ધાડો ને કોકરે પનાવ્યો !

આલાંમાય તેથી વધતી ફીકફી પડી. મુંબઈના અગેવાન કેમી ખાન્દા નોમાંથી તેની પંકતીને શોભાવે એવા આહે તેવી ખુબસુરતીઓ ને ફેલવામલી પારસી છોકરીઓને પડતી મેલી કાવસને ગમાર જેવી આ અબણુ મામરેની મોરી તે કેમ કરી પસંદ આવી હશે એ તેણીની મસ મોટી અજબબી થઇ પડી ! “એ જો એને પશુશો તો જલદીજ કંટાલીને પાંછી તજ દેશે,” તે માતાએ જેટલું જોયું અને અનુભવ્યું તે ઉપરથી વલી મનસે વમાર્યું.

તેણીએ તો પણ તે પછીથી તેની પરીક્ષા કરવા તે છોકરીને ઉઘટા સુલટા તહરેવાર સવાલો, અન્યું એટલો ખુશ મિગજ બતાવી પુછી લીધા, ને તેણીના બડોલની એક કીસમે તે માંપણી કરતી ચાલી; પણ મેરીને વ્યાકરણની જાત જાત ખખર ન હતી, માટે તે જે બોલતી હતી તે તમામ અશુદ્ધ ઇંગ્લેજ હતું, ને ઉચ્ચારો વટીક ગામડેના ગમારોનીજ કીસમના બીલકુલ અશુદ્ધ ને ખોટા હતા.

જો સખબોથી તેની માતાનાં મોં ઉપર છાંઈ રહેલી ઉદાસી કાવસ અતુર નજરે તુરત જોઇ શક્યો, ને પ્યારમાં બાંણુ બુઝેલા તે જવાંન ઉમરાવનું મેરીની હદ વગરની અબણુ હાલત ઉપર એટલી બધી ગંભીરતા સાથે ત્યારેજ પેહેલીવાર ત્યાં તે વખતે પ્યાંન ખેંચાયું !

“પણ તેનો શું મુળકો છે ?” તે હજી મનસે જીજ્ઞસ કરી મન મનાવતો. “એ તેમ એટલી બધી ખુબસુરત છે કેની ? હું એને શીખવશ ને હુસ્માર બનાવશ.”

જે આલાંમાય વાત કરાવતી તોજ મેરી વાત કરતી; નહીં તો પુટલાંની અદાથી બેસી રહેતી. મનને જાણ્યું તરેહવાર વાતચીતથી તે આવ્યાં ગયાંને રીઝવી શકે એવી તેનામાં મુતલબ આઠ દેખાઈ નહીં.

દુકમાં, બેઉ એકમેકથી મનમાં તદ્દન નારાજ થયાં. આલાંમાયને મનથી એ છોકરી તદ્દન નાલાયક, અજાણ્ય, ને જંગલી હતી; મેરીને મનથી આ શ્રીમંત બાનું ઘણીજ તુમાખી, મીઠાજ ને અસમ્ય હતી ! વળી કાવસ પણ આ મુલાકાતથી મેરી વીશે જરાતરા જંખવાનો પડ્યો. ખરા, કેમજે સાંમસાંમે બેઠેલી આ બે અબલાઓની અદા અને કાબેસ્થિત વિગેરેમાં જે રાત દીવસ અથવા બેહેરત દોજખ જેટલોજ અંતર પ્રગટ દેખાતો હતો તેના સામે તે પોતાની જોતી અશ્મે બંધ રાખી શક્યો નહીં.

‘હું મારી ખુશસુરતી પ્રમાણે આવી કંગાલ જીંદગીએ જીવવાને સરજાઈજ નથી” મેરીએ હસીને વાત પરથી વાત નિકળતાં કહ્યું. “મને આએ બધું ગામડેનું સાદું સાદું ગમતુંજ નથી. મને તો બોલ, પારડીઓ, નાટકો ટાંકીઝમાં જવા ગમેજ, પણ હજી હું ઢાઢ દહાડે ગમ નથી.”

“એ બધાં કરતાં આય આવી ગામડાંની સાદાઈ ને સફાઈદાર જીંદગી વધારે પસંદ કરવા જોગ છે,” આલાંમાયે તે છોકરીના પોતાની ખુશસુરતીને જગના ગર્વથી મનમાં કમકમીને કહ્યું.

“તે આ તમે તો તમારી શેહરી જીંદગીથી ધરમ જરમ ગયલાં, તે એમ બોલોજ તો ?” મેરીએ જવાબ કર્યો. “મારા જેવી હાલત તમારી હોતે તો તમેને ખબર પડતે !”

આલાંમાયે એક છુપી હાથ મારી ! રખે આ અજાણ્ય પોરી સાથના તેના બેટાનો મેલાપ તેમના વચ્ચેની ખાનાખરાખીની શરૂઆત હોય ? આવી એક ગમારને તે પોતાની મોહરદાર કરીજ કેમ શકે ? તેવી એકને સુધરેલી સોસાયટીમાં રજી કરીજ કેમ શકાય ? બધા આગળા વારસો પોત પોતાના દરજ્જાને અનુસરતી કેલવાયડી બાનુઓ સાથ પરણેલા હતા, ત્યારે આ હાલનો કાવસ પોતાથી છેકજ ઉતરતી પંકતીની જીંદગીને પરણી પોતાનું ને પોતાના મોભાનું નખખેદ વાલી મેલે તે આ ઠંડે કલેજે કેમ જોઈ શકે ? એમ લજવાવા કરતાં તે પોતે મરવાનું હજાર ધણું વધારે પસંદ કરે !

પ્રકરણ ૧૮ મું.

એ તુરગો દરમ્યાન હવે તે તરત જવા ઉડી. મેરીના સંબંધમાં તેણીએ જે જોયું ને અનુભવ્યું તે જોઈએ તે કરતાં વિશેષ હતું, માટે હવે આ તમામ નાપસંદ મીલાકાત વગર અગતે લાંબી નહીં કરતાં તે પાછી જવા ઉડી.

હયાં કાવસે અધીરાધથી પોતાની માતા ભણી જોયું. તે અંજનયક્ષો જવાંન ધારતો હતો કે તેની માતાખી તેનીજ પેઠે તે અબલાપરથી મરી ફીટશે, ને પોતાની ભવીશ્યની વહુ તરીકે ત્યાંથી જવા પહેલાં મેરીને તે પેટમાં ચાંપશે; વાસ્તે જ્યારે તેણીએ તેવું કશું નહીં કરતાં મેરીને ફક્ત શેકહેન્ડમાં સેહેજ મમતાથી પોતાનો હાથ આપ્યો, ત્યારે તે નાઉમેદજ નહીં પણ નારાજ વટીક થયો !

એ ખરાખીની શરૂઆત હતી.

તે ખીજ એક પલમાં મેરીને કાનિ લાગી તેને જલદીજ પાછો આવી મક્કવાનું કહી પોતાની માતાની પછવાડે બાહર ગયો, ને હજી તો મોટરમાં મેસ્તાંજ ઉલટમંદ પુછયું, “કાંએ, મમા, કેમ છે ? કેવીજ ?”

“હાલ તું મને કાંઈજના પુછ,” આલાંમાયે ગમખારીથી કહ્યું. “મુંબઈ જવા પછી આપણે ધીરજથી વાત કરશું. હાલ મારો જીવ ફરે છે.”

“હા, પણ એ ખુબસુરત તો છે કેની ?”

“તે બધી વાત પછી,” આલાંમાયે તેની સાથ વાત કરતાં કોઇ દહાડે નહીં બતાવેલી એટલી બધી ગંભીરાઈથી કહ્યું, ને પછી લાંડનથી પાછાં ફરી તેઓ કેમ મુંબઈ આવ્યાં ત્યાં સુધી તેટલા દીવસ શાંત ચુપકીદી વચ્ચે પોતાને માથે આવેલી એ મોટી આફતને કેમ દુર કરવી તેનાં ગંભીર વમા-સણમાં તે માતા હતરી ગઇ.

કાવસ તેણીનું માંને ને એ દુકતી પરથી હવે હાથ ઉઠાવે એ તો ખ્યાલજ હસી કાઢવા જોગ દેખાયો, કેમકે તે કરોડપતી દીકરા તેણીનાં હોસાંન માટે જોયા ઘેરો બની ગયો હતો; પણ વલી તેજ મીસાડે ખીજ હાથ પર આવાં એક લગ્નની ખોહારી થવા દીધામાં આવે તેખી હીજુપસ્તીજ નહીં પણ સરતાપા હેમાકત હતી, તો હવે કરવું શું ?

તે માતાએ તે ખેટાને કહી કોઇ વાત ના પાડી ન હતી. તેણે માંગ્યું તે તેને હંમેશ આજ વેર મલ્યું હતું, ને આ તેમની આખી જીંદગીમાં પેહેલોજ સવાલ રણુ થયો હતો, કે જેમાં તેમના વચ્ચે ગંભીર મતફેર થવાનો મોટો જીવસતોસત જોખમ હતો ! અને ત્યારે હવેજ આલાંમાયે પોતાની આગલી જૂલ કાંઈક વધતા કડવાસ વચ્ચે જોઈ લીધી.

તેણે જોયું કે જો પેહેલેથીજ પોતાના વ્હાલા ને બહા બરમારે તેણીને આપેલા કસમનો કાલ અદા કરવાને તે કાલજી કરતે, ને કાવસને તેની એકલાની મરજી પ્રમાણે લાડલેલો નહીં કરતાં તેણીની પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલવા, તથા તેણીની પોતાની ખાહેસને માન આપતાં જો તે શીખવતે, તો આનો એટલી હદ સુધી કાવસને રોકવાનું તેણીનું આ ધારેલું કામ મુરકેલ થઈ પડતે નહીં; પણ હવે તો એ બાજી હાથથી ગઈ હતી એમ તેણીએ અફસોસ વચ્ચે માન્યું, ને તે ખરંજ હતું !

*

*

*

*

તેઓ મુંબઈમાં ધરે પોંદ્યાં.

આલાંમાયનો ચહેરો શોકાતુર હતો-જ્યારે કાવસનો ચહેરો ઉજ્જટમંદ, ચીંતાતુર અને આતુરતાના તાપથી તપતો દેખાતો હતો !

તેની માવતર તેની મેરી માટે શું ધારતી હશે, ને તે હવે તેને તેણીને વીશે શું કહેવાની હશે એ સવાલો તેનાં મગજ ઉપર ઉપરાઉપરી દબાણ ચલાવતા હતા; કે જ્યારે મેરી સાથની તે મીલાકાતે આલાંમાયને ખીન્ન હાથ પર, એટલી બધી નાઉમેદ, ગમખાર ને શોકાતુર બનાવી આપી હતી કે દુખની શીદા વાદલીઓ હાલનાં તેનાં શાંત મુખ વચ્ચેથી પસાર થતી, તેણીની કંઠના-મેરી સાથની મીલાકાત પછીની ઘર તરફની તેમની વચલી લંબાણ મુસાફરી દરમ્યાનની તેમની સુપડીદી વચ્ચે તેને નજરે આવી હતી.

તેઓ ઘર પોંદ્યાં ને અપોરનું ભોજન લેવાનો સમય હતો તેઓ નાહી ઘોળને તાગત થયા ને ત્યારે જમવાનો દેસ કરતાં આલાંમાય સુષક ટેસ્ટ બત વામાં કાંઈક અસાધારણ કાલજી કરતી દેખાઈ, અને તેના મયમનાં હૃદયમાં જો આપણે તેણીનાં જીગરનાં બીતરનું ઉંડાણ વાંચી શક્યે, તો તેના સારાંશમાં એટલુંજ હતું કે તે પોતાની 'એમ' અને સુષક ટેસ્ટની અસરથી પોતાના બૂલેલા બેટાને એ સુપડીદી વચ્ચેથી તેની જીવ બતાવાનો તે ખ્યાલ કરતી હતી. તેણે એક ધણોજ સાદો પણ દીલમાં ખીલતો ને શાભતો દેસ પેહેડયો, સહાર્થી બાંધેલા તેણીના તે કાલા રેશમ જેવા, લાંબા ને જથામંથ બાલમાં ઝગઝગીત હીરાનો એક સ્ટાર ખોસ્યો, ને એ કીસમના એક દીલકસ દીલપસંદ ઠોરામાં જ્યારે તે જમવાનાં દીવાનખાનામાં ઉતરી ત્યારે તેણી પોતાની મનોહર સુંદરતા સાથે ખુબસુરતીનો એક જેવા એગ નમુનો દેખાતી હતી; પણ તે બધું જેવાનું ને જોઈને અભણ મેરીની

હાથ સાથ સરખાવવાનું બાળુ-અમળાત કાવસને કાઢી દેમ ? તે માતાને
તે સધલો ખરીતમ મીઠ્યા ને વ્યર્થ હતો !

તેઓ જમી રહ્યાં.

એ બધો વખત કાવસ ધણો બેચેન અને ચીંતાતુર હતો, જે બધું
ખતાવતું હતું કે તેની માવતરનો ચુકાદો સાંભલવા તે હઃ વિનાનો આતુર
થઈ રહ્યો હતો. એટલા માટે આંહામાયે ખાતાથી ફારેગ થવા બાદ તેઓ
એકલાં પડ્યાં તે પલનો તેજ દીવાનખાનાનાં એકાંતમાં એ વ્રત ઊડવાનો
લાલ લીધો.

તેણીએ એમ કરવા પેહેલાં એક નાની પણ ખરાં દીલની ને ટુંક બંદ-
ગીથી સર્વ હજીબી સમાધાન પાર ઉતરે તે માટે તે સાહેબની ફૂવા આહી
લીધી, કેમકે મેરીને પાછી યાદ થતાંજ તેણીને ધારીનાં ધુનરાં ચઢી આવ્યાં
એટલી હદ સુધી એ માનવંત ખાનુને તે છાકરી અણમળી ને નાલાયક
દેખાતી હતી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

“મારા વ્હાલા દીકરા,” એટલા માટે તેણીએ હવે પોતાનો ચુકાદો
આપતાં દુઃખથી અસરકારક ઢપે કહ્યું, “મારું કહેલું તુંને ગમવાનું તો
નથીજ, પણ યાદ રાખજે કે હું જેથી કાંઈ કહેવશ ને કરશ તે ફક્ત તારા
ખરા લાલનુંજ હુંશો. એ મેરી ખુબસુરત છે એ હું કયુલ કરુંછ, પણ
બીજી બધી રીતે તે દરેક વાતમાં તારા હાથને બીલકુલ નાલાયક છે.”

કાવસનો ચેહેરો આ ચુકાદો સાંભલતાં ઉતરી ગયો !

“તે કઈ રીતે મારા હાથને નાલાયક છે ?” પોતાની ઉભરાઈ આવતી
ખફામીનું જ્ઞેશ જેમ તેમ છાતીમાં સમાવી તેણે જડા ધીરા સાહે દે કાંઈક
રીસામલી અદાથી સવાલ કીધો.

“તે તમામ અલણ છે,” ઠાવથી ને હીંમતથી તેને સધલું તર ને ફર
કહી દેવાની મનમાં ને મનમાં અગત પ્રીછાંણી તે માતાએ કહ્યું. “તેના
ટેસ્ટ તદ્દન જંગલી ને આવડ એટલી હદ વચ્ચરતી શરમાવનારી છે કે તેવી
એક અણધાને પરણીને સદા લજવાયા કરવા કરતાં મારે માટે મરવું બહુ
છે એમ હું સમજુછ.”

તેનો ચેહેરો આ અલાપથી ગુસ્સામાં ગુલાખી ગયો. જે કાંઈ મરદ
એનો અંરધોજ ભાગ તેની મેરીને માટે બોલવાની બેહમાઈ કરતે તો

લાડધેણી કાવસ તેને રંગેલાં ચોખરાં વિના ત્યાંથી જતો મુકતે નહીં; પણ આ ગલીય અલાપ-તેને મનથી મેરીનું હડહડતું લાયબલ-ખોલનાર તો એક અબલા હતી, ને વલી તે અબલાથી દોષજ નહીં પણ તેની પોતાની-જણેતી વ્હાલી માતા હતી-માતા કે જેણે તે જર્વાન દીકરાને પ્યારથી ઉછેરવા ને લાડથી વધારવા આજવેર સધણો પોતાનો જન સદંક કર્યો હતો !-અને ત્યારે તેને તે એ ગિચારો શું કરી શકે ? એટલા માટે તે ગુસ્સાનો ગમ ખાધ ગયો.

“તમારી અક્કલ પાણી ભરવા ગઈછ.” તેણે તે પછી જેમ તેમ હજી પોતાનો રોશ છાતીમાં સમાવી કહ્યું, “કેમજે એમ હોય નહીં ત્યાં વેર તે એક સૌથી લાયક છોકરી માટે મને એવા સૌથી નાલાયક વચનો સંભળાવાની નાદાની તમે કરી શકાજ નહીં.”

“મારા વ્હાલા કાવસ,” તે જખમી માતાએ હજીથી સમજાવ્યું, “તું ઘણું ગંભીર ભુલ કરેછ. તું પ્યારથી અંનમ્ત ગયલી આંખોએ તે પોરીને ભુએછ, વાસ્તે તેના બવશુણે તુંને તારી છતી આંખે દેખાતા નથી કે જ્યારે મારી અપક્ષપાત નજરમાં તે જે ને જેવી છે તેવીજ દેખાઈ આવી છે ને તેવીજ હું હાલ તેને તારા સાંખે ચિતારુંછ. હજીથી મારું માન, હજીથી ચેત, ને એ નાલાયક વાતથી બીજકુલ હાથ ઉઠાવ ! જો તું એ દુકતને પરણશે તો જલદીજ તેનાથી કાયર થશે, ને પછી યાદ રાખ, તું એક જનમો જનમના પસતાવામાં ગરક જશે.”

“હંગમ,” કાવસે અધીરી અદાથી પગ થોડી પ્રગટ તુચ્છકારનાં એક દયકારંથી કહ્યું. “હું” આય મેહુલનું. ખાનખાન ને એક આરાંમ છોડી જંગલ ખીઆખાનમાં મારી મેરી સાથે એખંદો મેહેવસ, તાળી તેનાથી કદી કંટાલવાનો કે કાયર થવાનો નથી. ને તે જો મારી સાથમાં હોયે તો મને દોષની કે બીજાં કરાની તુંલા મેહેવાની નથી.”

“એક ઘેલા ગાંડ પ્યારમાં મગજ ખોલી ખેંડલા બધા હુલ્લડ બુવાનોનું કેહેવું હંમેશ એજ કીસમનું હોય છે,” આલાંખાયે પોતાની ઘણી ગમખારી વચ્ચે હજી તેને કકલીને સમજાવ્યું. “તું જરા વિચાર તો કર ? તેને નથી ખોલતાં આવડતું તેના ઉચ્ચારો અશુદ્ધ છે, વાત કરવામાં વ્યાકરણનો તેના સકાર નથી, તેના તેરટ કમકમાત પેદા કરનારા છે, ને એ પ્રમાણે દરેક રીતે તે આય તારા મેહેલની પતરાણી થવાને નાલાયક છે. તે તારા નોકર નફરોથી બી છેકજ હલકી ને ઉતરતી પંકનીની જંગલી ને અલભ્ય છે

તેનો તો ખ્યાલ કર ? જોને તારાં નોકર આદમીઓ આમલ તારી બધરી તરીકે રજુ કરતાં તુંને લજવણ મરવાનું થાય, તેને તું તારા દરજ્જા ખાતે-દાન ને મીઠકતની માલિક ને ધણીચાણી તરીકે આગેવાંન સોસાયટીમાં રજુ તે કેમ કરી શકવાનો છે ? ઓ કાવસ, કાવસ માણે માંન હજીની માણે માંન ?”

“કદી નહીં,” તે હુજતી લાડધેલાએ હવે બધી પોતાની ધીરજ ખોલી દઇને કહ્યું. “હું તો તેને ને તેનેજ પશુવાનો ને ફર પશુવાનો ! ઓ મમા ! તમે કે જેણે આજતક મને મારી એકખી મરજી ના નથી પાડી, તો શું આય મારી સૌથી માનીતી મુરાદ હવે ના પાડી આપણા વચ્ચે વગર અમ-તનો કડવાસ ઉભો થવા દેશો ?”

“એમાં મારો ઉપાય નથી.” આલાંમાયે દુઃખથી તોળી ઠાવથીજ કહ્યું, ને વળી પોતાની એક ભુલ—પોતાના મરનાર ખાવંદને તેનાં સેવટનાં બિહાંણાં ઉપર તેણીએ આપેલો પાક કાલ અદા નહીં કરવાની તેણીની નહીં માફ થઇ શકે એવી ગંભીર તકસીરની તેને યાદ થતાં તેણીનો અવાજ અને તેના હોઠ વટીક ધ્રુજ્યા. “એમાં મારો ઉપાય નથી, કાવસ,” તેણે કહ્યું. “હું ચાહું છું—હવે ખરાં દીલથી ચાહું છું કે આ આગમચ મેં તુંને ધણી વાતો ના પાડી હોતે, ને મારીજ મરજી પર અમલ કરવાને હું તુંને ફરજ પાડી ચુકી હતે. તે મેં નહીં કીધું, ને તેથી આજે ખરાં દીલથી મને તેનો પરતાવો થાયછ.”

“ત્યારે હુંકમાં એમજ કેની, મમા,” તેણે આ મામલો જોઈ હવે નારાજની ઢપથી ઉભો થતાં ડોળા કકડાવી પુછ્યું, “કે આય લખ માટે તમો મને તમારી બાહાલી આપી શકતાં નથી ?”

“હા,” આલાંમાયે નીચી નજરે ને ધીમે સાહદે કહ્યું.

“અને એમ કેહેવા ને કરવાનો હવે તમોને હક શું છે ?” તેણે પુછાઈથી પુછ્યું.

“એક માતાનો હક; પોતાનાં બચ્ચાંનું બવીશ બને એટલી કાલજીથી સાચવવાનો ખુદાનાં ઘેર સુધીનો એક માતાનો પવીત્ર હક,” આલાંમાય પ્રદ બની ધ્રુજતે સાહદે કહ્યું. કાવસ નાદાંન ના થા ! ખ્યાલ કર કે તું જો તેને પરણીને કાલે ઘેરમાં લાવે તો તેનાં કદમે કદમ તને લજવાવું પડશે ! તારાં નોકર નફરો તુંને મોઢાં પર હસશે, તુંને સારી સોસાયટીથી બરાતો છુપાતો રહેવું પડશે—”

“એમ કંઈ થવાનુંજ નથી.” તેણે ગરમીથી કહ્યું. મેરી એક એવી

છોકરી છે ને યશ કે જેને હું આમલ પાડવા ને ઝાળખાવા હંમેશ મગર થવસ.”

“એ બધી કહેવાની વાત છે, છોકરા,” આલામાયે કહ્યું. “જો તેને મરેતો તારો આર ખરોજ હોય તો મારી એક ખીજ સલાહ પર અમલ કર.”

“તે શું છે?”

“તે એટલીજ છે કે જ મહીના સુધી મેરીને પસવાનો તારો ખ્યાલ તું પડતો મુક ને એ દરમ્યાન એ છોકરીને પડતી મુકી તું આપરી કામની કાંઈ ખીજ અબલાઓ જો એ અરસામાં તારા હાથને જેવ આપે એવી મોહરદાર કાંઈ તું નહીંજ મલે તો પછી આપણે એ મડમડીને ઠેરવશું. ને બનતાં સુધી તારા હાથને લાયકની કરશું. ને પછીની વાત પછી થઈ રહેશે. તું જરા દર્યાફ તો કર? તું જો કાલે તેને અહીં પરણી લાવે તો ખાનાઓ પર ટેબલની ‘હુડ’ તરીકે તેણે ખીરાજમાન બેસવું જોઈએ. ને એ બધી કીયાઓની તેણીને કંઈ જરા ખી આવડ છે? કાવસ તું પોતે પોતાને ઓલખે તે કરતાં હું તુંને વધારે ઓલખુંજ, વારતે હું ધારજ કે તું જો એ પોરીને પરણશે તો તેની નામોશી ને પસ્તાવાનાં પરીણામમાં આપવાન વગર તો એ હીજુપસ્તીના ઊડા આવનાર નથી.”

કાવસે અંતે વલી અધીરી ને ગુસ્સાભેર બહાધી પગ થોક્યો!

“હું કંઈજ તેમ જ મહીના ગયરી જવાને જરાખી વીસંબ થવાનો નથી, મારે મારું માન?” ને માતાએ હજી મીનંતગરીથી માંગી લીધું.

“તે વાતમાં હું જ વડીની ધોલ નહીં ખમી શકું, તેજ મારી માનીતી આરણુમાં તમે છેક જ મહીનાની જલેમ ધીલની મને અરજ કરો, તે કેમ બહાલ રાખી શકાય?” તેણે કહ્યું.

“તારે હું તો કંઈ તારાં એ લગનને મારી બહાલી આપી શકતી નથી ને નથીજ,” તેણીએ હડાવથી કહ્યું.

“તમે કોણ થાઓજ?” તેણે વલી તરીયાપાવ પર આવી જતાં કહ્યું. “મને તમે કોણ રોકનાર? આ મેહલ મારો છે—હું પોતે મારો ને મારી મરણનો ધણી છેઉં ને હું ચાહવશ તેમ કરશ, વારતે મારી એ માનીતી મરણની સાંબે થઈને તમે સાંખાં તમાગ પોતાનાજ પગમાં ફાલડી મારશે.”

“ઓ કાવસ કાવસ!” તે કમખખત માતાએ દુઃખથી રડી દેખને કહ્યું, “આવી નીમકહરામી? મારા આટલા લાડ ને પ્યારનાં હેસનમાં આવી અરમખરેલી નાશરમની?”

મકરજી-૨૦ મું.

“એ મારી નાકરમાંની સાથે તમારે અમાઉથીજ ઉપાયો લેવા જોઈતા હતા, ને મને બચપણથીજ તમોને તાળેદાર થતાં ને રેહતાં તમારે મને શીખવવું જોઈતું હતું,” તેણે બણે બેકફર પણ તદ્દન વાજળી ને લાયક દીણો માર્યો, કે જે સાંભલતાં તે માવતર પોતાની સમજી ધીરજ ખોલી હાં પસ્તાવાની એક ચીસ સમેત ચમકી ઉઠી ને ત્યારે તે બધાની કશી પણ દરકાર કર્યા વના તે બેપરવાહ બેટો રીસાયલી અદા સાથે ગુસ્સા-બેર તે ઝોરડો છોડી ચાલતો થયો !

* * * *

પોતાની માવતર સાથે એમ કન્યો કરીને છુટો પડેલો કાવસ તે પછી બ્યારે લાંડન પાછો ફર્યો, ત્યારે તેણે જોયું કે તેનો દોસ્ત બોર્ડ સ્ટેનલી તો કાંઈ અતી જરૂરીયાતનાં કામે ઠેઠ સ્પેન જવાની તૈયારી ને ધમાલમ્માં હતો !

તેના કીશ્વયન નોકર હેનરી વેસ્ટ-તે ખુબસુરત મેરીના પેલા પુનર્નરિને અલબત્ત તેના શેઠ સાથે જવાનું હતું, જેથી કાવસ તે તરફ પાછો ફર્યો તે પહેલાં તેણે મેરીને ફરીથી એક વાર પોતાની એ મુશાફરીએ જવા આગમ્ય છેલ્લી વાર મલી લીધું હતું, અને ખરી જાનકિસાની સાથે પાછો તેણે તેણીને પોતાનો પ્યાર સપુરદ કરવા માંગ્યો હતો કે, જે આપણે સેહે-લથી ધારી શક્યે તેમ મગફર મેરીએ એવડા ને એવડા તુચ્છકારથી નામંજુર કર્યું હતું. તેને તો એક મોટા કરોડાપતી સાથે પરણીને નામદારી મેલવવાની હતી, તો શું તે આ તુચ્છ નોકરની આરજીને વળુદ આપે ?

“હું હાલ તો ત્રણ મહીના ગેરહાજર રહેવશ,” તેણે એ છેલ્લી વારની હરધુત સાંભલી જતાં જતાં મેરીને કહ્યું હતું, “કેમકે મને મારા શેઠ સાથે સ્પેન જવું છે, પણ ત્યાંથી પાછો આવતાં હું પેહેલી ખબર તારી લેવશ ને જો હું જાંણુશ કે તારાએ ઉમરાવ આશિકે તને દગો દીધોછ તો પછી-” અને બાકીનું કાંઈક ઝનુનનાં જ્ઞેશમાં પટપટી તે ચાલતો થયો.

તેના તે છેલ્લા બોલો તપાવેલાં લોખંડ કે જલતા આતશ ઉપર પાંણી પડતાં જે સણસણાત થાય છે તે કીસમે તેના હોઠ વચ્ચેથી નિકલતા કાંઈક અવાજ પેઠે મેરીના કાનપર આવી અથડયા, પણ મેરીને તેની થોડીજ પરવાહ રહી હતી ? તે કે જે કાંઈજ નહીં પણ તેની ટેન્શન પછવાડે અદ-

અથી ઉભો રહેવાને સરળપણે એક કમીનો નોકર, તેની આ રીખી ને પતરાણ માટે તે તુચ્છકારની એક આહ સાથે હસી, અને પછી ત્યાંથી ખેંચીકર ઘરમાં પાછી ફરી.

તે પોતાના વ્હાલા બીચોડવાલા પારસીની રાહ જોતી ખોટી હતી, કે જ્યારે કાવસે તો ઉપર કહ્યું તેમ મળરાતમાં હતો, કેમકે જાડ રેતલી એવે જતો હોવાથી હવે તેનાથી હેટન ખાતેના તેના મહેલમાં એક પહેરણી તરીકે રહેવાય કે ખોટી થવાય એમ ન હતું ! હવે તે જો કહી એજ તરફ રહે નહીં તો પછી મેરીને રોજ મલવાનો જોગ કેમ થાય ? તે મેરીને મહેલ નહીં ને રોજ જુએ નહીં તો જીવી પણ ન શકે એમ હતું, માટે આ નહીં ધારણી સંકડાંમણનાં અકલાંમણથી તેને સ્વભાવીક ધણી મુંજવણ થઇ પડી તેમાં કશી અન્યયખી નથી.

તે મેરીને આવી મલ્યો. તે તો સરેસ્તા પ્રમાણે હસતી, ખુશ, રમત્યાલ ને ઉલટમંદ હતી. તેણે સરેસ્તાના મીઠાસથી પોતાના એ ખાશને અવકાર આપ્યો, અને વખાણની આંખથી તેના ઉપર ટીકતા તે દેવાના બનેલા જવાનને એમજ લાગ્યું કે એવી એક સુંદરતાને તેની પોતાની કરવા દેવામાં વાંધા કરવા માટે તેની માતા જેવી બીજી કોઇ હેમક સોહોધી જડવાની નથી !

“કેમ રીયર કાલી, તારાં મમાએ મારે માટે શું ધાર્યું ?” તેણીએ મુલાકાત થતાં સાથે પોતાની રમત્યાલ ચશ્મો તેના તરફ ઉંચે ફેરવીને મીઠાસથી હસતાં હસતાં પુછ્યું, “હું તો ધારુંજ જે એ પરીક્ષામાં હું તલન નાપાસ થઈશ, કેમજે દેખીતી રીતે તેને હું મુતલગ ગમી નથી; એમજ કેની ?”

“છેક એમ નહીં, વ્હાલી મેરી,” કાવસે ખરી વાત એકદમ કહી દઇને તેની નારાજ એંચી લેવાની બીહકથી અચકાતાં કહ્યું. “મારી માતા ધારેજ કે આપણે જ મહીના અરસપરસ નહીં મલ્યે તો—”

“જ મહીના નહીં મલ્યે ?” મેરીએ નેણુ ફફડાવીને પુછ્યું.

“હા,” કાવસે આશકાતાં આશકાતાં કહ્યું. “મારી માતા ધારેજ કે—ધારેજ કે તું અબણ છે.”

“ઓ તમારી મમાએ મારે માટે એમ ધારતાં ને કેહતાં શરમાવું જોઇતું હતું,” મેરીએ ધણા ગુસ્સાથી માંથું ફફડાવી કહ્યું. “એવણે કેમ જાણ્યું જે હું અબણ છેઉ ? મારા જેટલી ફલવાયલી બીજી છેજ કોણ ? મેં પાંચ વરસ તો રકુલમાંજ ગુજાર્યાં હતાં !”

“એવું નથી, બહાલી,” તેને ઠંડી પાડવાની મતલબથી પ્યારમાં આવેલો બનેલો તે કરોડપત્ની કહાલવા ને કમલવા લાગ્યો. “દરેકને પોતાપોતાના કામ નળને લાયક થવાને શક્તિપુરુષ જોઈએ. ધાર કે મારી માતા જે તારા ઘેરમાં આવે, તો તેને તારી જીંદગીએ જીવવા ને લાયક થવા માટે મણક નવું શક્તિપુરુષ જોઈએ; તેજ મુજબ તું જે અમારે ત્યાં આવે તો અમારું ઘેરને લાલકરી થવા તારેથી—”

“પણ હું તમારા ઘેરને લાયકની નથી તો તમે મારી સાથે પ્યાર કરતા આપણ શું કામ?” મેરીએ ગુસ્સામાં રડી દેહને કહ્યું, “ને તેણીને રડતી જોતાં કાવસનું કલેજું જાણે કપાઈ ગયું!”

“તું સમજતી નથી, હની, ને નાદક દુઃખી થઈને મને દુઃખી કરેછે,” કાવસે કગલીને કહ્યું. “તારા ઉચ્ચારો અશુદ્ધ છે, ને તે—”

“હું એ વાત સાંભલવા માંગતીજ નથી,” મેરીએ ફફડી પડીને કહ્યું. “તમે મને ચહાતાજ હોતે તો એવી અણધરતી વાત કહી મારા પાસે કરતેજ નહીં. તમે મારા ઉચ્ચારોને વારતેજ મને ચરાવા કે નહીં ચાહવામાં વાજખી નથી. તમારા ઉચ્ચારો ગમે એટલા અશુદ્ધ હોતે તોખી હું તો એક લેશખી ધ્યાન આપતે નહીં!”—અને એમ કહેતાં મેરી એક છેડાઈ પડેલા ને ખગડી ગમલાં બાળકની અદાથી ચીસ પાડી રડી પડી!

કાવસનું તે જોઈ માંયું ફરી ગયું. આવી ખુબસુરતી રંગ ને સુંદર સ્વરૂપ આળી નાંખે તે એ હંડ કલેજે જોઈજ કેમ શકે? તે અભાણુ હતી પણ સુંદર હતી તે ઘણું હતું, માટે એ સર્વોપરી ખ્યાલોમાં તેનું એ આગમચતી તકરારને લગતું સંધનું ડહાપણ દુખી ગયું!

તેણે તે માતી સમાન ખરી પડતાં કીમતી આંસુઓ માફી સુખીઓથી નુછી નાંખ્યાં, ને તેની “કમઅક્કલ માતા” એ વગર અગતે ઉભા કરેલા સંધલા તે “વાહીઆત વસવસા” એ સુંદરીને કહી સંભલાવાતી હલ સુધી તે હેમક થઈ શક્યો તે માટે તે પોતે પોતા સાથે ખુબ ખીજવાયો!

“તમારાં માનાની મતલબ હું બરાબર સમજુંછે,” તેણીએ કાવસની સમજાવતોથી રકતે રકતે ઠંડી થતાં કહ્યું. “તેની મતલબ તમેને કાઈ પૈસાવાલું સાસરું આપવા જેવી નીચ છે, ને હું ગરીબ છેઉં તેથીજ મને તે ખાખસુસ એવા જુદા વાંધા ઉભા કરે છે.”

“એ શું બનવા જોગ છે?” કાવસે એ નવો વીચાર તેનાં મગજમાં પેદા થતાં શંકાશીલ પૂછ્યું.

“તદન બનવા જોગ ને તદન ખરું છે,” મેરીએ તેને ઉત્તરવે. “જો કાલી, હું તમારા વગર જીવી શકવાની નથી. તમે પોતે મને મને તેમ ક્રેળવો, પણ તમે મને પરણીને તમારી પોતાની બનાવો.”

“મારે કશું છે,” ઉછાછલા કાવસે ઉત્તરણીએ દરમ્યાન કહી દીધું. “ચાલ ત્યારે, આપણે એમ કરયે. મારી માતાની મરજી સામે છેક ખુલ્લું બંડ મચાવાની જરૂર નથી, માટે હાલ તો આપણે છુપાછુપ પરણીશું, ને મારી માતા મને છ મહીના દેસાવરોમાં ફરવા ને તુંને જુલો જવાની ભલામણ કરે છે તે મને તુંને સાથે લઇનેજ એ છ મહીના હું ઘેરની બાહર રહેવશ. એ દરમ્યાન હું પોતે તુંને બધું શીખવીને મારાં ઘેરને લાયકની કરશ, ને પછી વધતી ફતેહ ને હજાર ધણી વધારે મગરૂરી સાથે હું તુંને એ છ મહીનાના અરસા બાદ મારી પરણી વાઘક તરીકે મારી મમા આગલ રજુ કરશ, જે સધલાંનું સેવટ વગર તકરાર ને વગર ફેસાદે શાંતી ને સમાધાનીમાં આવશે.”

પ્રકરણ ૨૨ મું.

અલબત્ત મેરીને આ યુક્તિ ધણીજ ગમી, ને તેથી તેણીએ કાવસના ઉમંગ અને એ નેક ઠેકાવને દીલોજનન ટેકા આપ્યો.

લોડ રેનલીનાં રૂપેન જવાથી હવે તે મેરીને એમ નહીં કરે તો મલી નહીં શકે એવાળી કમલાગ્ય સંજોગનું સંકટામણુ ઉભું થયું હતું, માટે તે એકિને લાગ્યું કે આ યુક્તિ તે બંનેનાં લક્ષાં ને લાલ માટે સૌથી પસંદ કરવા જોગ ને સૌથી વહેલી અમલમાં મુકવા જોગ હતી !

એ ઉપરથી દરખમાં આજેજ બની આ નહીં વડી રાખેલી યોજના જે બ્યાનમાં આવી ગઈ હતી તે ઉપર દીવસની મુલાકાતમાં તેઓએ કલાકના કલાક સુધી ઘોર કર્યો, અને પરણ્યા પછીથી પોતાના બહાલા કાલીને હાથ લીધેલી તાલીમના સત્યએ મેરી કેવી બાહોસ બની પોતાની સામુને અબળ-બીમાં છક કરશે તેની હવાઈ ઉમેદોની ખુશાલીમાં તે જવાન જોડું ગરક થયું. તેમને હવે ત્યારે બીહવાનું થું હતું ?

અલબત્ત મેરીના બુદ્ધિ આપથી પણ આ લગન પુરત વેળા તો છુપાવાનાં હતાં, ને તેણીએ તેનો આસરો તજી ત્યાંથી હાલ તો માત્ર (પછીથી બધા પરા ખુલાસા થાય તેટલાં) કાઢ નોકરીએ જવાનાં બહાણીથી નાહસી જવાનું હતું.

તેઓએ લંડનમાં પાકડું લાઇસન્સ મેલવી પરણવા ઇચ્છ્યું, ને પછીથી કાઈ જોસખાણ પીછાંજીનાની પીડા પડે ન વલગે તેથી ઠેક ઇટલીમાં ૭ મહીના જઈ રહેવાનું નક્કી કર્યું. ત્યાં કાઈ સુંદર સરોવરને તીરે એકાદ રમણ્ય બંગલો લેવાનો કાવસે મેરીને પોતાનો ઇરાદો કહ્યો, ને એવી મોટી મોજ ને શેઠાઈના તુરંગોમાં તે ગરીબ ગામડ્યન ને ગામરેની ગોરી લીન થઈ ગઈ !

અને સધલું એમજ પાર ઉતર્યું. મેરીએ તેના બાપ આગલ તેણીને બાહેર સારે ઠેકાણે નોકરી મલી જવાનું બાહણું બતાવ્યું, ને તે બેઠકર બીન કાલજવાલા છુદાએ કશી ન્યાદા પરપુછ કે જંગલ કીધા વિના તે બહાણુને ખરાં કારણ તરીકે અલખત સ્વીકાર્યું.

બીજા હાથ પર કાવસે એક લંબાણ મકરબાજ કાગલ લખીને પોતાની માતાને તેણે મીઠાસથી (પણ અકસોસ દબાથી !) સમજાવ્યું કે, વધારે વીચાર કરતાં તેને તેણીની સલાહ અમલ કરવા જોગ લાગી છે, જેથી મેરીને ખ્યાલ પડતો મેલી ૭ મહીના તે યુરોપમાં સેહેલવાહે જાય છે !

એ ઉપરથી તે મોલી લલી માતાએથી ધણા હરખ ને ખુશાલી વચ્ચે આ વાત ખરી માની-એટલે સારાંશ; કાવસ ને મેરી નીતિરીતી તેમજ કાયદા કાનુનોની રાહે પણ તદન છુપાછુપ લંડનમાં પરણીને હકદાર ધણી ધણીયાણી થયાં, ને પછીથી એ લગનનો લાહવો લેવા તેમના અસલ ઠરાવ મુજબ તેઓ તાબડતોડ ઇટલી જવા ઉપડી ગયાં !

*

*

*

*

તે એક સુખનો સ્વપ્નો હતો.

કાવસ અને મેરીને પરણવા પછીનું એક અઠવાળ્યું તમામ સુખ, સંતોષ અને મજામાં આસાન ગળડી ગયું, અને રોજબરોજ એક દીવસમાં એક હજાર વખત કાવસ પોતાની માતાની નાદાનીને હસતો, અને પોતે જે આ નવી યોજના શોધી કાઢી તેને લગતી ફતેહની મોજ અને મગરૂરીમાં મલકાતો હતો !

તેણે ઇટલી આવીને મેરીનો અભ્યાસ ઉલટથી ચાલુ કર્યો હતો, ને મેરી તેને હસ્તક ખંતથી ને ખુશીથી શીખતી હતી, તે જોઈ તે પોતે એજ અનુમાન ઉપર આવ્યો કે ઉમરના વધારા પછી અબલાઓને જો અભ્યાસ કરાવવો ને શીખાડવું જ હોય, તો તે કામ તેમના પરણ્યા ભરથારો જેટલી કુનેહ ને ફતેહમંદી સાથે બળવી ને બર બારી શકે તેવી રીતે બીજું કાંઈ નહીં કરી શકે !

મેરીના પોતાના આનંદનું તો પુછવું જ શું? તે અભણ ગમત મહેરી ઠાઠ ને ઠોરામાં હવે હઠ કરી રહી હતી ! તેને જે જોઈએ તે ફક્ત મગવાની જ ખોટી હતી-એવી રીતે બધું તેનાં મોં આગલ હજાર હતું ! કીંમતીમાં કીંમતી પોશાકો, સુશોભીત ધરણી, જરજરયાણુ ને દાગીનાઓ, ગાડી ઘોડા, વાડી બગીચા, નોકર નફરો એ સર્વની તે એક એકલા સાહેબી કરવારી શેઠાણી બની ! તે કે જે હજી તો ગર્ભ કાલે ખેતરોમાં ભટકતી ને જંગલોમાં રખડતી જંગલની રાણી જેવી એક જંગલી પરી હતી, તે હવે આ ઉલટી જ કીસમના ઠોરા સાથે આજે એક ઉમરાવ બાનું બની ગઈ હતી, અને ત્યારે એ નવી જીંદગીને અહિંસુત ને અસાધારણ અનુભવ એ બીચારી અભણ છોકરીનું માંથુ ફેરવી નાંખે તેમાં તે કાંઈ અનન્યબી હોય ?

પણ કાવસની યાદોમાં આંધલી શીદાગીરી કાંઈ રીતે જલ્દી તૃપ્ત થઈ રહી નહીં. તે એ અબલામાં એકબી દોષ તો જોતો જ નહીં. તેણીના અવગુણો જોવાને તેને આંખો હતી જ નહીં-ફક્ત બધું તેને સાંજ દેખાતું, સિવાય કે તે વારંવાર નવો ટ્રેસ પહેરી આરસીમાં ડોઢાવતાં મગરૂરીથી ડોકું ફેરવતી કેહતી કે “હવે તમારી પારસી મમાને કહીએ કે મને આવીને જો, ને તારું મત આપ કે હું કેવી સંપુર્ણ લેડી બની ગઈય ?” તેજ એ ડોકરને સેહેજ કંઠે લાગતું હતું ?

પણ એબી કાંઈ તેણે તેણીને ‘ખુલ્લું’ કહ્યું નહીં. તેણે જલ્દી જ જોયું કે મેરી સ્વભાવની “દાદાબરી” હતી, ને તેની મરજીની વીરફ કાંઈબી કામ લેવાતાં કે તેણીની એકબી ખોડખાપણુ રજી કરવામાં આવતાં તે મોઢાં ચઢાવતી, કે નહીં તો ભાખરાભુત પેડં છેકાઈ પડતી; માટે સહેતાં દાણો રાખવા તેણીની એવી એક બે ખામીઓ મન મોઢું કરીને ખુશીથી લઈ ચલાવતો. “સંપુર્ણ તો આદમી હાવજ શાનું ?” તે મન સમજાવતો.

તે જેમ મેરીને વધતી જોતો તેમ વધતો તેના પર ઘેસો બની શીદા થતો ! તેને મનથી તો તે એક આકાશી હુરી હતી, કે જે ફક્ત આદમી-ઓને લોભાવા ને શરમાવા માટે જ થોડુંક સુધીની આ ધરતીની રેહેવાસન થવા આવી હતી, અને એ કીસમનો આ ખુશીનો ખાખ વગર ખામીએ ઉપર કેહેવામાં આવ્યું છે તેમ એકાદ બે અઠવાડયાં તો આસાં જરૂરી રહ્યો.

એ દરમ્યાનમાં જલ્દી જ મેરી તેના અભ્યાસની માથાકુટ ને ભેજાં દુઃખચી કંઠાસીને કાપર થઈ, ને તે તેણે છેઠી સલામથી છોડી આપ્યો; પણ તેનીબી તેને ફરજ પાડવા અથવા એ ખેલાઈ માટે તેને કંઈ

આપવા જેટલું એ એ હીચકરા કરોડપત્નીમાં પત ન હતું ! તે બધું જોઈ
તો તેણીને શીખવવાની હુકમે ઉશ્કેટમાં જે હમલાખંધ ચોપડીઓ જોઈને
હુકમોના પરથી વગર અગતે હોરી લઈ આવ્યો હતો તે એમની એમ ને
નવી બંધ પડી રહેલી જોઈ રમુજથી હસતો !

તેઓએ ઇટલીમાં એક સરોવરને કિનારે નામે “ક્યુક વીલા” નું જો
તેની આસપાસની રમણ સીનરીને દીલપઝીર દેખાવો તમા બાંધણીની
સેનક માટે તે તરફ જાળજા વખણાવતો હતો તે, મોટે અરથે મોટા આડે
રાખ્યો હતો, ને નોકરનકરોના જોષએ તે કરતાં એક મોટા રસાલા સાંધે
ત્યાં તેઓ અમન ચમનમાં ફરેક તરેહનાં સુખમાં રહેલા હતાં.

પણ એમ ક્યાં સુધી ચાલે ?

પ્રકરણ-૨૨ મું.

એક દીવસ ખાધાની આબદમાં તેમના વચ્ચે પહેલવહેલું વા-વીજેર
અરપા થયું ! મેરીને ત્યાનું કામો શહેર જોવા જવાનું મન થયું, જે માંગણી
તેના પરથી આઠાઈ પંચરાઈ જતાં તેણીના ભરથારે અલખત અરધા સુકને
બાહ્ય રાખી, ને તેઓ ગયાં ત્યાં ફરી ફરી તે તરફનાં જે સૌથી પહેલે
નંખરના હાટેલમાં તેઓએ ઉતારો લીધો હતો ત્યાં તેઓ જમવા ગયાં.

ત્યાં ખાણું ઉપર બીજી કચી વાણીઓ વચ્ચે એક “ગ્રીન પીઝ” ની
દાશ આવી, કે જે જોઈ મેરી હરખાઈ ગઈ, ને ત્યાંના નોકરોનાં દેખતાંજ
તેણે આટો આદી અભાડો બાધ્યો !

“ઓ ગ્રીન પીઝ ?” તે ખુશીમાં જલકાઈ આસપાસનો વિચાર રાખ્યા
વિના બોલી ઉઠી; “મારી એ તો માનીતી દીશ !”—ને એક મોટી લેડી
તરીકેનો પોતાનો ટેક ને ‘એટ્રિકેટ’ નો સવાલ ખોરબે નાંખી તેણે બકરાંની
ગેરે બચર બચર તે વટાણાના દબ્બુસા મારવા માંડ્યા, જે જોઈ કાવસને
અરડે પાંણી ઉતર્યું, ને તેનું મોહત થઈ જવાથી તેનાં બીન ફરી ગયા.

વલી તેણીએ કાંટાને અફલે તે જોભરતાં છુરીનો ઉપયોગ કરી ‘એટ્રી-
કેટ’ નું નખખોદ કાઢી નાંખ્યું તેથી બી તેના શ્રીમંત ભરથારને જખરી
જાંઝ ચઢી, ને તેણે ડોલા કકડાવી કહ્યું, “હેમક, એ શું કરેછ ?”

તેણીએ વટાણા જોતાં જે ખાધરાપણું બતાવ્યું તે તેના જેવી એક
ઉમરાવ બાંનુંને એવું અજાણજીવું—એટલું અસબ્ય હતું કે પછવાડે ઉભેલા

નોકરી એકમેકને આંખનો એસાર આપી હત્યા હતા, ને તે ઉપર કાંકણા કાવસની નજર પહોંચી હતી, માટે તેથી આગમાં તેમ હોમાયું હતું.

વળી તે “માસીને ઘેર” વટાણા ખાતી હતી એવો ત્યાં ને ત્યાં જંગલી એકરાર કરવાનેખી મુતલમ શરમાઇ નહીં, ને તે માસી જાણે કેવીક મોટે ધરની આનું હોય તેમ તેનું નામ ને તેની વાત તે દરેક બાબદમાં વચ્ચે હોમાવતી હતી, તેનું ખી તે ઉમરાવને આ બધા અણગમતા સંજોગો વચ્ચે ધણું ઝેર લાગ્યું, ને તેથીજ પોતાની ધીરજ ખોલી દઈ તેણે ઉપર મુજબ તરારો મુક્યો.

પણ પોતાની એવી કીસમે બેહોરમતી થવાની નામોશી મેરી કેમ ખમે ? તેણે પોતાના ભરથારના એ ઠપકાને “છીટાં છબટરાં” નું નામ આપી તુચ્છકારી કાઢ્યું, ને તેથી પહેલી હોલી તે દહાડે ને ત્યાંજ સલગી !

અસખત કાવસને તેની હોરમત ખારી હતી, માટે તે દેવાંતીને એમ એક દાકણ પેરે છોડાઈ ઉઠેલી જોઇ .તે તુરત વેલા તો દમ મારી ગયો, એટલે તેનો વધતો રકાસ થતો બચ્યો; પણ તે પછીથી બેઉ ધણી ધણાણી રીસાઇ ગયાં, ને એ ખભરાતનો ચચરાત તેમના પેહેલા ગંભીર મતફેરની દુઃખભરી શરૂઆત થઈ પડી !

વળી એ પછી ખીન્ને એકાદ કન્યોખી એવાંજ એકાદ કારણનું પરીણામ હતું ! મેરીને વાઇન પીવા ધણો ગમતો હતો, ને તે પોતાના મોભાન ઉર કે દરકાર વિના બેઅખત્યાર ખીને ઉંઘણી કે હેમક જેવી અર્થાપાં થતી, જેથી કાવસને આડાં ને ઉંભાં ચઢવા માંડ્યાં, ને તેમાંખી તેણે વાંધાનો અવાજ કર્યો, એટલે મેરી ચીસ પાડી રડી ઉઠતી !

વલી તેના અશુદ્ધ ઉચ્ચારો ખી હવે તેને કદમે કદમ જખમાવતા ને સંતાપતા હતા, ને તેના સુધારા માટે તે જે કહેતો ને કરતો તે બધું ફાકટ જતું. સારાંશ, એક હેમક પ્યારની એકામી દરમ્યાંન તેને જે એખો સામે છતી આંખનો અંધાપો આવ્યો હતો, તે હવે તેની આંખ ખુલી જતાં જોવામાં આવતાં અજબખીથી તેની છાતી ફારી જવા લાગી !

તેને તેની માતાની કદરદાન શિખ હદ વિનાના કડવાસ વચ્ચે હવે યાદ આવવા માંડી, પણ અફસોસ કે હવે ધણું અસુરૂં થયું હતું ! તેણે હવેજ જોયું કે ખુબસુરતી ઉપરાંત ખરેખર તે અબલામાં એક મોહરદાર તરીકેની એકખી ખુબી નહીં હતી ! તેનું મગજ ખીલવવા તેણે મેહેનત કરી, પણ તે તો કહેજે ‘મારું મગજ ખીલવવાની જરૂર છેજ નહીં.’ તેણે તેને સુધારવા માંડ્યું, તો કહે ‘મને સુધારવાનું બાકીજ શું હોય ?’—અને

તેથી હવેજ તેણે પોતાની મુરખાઈ ને જુલ જોઈ, પણ હવે હાથ ધસવાથી શું થાય ?

તે એનાથી એટલા માટે કંટાળવા ને હવે અલગ થવા માંડ્યો, તો “બીજીએના પેચ”માં તેને સપડાયલો કહી મેરીએ રમખાન મચાવવા માંડ્યું; એમ છતાં એવી હેમક અભણ ને જંગલીના એકલીનાજ સમાગમ તે એ ઉમરાવને કેમ રૂએ ? ના તો તે કદી કાંઈથી વાંચતી કે ના ગાતી ! તેને વાત કરવાનાં સણુક ન હતાં, તો ભરથારને રીઝવવાનાં બીકટ કામનો તો અભ્યાસજ જ્ઞાનો હોય ? તેના જંગલી ટેરટો જોઈ તેનું અધું તનબદ્ધ કાંપતું ને કમકમતું ! તે હીરા જેવા પોશાકો લટકાવી તે ઉપર બીહામણાં ધરેણાંબિનો એવો કેવલ હસી કાઢવા જોગ ઠંડેરા કરી નીકલતી, કે એવી એક સરતાપા હેમકને પોતાની સદાની લાગ્યન ને મોહરદાર અનેલી જોઈ હવે તેની આંખ ખુલવા પછીથી તે લજવાઈને મરતો !

તે ખુશ હોય તો ઠીકાઠીક, નહીં તો જો જરાથી આછું પડ્યું તો પોતાની હઠ ને ખવીસ જેવા ખવાસ અને સ્વભાવથી તે તેણીના ભરથારનું પાકવીને પલેકાર કરી મેલતી, અને દોરત આસનાવો વગરનો એવી એક સાથનો આ એકાંત સહવાસ, જે આગલ તો તે પોતા માટે એક પેહેલી પંકતીનું સ્વર્ગ જાણતો હતો, તે હવે તેને એક જીવતાં દોઝખ પેરે ડરાંમણો દીસવા લાગ્યો.

તે પોતાનાં મનને પુછતો અને પુછતો કે તેની મેહરખાંન માની સલાહ નહીં માનવા માટેની તેની કંગાલ ચાલ તે દેવાંન્યત કહેવાય કે હેવાંન્યત ? તે જલદીજ એ જુલ—એ તકશીર માટે તોઆ બોલવા લાગ્યો, ને એ બલા પ્રીરેસ્તાનાં રૂપ માહેલાં સેહેતાન—ના બસથી કેમ બચવું ને ક્યાં નાહસવું તેના તહરેવાર તુરંગ કરવા લાગ્યો !

આવી અણુધડ, અભણ, કમસમજ, કમસુમાર, જંગલી ને હઠીલી ઓરતને તે કદ કીસમે પોતાના મહેલમાં પોતાની મોહરદાર તરીકે રજુ કરવાની તે હીંમત કરી શકે ?

પણ મેરીનો તેની સાથે રહેવા ને તેનાજ મહેલમાં તેની સાથે જવા શું હક નહીં પોહચતો હતો ? તેણે તો તે પોતાના હકને માટે હવે રાજની લડત જરી કરી. તે હયાંનાં એકાંતથી કંટાલી હતી, માટે વગર શરમાવે તેને નાદીર કેશલમાં લઈ જવાને ત્યાંની ધણ્યાંણી સ્થાપવા તે કાવસનો પીછો પકડી બેઠી, અને હવે ત્યારે આ જલેમ બધાથી છુટો થઈ પોતાનું છુટાપણું, દોરમત ને જીંદગી વટીક બરબાદ થતાં કેમ બચાવવું તે માટે આ હેમક, ઉછ જોડો ને હઠીડો શેઠ્યો માહ ફુખ બરયાં ને મંબીર વમાસનોમાં ઉતરી મથો !

પ્રકરણ ૨૩ મું.

એ દરમ્યાનમાં મુંબઈમાં લેજસ્લેટીવ કાઉન્સીલમાં એક એક પક્ષી પડી માટે તે જગ્યાની ઉમેદવારી કરવા માટે એકદમ મુંબઈમાં પાર પાછો કરવાની બલાંમણુ તેને તેની બહાલી માવતર તરફથી તારમાં તેમજ કાચલામાં સખાઈ આવી.

તે બેલી બલી માતા! કાવસ તેણીની મગજ ઉપરાંત મેરી સાથે પુષ્પાધુપ પરણી ગયો હતો એવો તો અલગત તે બિચારીને મહેમન શની હોય ? તે તો એમજ જાણતી હતી કે તેનો સ્વાણો સપુત તેની મનાથી મનાયો હતો, ને તેથી તેણીનીજ સદલાહ મુજબ મેરીને વીસરી જવાની એક કાશેશ કરતો હાલ તે ઇટલીમાં એકલો રહેલો હતો. એટલા માટે હવે તેને થેર તેડી લેવાની આ તક હાથ કરવાને તે સદાની હેતાણુ માતાએ મોહાળતથી કાલજ કરી. તેણીનો ઉમરાવ ખેટો મહાન સભામાં ખીરાજમાં થાય એ તેણીને પોતાને ધણું ગમતું હતું, માટે કાઉન્સીલની એ એક સખતાર એક મહત્વના અચાનક મરણથી ખાલી પડેલી જગ્યા માટે ઉમેદવારી કરવા તેણે અમત કરીને તુરત આવવું એવો તેણીએ તેને એક લાકીનો તાર મોકલ્યો, ને પુરે વલી લંબાણુ વીગત સાથે તેજ વાત સમજ પાડીને તેને લખી મોકલી.

પણ કાવસ પોતે શું એક કે બીજાં બાલકાંથી ત્યાંથી થેર જવાને ઓટો આતુર હતો ? મેરીની નાલામક જીસરીના ચાલુ સંતાપથી એટલી ટુંક મુદતમાં તેનો સદાનો હસતો મુખડો ક્રમતાઈ ગયો હતો ! માટે હવે તેને ધારાસભાની એક મેલવવાની તો કુંક કે ઉલટ જરાએ રહી હતી નહીં; પણ એમ છતાં મેરીને મુકીને અલગ થવાનું ને તેના ચાલુ ત્રાસથી બચવાનું તેને આ એક નહીં ધારેલું સોનામોહર જેવું બાહાણું મલી ગયું તેથી તે મનમાં રાજ થયો.

પણ મેરી તેને એકલાને કેમ જવા દે ? તેણીએ તો આપણે ઉપર વાંચી આવ્યાં તે મુજબ કાવસની એ મરજ સાંમે એક મસ મોટું બંડ મચાણું, પણ અતે ધણી સમજાવત અને મોટી આશાઓની ખોટી ઉમેદો ને મીઠાં પણ જુઠાં વચનોથી એકવાર તેણીને વાહીને ઉડાવામાં તે બરથાર હતો પામ્યો, જેથી “કલ્ત એકાદ માસ” તેની ગેરહાજરી દરમ્યાન તે સુખથી એકલી રહી શકે તેની દરેક પાકડી બંદોબસ્તી કરી તે થેર જવા નિકળ્યો.

“હું ઘેર જઈ આરામ મળાને મળાની ઘેર તરત તુંને તોડાવી દેવડ,” તેણે મેરીને સંખારો આપ્યો હતો. “બધી અવધ બધી વસ્તીમાં કરવા પડેલાં મારે એકલાએ જ ઘેર જવું નોંધ્યો. વધી હાડમારીમાં એક મેરનાની આ તકમાં મારે શુભાચી નહીં જ નોંધ્યો, ને તે મારેથી એકદમ જવું નોંધ્યો, કે ભારે તુંને સાથે લઈ જવાની ધમકામાં તો મારો વચ્ચે ધણો જશે.”

આ અને એ વતરોએ એ તરાંહની એકથી અનેક જુદી જુદી સમજાવતોથી મેરી જેમ તેમ તેના વિના થોડા દીવસ ત્યાંજ થોળવા પોતાની મરજી ઉપરાંત જીવપરે જોરાવરી કરીને કમ્બલ થઈ, અને ત્યારે વધતા એકલા છુટકારાનો દમ ખેંચતો કમનસીબ કાવસ તમામ હાડમજા થયેલો હેરાંન અને પરેશાન બનેલો, પરતાવાથી બસતો જસતો પોતાને ઘેર જવા દુઝી દીલે ઈટલીથી ઉપડી ગયો !

* * * * *
મોટે ઘેરની આજ્ઞામાય પોતાના ચેહરેનમુન ખેટાને એમ અચ્છુચ ને વગર ચેતાવે તેણીની ગોઠમાં આવી ઉમેલો નોંધ ખુશાલીની એક ધીમી ચીસ સાથે ચમકી ઉઠી, પણ વલી તેણીની નગર હાતાં બીજીજ પક્ષે ભ્યારે તેણીએ તે સદનો મોઢો, માનીતો મુખડો સેહજમાં જણાઈ આવે તેવો દુઝી, ફીકડો ને આજોરહે થઈ ગયેલો જોયો, ત્યારે ને ગભરાતથી એકાદ એ કદમ પાછલ હડી ગઈ !

“તુંને શું છે, મારા દીકરા ?” તે સદની ચીંતાતુર માતાએ છેક ફાલ ખાધ પુછ્યું. “તું દુઝી છે ? શું તું કંઈ ધણો સીક હતો, ને તે વાત મારાથી તેં છુપાવી તી ?”

“નહીં માચજી” કાવસે શીકું હસવાની વ્યર્થ કાશીય કરતાં તેને સંખારો આપવાની ઉતાવલ કરી. “એ તો ફક્ત ઉતાવલી મુશ્કારીની રંજ, થાક, ને હાડમારીથી હું કંટાળેલો છું. હું તો તબ્બ સારી પગે છેઉ.”

પણ એ વાત આજ્ઞામાયે માની નહીં. તેણીએ મનમાં અનુમાન કર્યું કે કાલી ખરેખર કોઈ બીમારીમાંથી તરતનો ઉઠ્યો છે. “કદાચ મેરીના ઝુરાપાના સળબથી એ બીમાર થયો હોશે,” તેણીએ ધણું દુઝ વચ્ચે મનમાંજ વમાર્યું, ને પછી કહ્યું, ‘આજ, કંઈ નહીં, હવે તું ઘેર આયોજ તો જલદીજ તુંને પાડો આરામ થાય તેમ હું કરશ; પણ કાકી, મેં તુંને મારાં છેલ્લાં કાગલમાં લખ્યું તું વાહ કે આપણે ત્યાં હાલ પહેરણાં આવેલાં છે ?’

“બીલકુલ નહીં, મમા,” કાવસે નીરદોષતાના દેખાવથી ખરા જવાબ ક્યો.

“ત્યારે નજરચુકથી એ વાત તુંને લખવાની રહીજ ગેઇ, ને મારાં મનમાં તો એમ કે તે હું લખી ચુકીછ ! હાલ આપણે ત્યાં પહોંચ્યાં છે,” તેણીએ સમજાવ્યું, “પણ તારી તબીયત નાદુરસ્ત છે તે દરમ્યાનમાં તે લોકપર મને ખ્યાન આવ્યું પડશે તેથી હું ઉલટી દશગીર છેઉં. હું તારી આવજત કરતાં ફાજલ પડશ તો તે લોક પર ખ્યાન આપશ કની ?” તે હેતાલુ માતાએ મીઠાશથી હસીને વધાર્યું.

“તમારી ભુલ છે, મામા” કાવસે પાછું કહ્યું. “હું ફરીથી કેહું છ કે હું તો હંમેશ માફક તદ્દન સાજો તાજો ને સારી પખે છેઉં, ને આપણે ત્યાં પહેલાં આવ્યાં છે તેથી હું જરાબી નાખુશ નથી.”

આ તે ખરું બોલ્યો, તેની આવી કદરદાન કદરસનાસ માતા સાથની તેની કરપીણ દગલબાજીના સખ્યએ તેનું હૈકું તેને અત્યારમાંજ કરડીને ખામ્ જતું હતું, માટે તેણી સાથે એખલો રહેતાં કદમ દર કદમ એ તેની દગલબાજીની યાદના તેને ઉપરા સાપરી જખમો થયા જાય, તે કરતાં ઘરમાં એમ પહેલાં હોય ને તેમના સાથે બેલાતાં તે પોતે એ નાપસંદ ગઈગુજરી સદાખરી ભુલી જઈ શકે એ તેણે પોતાના લાલ માટે અવસ્ય માન્યું; જેથી ઘરમાં પહેલાં આવ્યાં, ને રહેલાં હતાં એ સમાચાર સાંભલી તે મનસે ખરાં દીવથી ખુશ થયો.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

તે આખું ઘર,—તે મોટા મેહુલ ખરાં સુખ, શાંતી ને અદ્યનો એક દીવકશ દેખાવ આપતો હતો, ને તેણે કરમાઈ જતાં જીગરે ઇંટાલીનાં તેનાં પોતાનાં રોજનાં ફેસાદખોર ઘર (દોજખ !) સાથ તેની સરખાંમણી કરી. ત્યાં અભણ, હુલક, કલાંટ, કમસમજ મેરી સાથની રોજની માંથાફાડ, મારામારીઓ, ચીસો, ને કકલાતોથી તેને કાયર થવાનું ને કમકમવાનું હતું, કે જ્યારે જ્યાં તો દુન્યામાં જેનો જોડો નહીં એવી એક મોહબતવંતી માદરની ગોદમાં તેને સર્વે પ્રકારનું સુખ અને સુખજ હતું !

અફસોસ, તે સુખ હવે સદાનું હુટાઈ ગયું હતું; તે દાનાવ માતાનું કહ્યું નહીં માનીને દેખતી આંખના અંધાપા વચ્ચે તે સુખ તેણે પોતેજ હુટી આપ્યું હતું, અને હવે એ જો ઘર વચ્ચેના સુખ ને દુન્યાનો મુકાબલો કરી તે ફેકટ મનથી બળી મરતો હતો !

“કાણે કાણે પહેલાં આવેલાં છે, માયજી ?” એ ગમખાર મુકાબલા-

ઝોથી ઉભરાઇ આવતાં એક દમકનિ જેહેમતથી પોતાની ખાતીમાં મુઠલાવી નાંખી તેણે પુછ્યું.

“કુંવરમાયને તેવણની જીવાન બાંણેજ ગુલાં,” તે માતાએ કહ્યું. “દીકરા, એ લોક આપણે ત્યાં આવેલાં છે તે તુને ગમશે કેની ? મેં એ લોકને નોતર્યાં ત્યારે આપ કાઉનસીલની બેઠકની વાતનો કાઠને સ્વપ્નોખી નહીં કુતો, જેથી તું એટલો જલદી ઘેર પાછો ફરશે એવી મને વડી રાખવાનું કાંઈ કારણ નહીં હતું.”

“હાલાં માયજી,” કાવસે લાગણીથી કહ્યું, “આપ ઘેર મારું નહીં પણ તમારું છે, ને તેમાં તમારો જીવ ચાહે તે તમારાં દોસ્ત આસનાવોને મારા કશાખી ડર કે દરકાર વગર ગમે એમ નોતરવા, રાખવા ને તેમની પેરાણુગત કરવાને તમે બેશક મુખ્યાર છેઓ.”

તે માતાએ જે તેણીનાં મનમાં એક મોટી ને માનીતી ઉમેદ હતી તે અલખત ત્યાં ને ત્યા તર ને ફર તેને કહી દીધી નહીં. તે ઉમેદ ફક્ત એટલીજ હતી કે દીકરો કાવસ તે સાહસેસ, બલી, ગુણવંતી ગુલાને જીએ, ને તેના પર શીદા બને. તે કુલવાન અખલા ગુલાં એક મોટી મીલકત ને દોલતની એકલી વારેસ હતી તેથીજ તે માતાએ એમ ચાહ્યું એમ નથી. તેણીને ગુલાંની તે દોલત કે મીલકતની તો કુચ્છ તુંબા ન હતી. પણ ગુલાં હદ બિનાની ખુબસુરત હતી તેથી ખી તે માતાએ કાંઈ એ ઉમેદ દીલે વસાવી ન હતી, પણ તે છોકરી એવી મીઠા સ્વભાવની, એવી બલી, અસીલ, અને રંગેરંગ ઉમરાવ હતી કે મેરીએ ઉપજાવેલા કમકમાત પછી તેણીએ તેને સ્વભાવીક હરખ ઉપજાવ્યો હતો, અને તેથી એવી એકને-એનેજ કાવસ પોતાની સદાની સુખ દુઃખની ભાગ્યણુ બનાવે એવી તે મોહખતવંતી માદરની તે ખોદાથી ખરાં દીલની બંદગીમાં મંગેલી એક સૌથી માનીતી આરજી હતી !

પણ વળી ખ્યાન રાખવું કે તેમને એમ એકલાં મેલવવાજ કાંઈ આલાંભાયે મજકુર મોટે ઘેરનાં બાંનુઓને પોતાને ત્યાં હાલ નોતરીને મહેમાન રાખી ન હતી. ખરી વાત એટલીજ હતી કે આલાંભાયે કાવસને જે સમજાવ્યું તે બોલે બોલ ખરું હતું. તેના બેટાની ગેરહાજરીમાં તે બંધલાનું એકાંત તેને બહુ કંટાલા બરથું થઇ પડ્યું, માટેજ તેણીએ કુંવરબાઇને નોતરી હતી. ને તે નહીં ધારેલી પોતાની બાણેજને સાથે લાવી હતી, કાંકે આલાંભાય ને કુંવરમાયને હેઠ બંધાઈથી અરસપરસની મીઠાઈ-

આજી હતી, ને-તેમનાં વચ્ચે મોટાં સહીયણાં આસુ રવાં હતું. એકલા મારે એ તો ફક્ત ખુદરતે નીરમાન કરેલો. એક સંજોગ માત્ર થયો કે તેમનાં આંખાં પડી ચેલુંએકેજ એકમળલીમાં એક બેઠક ખાલી પડી. ને તેની ઉમેદવારી મારે આમાંમાને તેના બેટાને ખાસ તેડાવી મંગાવાનો પ્રસંગ થયો; અને એ રીતે જ્યારે સુંદર ગુલાં સાથે તેની મુલાકાતનો નહીં ધારેલો પ્રસંગ થવા જેવું અચલુચ થયું, ત્યારે ને ત્યારેજ તે માતાએ ઉપર ઠહી તે કીસમની દુવા ગુજરી રાત ને દીવસ ખરાં દીલથી પોતાની બંધનીએ દરખાન-તે કીરતારથી માંગી લેવા માંડ્યું, અફસોસ, કેવી બોલી માતા ।

તેણીના ઉપર તેના બેટાના છેલ્લા જવાબથી બારે અસર થઇ. જ્યારે તે બેટાએ લાયકીથી તેણીને કહ્યું કે તે ઘર તેનુંજ હતું, ને જીવ સાથે તેને તેણી ત્યાં નોતરવા ને મહેમાન રાખવા મુખત્યાર હતી, ત્યારે તેણીએ અત્મંત ખુશાલ અદ્યથી તે બહાલા બેટાને પેટમાં ચાંપ્યો.

“મારા બહાલા દીકરા,” તેણીએ કહ્યું, “હું તુને ગઇ ગુજરી માફ કરાવી જરાબી દુઃખી કરવા માંગતી નથી, પણ જે વાત મને બકારી હતી તે વાતથી ફક્ત મને રાજી રાખવા ને મારી મરજી સાચવવા હાથ ઉઠાવાની તારી તાબેદારી મારે તારા પરથી હું હવે મરી શીકુંછ.”

કાવસનું એ સાંબલતાં બલબલત તન ખદન ધુજાયું.

કાવસ દુઃખનાં એક દયકાંથી એક કદમ પાછો હટ્યો, પણ હજી તેખી જોયા વિના તેનાં માથાંપર હાથ મુકી તે માતાએ મોહબતથી વધાર્યું.

“હું તો બીહતીતી, દીકરા, કે હદ બહાર લાડથી મેં તારું નખોલવાથી મુકયું, પણ તારી આચ વાતની સખ્ત તાબેદારીથી—પણ તુંને શું છે, કાલી? દીકરા, તું બણો શીકો પડતો જાયછ ?”

“મમા મારી તખીયત ખગડેછ; મને મારા ઓરડામાં જરા નિરાંતમાં આરામ કરવા જવા દેવ.” તેણે ઓજરખાહીથી માંગી લીધું. “હું થકેલો છેહું, ને સુધ ઉદ્ધશ તો મને બણી નિરાંત વલશે.”—અને લપેરા ખાતો પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગયો ।

કમનસીબ કાવસ ! તેને લાગ્યું કે એવી એક માચાલુ અને મોહબત-વંતી માદરતું એવી નીમકહરામ ના દરમાંનીથી કલેજી ચીરી નાંખવાની તેણે જે નેહેસ્ત આલ ચલાવી છે, તે કરતાં તેણીનું કાઈ કાટેલ કટારીથી ને કલેજી ચીરી નાંખતે ત્યારે તે તેનું કરમ ઓછું નેહેરત, એમણે કરપીચ, એમણે કપાત્ર, એ પચ્ચીન, એમણે પાટલી કહેસને ।

મકરણ રૂપ મું.

ખીજ સહવારે તે બેચેન, ઉદાસ, દુઃખી જાગ્યો !

તેને આખી રાત મુતલગ ઉંઘજ આવી ન હતી. એકજ કાખડાં હોંઘ તેની મોહ્યતવતી માવતર સાથ રહેવાનું છતાં તેને પોતાને તેણીની સાથે એક જીવતી ઠગાઇની અદાથી વર્તવું માય એ થું એવા એક ક્ષણ જવાનને માટે થોડું દુઃખ ભરેલું હતું ? અને તોખી તે તેને કહીજ કઈ કીસમે થકે કે મેરીને તો તે પરણેલો હતો ?

તે એ જીજ્ઞાસા ખ્યાલો કરતાં મગજથી ગોચા એમજ જાતી મચ્યો ! પોતાનાં ભગ્નની વાત જાહેર કીધાથી તેની માતા તેને કમ્પકા આપશે એમ તો હતુંજ નહીં, પણ એવી એક હેતાલુ, મમતાલુ, મોહ્યતવતી માતાને તે સુખન કેવો કારી, કેવો ઉડો જખમ થઈ પડે તે કીકરથી તે વાત છુપાવીને તે મુંજતો ને દુઃખી થતો હતો !

ઘરમાં પહોંચ્યાં હોવાની વાત તો તે તદ્દન વિસરી ખી મચ્યો હતો ! તેને પોતાનેજ લગતું એટલું બધું યાદ કરવાનું, યાદ રાખવાનું ને દુઃખી થવાનું હતું કે ઘરમાં મેં ટે ઘેરનાં પહોંચ્યાંએ આવેલાં હોવાની ગઇ રાતે તેની માતાએ તેને જે ખબર આપી હતી તે એ જવાન એ ખીજ સહવારે તદ્દન ભુલી ગયો. એટલા માટે જ્યારે તે નારતા માટે નીચે ઉતર્યો, ને ત્યાં ટેબલ આગલ એક સારા દેખાવની દબદબાલેલી ખાનુને તેણે તેની મા સાથે વાતમાં શેકાયલી બેઠેલી જોઇ, ત્યારેજ તેને તે પહોંચ્યાંની વાત યાદ પાછી તાજ થતાં તે લગાર ખુશી થયેલો જણાયો.

‘આય તમારો કાલી કે, આલાં ?’ તે ખાનુંએ કાવસને જોતાંજ આલાં-માયને સવાલ કર્યો, અને તેવણે હરખીત આનંદ અને બારે મગરૂરી સાથે પોતાના તે સોહામણા સપુતની તે ખાનું સાથે એ સવાલના પાંચરા જવાબમાં જોલખ કરાવી.

તે કોઇ કેવવાયલી-આલાંમાયના જેવાજ સુધરેલા આચાર વિચારની અને ઘણા સુધક ટેકની ઉમરાવ ખાનું હતી, ને એવી તે બે લાયક અબ-લાઓ સાથની વાતચીતમાં કાવસ પોતાનું અરધુંઅરધ દુઃખ ભુલી ગયો. એ દરમ્યાનમાં તેને એક નોકરે આવીને ખબર કરી કે હેનરી નામનો કોઇ ટીવો તેને તાબેદારીથી મલવા ખોટી હતો માટે કાવસ ઉડીને બાહર ગયો.

તે પેસો લોડ રેનડીને લુચ્છો નોકર હતો, કે જેણે ખરાં દીલની જનફેસાનીથી આ કાવસની હાલની ધણાંણી મેરીને પોતાને ખ્યાર એકવાર

સમુદ્ર કરવા માંગ્યો હતો, ને જે પ્યારને મેરીએ કાવસ જેવા એક મોઝાદાર શ્રીમંતના પ્યારની કુમક ઉપર વુચ્છકાર ને તીરસ્કાર સાથે ઠોકડ મારી હતી. અલખત કાવસ કાંઈ એ પ્યારની વાત, વાંચનારને ખબર છે તેમ, મુતલમ જાણ્યો ન હતો, જેથી તે હેનરીને એલખતો ખી ન હતો, ને તેથી તેણે તો એક પારકા તરીકેજ તેની પેહેલવેહેલી મુલાકાત લીધી.

તે પોતાના શેઠ લોર્ડસ્ટેનલી તરફથી એક ચીઠી લખને કાવસની એ મુલાકાતે ખાશ આવ્યો હતો. વાંચનાર યાદ કરશે કે લોર્ડ સ્ટેનલી સ્પેન ગયો ત્યારે નાચારીનો માર્યો આ નોકર તેની સાથે સ્પેન ગયો હતો, પણ ત્યાં તેની તખ્મત મેરીને લગતા જુરાપાને સખખે યા તો ખરેખર સારી રહી શકી નહીં, કાં તો તે સારી નહીંજ રહેવાનાં તેણે ચરત ચલાવ્યાં, જેથી બોલા લોર્ડ સ્ટેનલીએ પોતાની ખીદમતમાં એક ખીજેજ હજુરયો રાખી લીધો. ને આ ‘ગરીબ માણસ’ વગર નોકરીએ રવડી નહીં પડે તેવા બલા ને દયાલુ વીચારથી તેણે તેની કાકલુદી કબુલ રાખી, પોતાના દોસ્ત કરોડપતી કાવસ ઉપર તેને એક ખાસ બલાંમણુ પણ આપ્યું કે ‘જો તને એવા એક ખાસ નોકરની ખપતી હોય તો આ આદમીને મારે ખાતર તું જરૂર રાખજે.’

એ રીતે કાવસની નોકરીમાં થખી જવાનો લુચ્ચા હેનરીને આગાહ પ્રસંગ થયો, જેથી તે જખજખ ખુશી થયો. મેરી સાથની તેની સૌથી માનીની ઉમેદવારીમાં તેને નડનાર શત્રુ તરીકે તે એ પારસીને લેખતો હતો, માટે તેનાં પાસાંમાં ને તેના વિશ્વાસમાં રહી સઘળું માનનું ધીરજથી તપાસવા ને એ કાવસ ઉપર કપટી નગરની છુપી દેખરેખ રાખવા તે અતી ઘણો તલખી રહેા હતો, કે જે તેની મુરાદમાં ઉપર વર્ણવેલા સંજોગોએ તેને આગાહ રવેસે સઘલી નહીં ધારેલી યારી મેલવી આપી !

તે સ્પેનથી આવ્યો તેવો પાધરો મેરીનાં જુંપડાંમાં મેરીની તલ્લાસ કરવા ગયો હતો, કે જ્યાંથી તો તેને કહેવામાં આવ્યું કે તે બાહર નોકરીએ ગઘ હતી; પણ આ વાત તેણે મુતલમ માંની નહીં. તેને જરાખી વેહેમ રહેા નહીં કે કાઠ ઠાગાથી ખેલો પારસી તેણીને કેંટ દુર દેશાવર ઉપાડી ગયો હતો, માટે આકાશી દુરીની ક્રીસમની અજખ ખુખસુરતી ધરાવનારી તે આ ધરતીની પરી હાલ કયાં ગૂમ થઘ હતી, તેની ભાગ મેલવવાનો સર્વથી સહેલ રસ્તો (માંગી તાંગીને લોર્ડ સ્ટેનલી પાસથી તે જે સર્ટિફિકેટ લાવ્યો હતો તેની રાહે) ખુદ-ખખુદ કાવસનીજ નોકરીમાં થખીને દર પડી જવાનો એ લુચ્છાએ લાગ જોયો !

મકરેણુ રૂઢ મું.

એ તેની ધારેલી યોજનાઓ એ મુજબ સધલી સફલ પાર ઉતરી. લોડ રેનલીના ઉપકારો કાવસ પર હતા મારે હવે તેનો સુખન પાછો ફરવી તેની ચીકીને અપમાન થવા દેવા તે જવાનને ગમ્યું નહીં; ને જો કે ખરી રીતે તો હેનરીનો દેખાવ ને અંદાજ કાવસને નહીં ગમ્યાં; અને વધી તેને એવા એક ખાસ હનુરયાની મુતલમ અપતી વટીક ન હતી; તોખી લોડ રેનલી જેવા એક મહેરબાન દોસ્ત ઉપર ઉપકાર કરવા તેણે અગતના એકદમ બે સંબાલ નામને ખાતર પૂછી લખને પોતાના એ હમ્મનબર્ડ હેનરીને ખરાખીના કજાખી સ્વપ્ના કે શક વિના તુરત પોતાની નેકરીમાં રાખ્યો.

તે તેના કામ ઉપર, કાવસે જોયું કે, જોષએ તે કરતાં કાંઈક વધારે ચુસ્ત અને ઉલટમંદ હતો. તેણે કાવસના પોપાકો બધા કપાટોમાંથી ખાલી કોધા, રાઇટીંગ ડેસ્ક ઉંધી વાલી, ને બધું નવેસરથી નવી રવેસે પણ વધતી સંબાલ ને જ્યાદા સફાઈથી તેણે ગોઠવ્યું. શું આમાં તેની કાંઈ ખાસ મતલબ હતી? હા...તેને એ મસે મેરીનું ઇર ઠેકાણું કે કાંઈ ભાલ મેલવવી હતી, પણ તે કીસમની તો એક કાગલની કાપલીખી નહીં મલી, જેથી ભવીશની ઉમેદોની કુમકપર તુરતવેલા તો તે બીચારો નાઉમેદ થયો!

પણ તેની બધી હીલચાલો પર ગંભીરાઇથી ધ્યાન આપવા જેવું કાવસનું પોતાનું મગજ ઠેકાણે ક્યાં હતું? મેરીનો ત્રાસ તેને ભાંખી-હજીખી જેમને તેમ સંતાપતો હતો! રખે તે અધીરી પડી ભાં વગર બોલાવેલી ધસડાઈ આવે તે ખ્યાલથી તે બીચારો બીહી ધુજી રહ્યો હતો! તેને એક પલનો કરાર કે એક ક્ષણની શાંતી ન હતી!

એ રીતે તેજ અપોરે પોતાના ઝોરડામાંથી ખાધેલો કરડેલો જેવો તે ઉદાસ બાહર નીકળ્યો, ને પોતાના અંગલાને ફરતી મોટી ગેલેરીની પશ્ચિમેની ઠંડક સોધતો તે ધીમે કદમે તે તરફ ચાલ્યો; પણ એક સાંકડાં ખુણામાંથી વલાશુ લેતાં તે બોરદુએ તેણે એક અબલાને ઉભેલી જોષ, કે જેણે કાવસનાં પગલાં સંભલી ચમકીને પાછી ફરી જોયું. તે કુંવરમાયની બ્યુટીફુલ બત્રીજ ગુલાં હતી.

તે એક દીલજીત ખુબસુરતી હતી. સફાઈથી બાધેલા તેના કાલા ભમર જેવા ચકચકતા બાલના ઉઠાવદાર અંબોરા સાથેનો તે તાજ ગુલાબ જેવો લાલ ઝલકાતવાલો ચહેરો જોષ કાવસની અક્કલ એકાદ પલ હંરત રહી!

તે એક અદ્યવાલી મીડી અદાની, મરોડદાર ચાલની, રાયવંતી, પતલી ને ઉંચા અબલા હતી, કે જે સઘણું તેણીની તે અકસર ખુબસુરતીમાં ખાસ ઉમેરો કરનારું હતું. કાવસને જોઇ તે સેહજ ડોકું નમાવી મીઠાસથી હસી.

“તમે મી. કાલી પોતે છેઓ ?” તેણીએ મીઠા અવાજે કહ્યું. “મેં અહીંની પીકચર ગેલરીમાં તમારી મોટી સખી જોઇ લીધીજી, જેથી મેં તમોને આગલ જો કે કપી જોયા નથી, તોખી હું તમોને તરત ઓળખી શકુંછ.”

“ને તમે કુંવરમાયનાં લગ્નીજી મીસ ગુલાં છેઓ ?” કાવસે કાંઈક લાગણીઓ સાથે વલતો સવાલ કીધો.

“હા હા, હુંજ ગુલાં, ને વલી ઘણી નસીબવાલી ગુલાં કહેવાઉં !” તેણીએ ખુશ મીઠાજે ખડખડ હસી પડીને કહ્યું. “કેમજો તમારા આય મેહેલની કીમતી પરોખાગત ચાખવાનો મને મારાં માસીજી સાથે જોગ મળ્યો છે, અને આય સામેના વીશાલ ખાગમાં થઇને આય તરફ આવતી પશ્રીમની દંડી હવાની લેહેર કરતી હ્યાં ખુશાલ ઉભેલી તમે મને પકડી કાઢડી !”

કાવસે આ લાયકીવાલો પણ રમુજમાં રજુ કરેલો લાયક જવાબ સાંભલી એક છુપી પણ સરદ હાથ મારી ! આ સુંદરતાની મેરી સાથે તેણે તેજ પળે મનમાં ને મનમાં સરખામણી કરી, ને બેહેસ્ત દોજખ જેવો ઉંડો તકાવત એ એકજ પલમાં તેણે જોઇ લીધો !

મેરી સાથે તે જન્મની એક જુસરીમાં જોડાયો હતો, કે જેમાંથી મોત સિવાય તેનો હવે છૂટક ન હતો ને મેરીને આવી એક સુધરેલી સોસાયટીમાં લાવવા ને સામીલ કરવાની નામોશી કરતાં તો, તેણે ખરાં દીલથી વમાર્યું કે, મોતનો આશીરવાદ તેને માટે લાખો વાર વધારે આવકારદાયક થઇ પડે તેમ હતું !

પણ અલગત પવન વેગે ને વીજલીની ઝડપે તેનાં મનમાંથી પસાર થતા એ અણુગમા ખ્યાલો સાથે ખુબસુરત ગુલાંએ કાંઈ તેને લાખો વખત સુધી એકલો પડવા દીધો નહીં તેનાં મનમાં એવા કશાથી નાપસંદ ખ્યાલો અમલ ચલાવતા હોય એવી કશીથી બ્રાંતી વગર તેણે તેને તરતજ ખુશ-મીનજી વાતમાં ઉતારયો “તમારો ‘નાદર કેશલ’ મને તો કંઈ ઘણોજ ગમેછ “કાવસશાહ” તેણીએ તે પછી કહ્યું. મને તો એ આખો ફરીને જોવા ગમેછ.”

“ને તે હું ઘણીજ ખુશીથી તમોને જાનાવશ,” કાવસે કહ્યું. “કેટલાક

‘ખાનગી રૂમ્સ’ જે પાછલી બાજુમાં છે તે તો સદાના પડત ને બંધ છે, પણ તેથી આપણે ઉધડાવશું ને જોધ લેશું.”

એ દરમ્યાન વહી તે અગાસીમાં કાઢનાં પગલાં વાગ્યાં, ને તેઓએ નજર ફેરવી જોયું તો ખુશીમાં હસતી આલ્ફામાય તેમની બોરદુમાં આવી ઉભી હતી. તેમને (તે બેઉને) બેગાં જોધ તે મલકાઇને હસતી હતી, કેમજે ઉપર કહ્યું તેમ તેઓ સદાનાં એક થાય એજ એ જાહલી માતાની અત્યંત જાહલી પણ એક છુપી ને માનીતી ઉમેદ હતી, ને તેઓને તેથી વાતચીતમાં એમ એકઠાં મળેલાં જોઈ તે ઉમેદ જરૂર પરીપુર્ણ થવાની તે માતાને કાંઈક જાણે ખાતરી મલી ગઈ હતી !

પ્રકરણ ૨૭ મું.

“આય તારાં ટપાલમાં કાગલ આવ્યાજ, કાલી” તેણીએ કાગલોનો એક ઢગલો તેને પાસ કરતાં કહ્યું.

તેમાં બે મેરીનાં કાગલ હતાં, ને તે પર ‘કામો’ નો ‘પોસ્ટમારક’ હતો, કે જે એક અપાટે જોઈ વસતાં કાવસનું મોંહ શીકકું પડી ગયું. ને નારાજની અદાથી તે કાગલો દુચા વાલી ગજવામાં ખોસી દેતાં તેણે કહ્યું, એ દમ વગરના કાગલો હશે. હું એ પછી વાંચશ.”

પણ તેની માતાએ કે મીસ ગુલાંએ એ તેની હીલચાલ જોધ નહી કે બોલવું સાંભળ્યું નહીં. બાહર બાગમાંનો ખુશનુમા દેખાવ નીરખતાં તે બેઉનું કશુંજ ધ્યાન એ વખત ખેંચાયું નહીં.

“એ પુવારાનાં પાણી ધણાંજ ઉડાં દોડે છે,” ગુલાંના કાંઈક સત્તાલના જવાબમાં આલ્ફામાયે કહ્યું, “અને અમે સદા અમારા બાગની ખુબસુરતી તરીકે એ પુવારાને લેખ્યે છીએ.”

“બાગની ખુબસુરતી ? હંબગ !” કાવસે ખીજવાઇને કહ્યું. “એ પુવારો તો ઉલટી આપણા બાગની એક એબ છે !”

આ તે ખરાં દીલથી બોલ્યો નહીં. તે ઉડા વહેતાં પાણીનો પુવારો તે બાગની એક ખુબસુરતી હતી કે બદસુરતી તેનો તેને પોતાને આજવેર કદી કશો વિચાર વટીક થયો ન હતો, પણ આ તો બન્યું એમ કે મેરીનાં આવેલાં કાગલોથી તે ખીજવાયલો હતો, તેજ દરમ્યાનમાં તેની માતાએ તે પુવારાની તારીફ કરી, ને તેવામાં વચ્ચે કાંઈથી બોલવુંજ જોધએ

એ જરૂરનું જોધ તેને તેના ખીજવાતે જે મનમાં આવ્યું તે તેણે વગર વીચારે ભટ દધને ગુસ્સામાં બોલી લીધું.

એ સાંભલી આલાંભાયને ગુલાં અન્નમખી વચ્ચે તેના તરફ એકાદ પલ ડબાઇને ટીકવા પડ્યો ! આલાંભાયને એ દીકરા જેટલો બહાસો હતો તે આવશે જાણ્યે છીએ, માટે એ બીચારી દુઃખી થઇ ગઈ કે તેના બહાસ દીકરાને એ અણુગમતો પુવારો તે બાગમાં આજતક એમ કંઠો રહી જવા પાંખો હતો ! તે તેને અણુગમતો હતો એ તે મમતાહુ માને આજવેર ખખર ન હતી, વાસ્તે તેને તે એટલે બધો અણુગમતો હતો એમ ખખર ને ખાત્રી થતાંજ તેણીએ જલદીજ, તે તેનાથી હરસે પુરાવી નાંખી. તેને અજબ ને ખુશ કરી નાંખવાનો ત્યાં ને ત્યાં મનમાં નક્કી કરેલ કર્યો ! બોલી માતા ! તુંને શું ખખર હોય કે તારા દીકરા માટેના તારા હૃદ બાહરે પ્યારનાં પરીણામમાં તમામ નીરદોશતા વચ્ચે લીધેલું એ નીરદોશ પગલું તારા દીકરા પર કેવી ગજબનાક આકૃત લાવી નાંખનાર છે ?

ગુલાં તેમજ કાવસની માતા, તે પુવારાના સંબંધમાં તે અચખુચ એટલો બધો તપી આવ્યો તે માટે મનમાં ને મનમાં અતી ઘણાં અજબ થયાં. તે એક સાધારણ વાત હતી, ને તેમાં તે એટલો બધો ખીજવાયો શાંતો ? એ સવાલ તે બંને બાંનુંબોનાં મનમાં ઉભો થયો. વલી ગુલાંએ જોયું કે કાવસ તે ખુશસુરત પુવારાને બાગની એક એવ દરાવવામાં સરયામ ભુલ કરતો હતો, કેમકે આસપાસનાં પાતરાંઓની વચ્ચેવચ્ચેથી સુર્યને પ્રકાશ તે પાણીમાં ઉતરી તેને ડંકાણે ડંકાણે એવું જલેહકાર બનાવતો હતો કે તે પુવારો તો એાર તે બાગની ખરેખર બકસર ખુશસુરતી થઇ પડતી હતી !

ખીજ હાથપર કાવસે પોને તેજ પલે જોઈ લીધું કે મેરીનાં કાગલે તેને ઉપજવેલા ખીજવાતના ખારમાં તે એ પુવારાના બાબમાં તપી આવીને જે કાંઇજ નહીં પણ ગંબાર ધામટ કરયું, ને પોતાની એ મુરખાઇ માટે તેથી તે ઘણો લજવાયો અને પસ્તાયો. એમ છતાં તે પુવારો (કે જે તે પોતેથી જોધ શક્યો કે ખરેખર તેના બાગની એક શોભા હતી) તે ભાંગી તોડીને ફક્ત રાજી રાખવાની મતલબથી પુરાવી નાખવાનું છુપી રીતે કામ ચલાવાનું તેની હેતાલું માતાએ જે મનમાં નક્કી કરી લીધું તેનો તેને પોતાને કશો વેહેમ થયો નહીં, માટે એ તકરાર હવે તેણે લંબાવી નહીં, ને પોતે મિનનજ બોલી દેવાની તે નામોશા ભુલવા ને આસપાસનાંબોને ભુલાવી

નાંખવા તેણે હસ્તે ચેહરે કહ્યું, “મમા મીસ મુલાં આખો આખો બંગલો જોવા આહિસ કરેછ તે આપણે બતાવશું ?”

“પણીજ પુરાણી,” માતાએ કહ્યું, “મે તે ઉપરથી તે સંધ્યાં તે કુવારાની ખટપટ વિસરી જઈ તે બંગલો તપાસતાં મે ખુશ મિનનજે તરફ-વાર તોલકટપ્પા કરતાં આગલ વપ્પાં તેઓએ બધા ઓરડા જોયા, મે ગુલાંના મનમાં એ દરમ્યાન કાવસની આલાકી વિચારો વીગેરે માટે મેદુ આન પેદા થયું. બીજા હાથપર ગુલાંથી કાવસખી એજ મુજબ ફરેક વાતમાં સમામ જાણેપ પામસો દેખાયો ને તે જોધ આલાંમાયનું દીલ બાજ બાજ થયું ।

પ્રકરણ-૨૮ મું.

તેઓની કંપનીમાં કાવસ પોતાનું અરધું દુઃખ ભુલી ગયો. તેઓએ ફરિને બધા ઓરડા ને દીવાનખાનાં તપાસ્યાં ને પછી પુર્વ તરફ જે ‘ખાનગી રૂમ્સ’ બંધ હાલતમાં વરસોથી પડત પડી રહેલા હતા તે ઉધડાવવામાં આવ્યા. તે માંહેલા એક ઓરડામાં અસલી કારીગીરીની એક પુરાણી પણ કીંમતી અને મંજવર કપાટ પડેલી હતી, કે જે કાવસના મોટા વડવાઓના વખતની હતી. તે તેણે ઉઘાડી, ને તેમાં જે પુરાણી રકમના અસલી કુશતના દાખીણા હતા તે તેણે ગુલાંને બતાવા માંડ્યા, તેમાં એક નાના કેસમાં એક માણિકની સાધારણ દેખાવની વીંટી હતી, “એમાં એવું તે કરામતી શું છે કે આય વીંટીને એમ અહીં છેક છેડે ખુણે પડત નાંખી મુકવામાં આવી છે ?” ગુલાંએ કાંઈક અજ્ઞયખી વચ્ચે હસીને સવાલ કર્યો.

“એ વીંટીમાં ઝેર છે ” કાવસે સમજાવ્યું “એ વીંટી બસો વરસથી આય જગ્યાએ પડેલી છે, ને જોકે દેખીતી રીતે એ સાધારણ માણિકની એક વીંટી જેવી તદ્દન સાદા દેખાવની છે, તોખી આ ચાંપ દબાવાથી એ ઉધડે છે, ને ત્યારે તેની નીચેની બેઠકમાં આય તમે જોશો કે કાંઈ જાદુજી કાતેલ ઝેર છે. ”

“એ ચાંપ કેમ દાખવાની છે ?” ગુલાંએ આ બચંકર વીંટીને ફર-થીજ આંગલી બતાવતાં લગભગ કમકમીને પુછ્યું.

“તે તો હુખી નથી જાણ્યો, ” કાવસે કહ્યું. “મેં એ બધી અમારા વડવાઓની નેધિ વાંચીને આ ઓરડાની તપાસ લીધી હતી તેને તો લખ્યું થયું, પણ અલખત તે ચાંપ આટલાંમાંજ કેઠે હોવી જોઈએ. ”

“મુકી દે દીકરા, એ નાપાક વીંટી,” આલામાયે ખરા દીલથી કમકમીને કહ્યું. “એનું આપણને કામ શું છે ? તારા બાપેથી એ વીંટીની મારા પાસે એક વખત વાત કીધીતી એમ મને યાદ આવેછ, પણ એ વાતમાં મને કદી ગમત પડી નથી. ”

ડાહી ગુલાંએથી એ મતને ટેકા આપ્યો, ને તેથી હવે કાવસે તે વીંટી તેના કેસમાં સંભાલથી મુકી દઇ પાછી કપાટમાંની તેની અસલ જગ્યાને સપુરદ કરી, ને પછી તેઓ તે ઓરડા બંધ કરાવી બીજા ઓરડાઓ માંહેલી નવાઇઓ જોતાં, ને ખુશ મિજાજથી તરેહવાર વાતચીતો કરતાં તે આખો ‘કેસલ’ ફરીને પાછાં અસલ ઠેકાણે આવ્યાં.

*

*

*

*

ચાર અઠવાડયાં ગળડી ગયાં.

એ ચાર અઠવાડયાં દરમ્યાન કાવસે જોઇ લીધું કે ગુલાં તેના હાથને, તેના ખાનદાનને, દરજ્જાને, અને પૈસાને વટીક દરેકે દરેક રવેસે જોય દે એવી એક મોહરદાર થઇ પડતે ! વલી સઘલી દેખીતી રીતે તે લાયક નાજનીન એ ઉમરાવ જવાનને છુપી આહતાં શીખી હતી, અને જો કે બોળા કાવસનાં મનમાં એ નીરદોશ છોકરીને કાઢ્યા રીતે દગો કરવાની કશી બી મતલબ ન હોવાના સખમે તે તેના સાથે છુટથી બેલાતો હતો, તોપણ તેથી એટલું તો થયું કે નાનાથો મોટા સુધી તે ‘કેસલ’ માં સઘલાં હવે એ જોડું જલદીજ પરણીને એક થશે એમ માનવા લાગ્યું ! પેલો હેનરી નોકર વટીક એ મામલો જોઈ દગાયો, કેમકે તેણે ધારયું કે કાવસ જો મેરીનેજ આહતો હાત તો તે હયાં એમ હડીને રહેત નહી, ને વલી ગુલાં સાથે પ્યારમાં પડતે નહીં !

અને હવે તેની માતાના હર્ષનું પુછવું શું ? જે અનુમાન ઉપર બધાં આવ્યાં હતાં તેજ અનુમાન ઉપર તે પોતે નહીં આવે એ શું બનવા જોગ હતું ? તેણે તેની મુરાદ બર આવવાની હવે દરેક વડી જોઈ. અને કાવસની કાઉનસીલની ઉમેદવારી નાખૂળ નીવડી, તોથી તે વિશે બી તે જરાએ દલગીર થઇ નહીં. એ ઉમેદવારીને મસે કટોકટ વખતે તેનું ઇટલીથી અતરે આવવું થયું, ને ગુલાં સાથની આ મુલાકાતનો જોગ થયો એજ તેણીને મનથી તો ધણું હતું.

એવામાં ઈંગલીસ ન્યુસપેપરવાલાએ વલી અલાડો બાદ્યો ! કાવસ ને ગુલાં વચ્ચેનું કારજ લગભગ પાકકું થવાની વાત એક કાંઠથી બીજે કાંઠ

સરાહગત સાથે ફેલાવો પામતાં તે તેને કાને મઠ, ત્યારે તેણે “ મોટે ખાચરે ગોઠવાયલા લગન ” નાં ગથાલાં હેથલ પેહેલો ને વેહેલો થવા એ “ ખુશ ખચર ” મોટી ઉકમાઇથી ભટ દધને છાપી કાઢી ! આથી ધણાંક ખુશી થયાં ત્યારે તે કેહેવાતા વરરાજ કાવસે તો ગુસ્સાથી હોઠ પીસ્યા. તેણે જોયું કે આ ખચર જો મેરીનાં વાંચવામાં આવે તો અધું કાંટાનું કટેસર વલી જાય, ને તે ઉડી પડીને અતરે ખુલાસો માંગવા તેને સોધતી આવ્યા વિના રહેજ નહીં ! સધ્યારો માત્ર એટલોજ માંની ક્ષેવાનો હતો કે તે છેક છટલીમાં હતી, કે જ્યાં તેને આ પેપર મલે ને વલી પેપર વાંચવાની તે કદી કાલજ કરે એ અધુ બનવાજોગ હતું નહીં.

ખીજા હાથપર કુવરમાય અને આલાંમાય એ વર્તમાન પત્રમાં છપાયલા સમાચાર વાંચી ખુશ થયાં. તેઓને ખી ગુલાં ને કાવસની હીલચાલ ઉપરથી એ વાત ધણી સાચી ને સંભવીક લાગી, ને તેથી તે બેઉ સહીમીતીએ અરસપરસ મુખારકબાદી આપ લે કરી !

“ તારી ભત્રીજાને મારી વહુ બનાવાની મારી મોટામાં મોટી ઉમેદ છે, ” આલાંમાયે હરખથી લગભગ રડી દેધને કહ્યું, “ ને ખોદા તે મારી મુરાદ હવે જરૂર બર લાવશે. ”

“ એ બેઉ એક મેકને વાસ્તેજ સરખાયલાં જણાય છે, ” કુવરબાઇએ અનુમાન ને ઉમેદને ટેકા આપ્યો, “ ને એઓ હવે જલદીજ પરણીને ધણી ધણીયાણી થાય એટલુંજ મારેખી ચાહવાનું છે. ”

અને એ રીતે બચારા કાવસને છટલીથી ઘર પાછું ફરવાનું ધણું ગરમ પડી ગયું ! લોકો આમ ભરમમાં કુટાએ તે તેને પોતાને મુતલબ ગમતું ન હતું; તે તદ્દન આબરુદાર હેતુઓનો એક પ્રમાણીક જવાન હતો; માટે ખરેખર તો જો કે નામાંકીત ગુલાંતી તેને પણ ધણી લાયક મોહીની લાગી ગઈ હતી, તોખી તેને હવે ત્યાં થોબવાનું ધણુંજ ગેરકાયદે લાગ્યું. એટલા માટે તે હવે ત્યાંથી છટલી ખાતે પોલ થઇ જવા માટે કાંઇક બાહજુ શોધતો ખોટી હતો, ને તે દરમ્યાનમાં તે પોતાની આ અરસોસકારક હાલત માટે ધણી દુઃખી, ગમખાર અને ખીજવાયલો રહ્યો.

પ્રકરણ ૪૯ મું.

એવામાં તેની સ્વાલમરેહતો શુભ દીવસ નહીં આવ્યો, અને તેની મમતાલુ માવતરે તે દીવસે મોટી ધામધુમથી એક પાર્ટી આપવાની પોતાની મરજી જણાવી, અને જો કે કાવસને મનથી સારી દુન્યા કડવી ઝેર જેવી હતી, તોપણ તે પોતાની માતાની આ માનીતી મુરાદ કીયાં કારણથી ગેર-વાજબી કરાવી ના પાડે ?

તેણે એટલા આડે તેણીને ગમે તેને ગમે તેમ કરવા રજા આપી, જેથી મોટા પાયા ઉપર તે પાર્ટીનાં મોટે ખાંચરે તેડાં નોત્રાં થયાં, ને તે ખુશ-ખખતીની રાત્રે દીપકમાલાના ઝગઝગાતથી તે મોટું અયવાનં ઝલઝલી ને હલમલી રહ્યું !

પણ કાવસના જીવને એક ક્ષણનીયી શાંતી ન હતી. તેજ સહવારે તેને તેની મેરી તરફથી એક કાગળ મળ્યું હતું, જેણે તેને તે હતો. તેમાં પુરો ધુખરાવી ને જખમાવી મેળ્યો હતો. એ કાગલ બી કમનસીબે તેને તેની માતાએજ લાવી આપ્યો હતો, અને વલી (ખરી ખરાબીની કશીયી માહિતી વિના) તે કવર ઉપરના મેરીના વાંકાચુકા અને એકાલ દરકત ઉપર તેણીએ બોલાઇમાં હસીને ટીક્કા પણ કરી હતી ! એ કાગલમાં શું લખાઇ આવ્યું હતું ?

રાત્રે “પાર્ટીના હોલમાં જવા ટ્રેસ કરવા તે જવાન કરોડખતિ પોતાના ખાનગી ઓરડાનાં એકાંતમાં ઉભો હતો, પણ ત્યારેયી તેનું મન તેનાં મનમાં-તેના કાબુમાં ન હતું તે દુઃખથી વીંધાઇને ઓપ રંડી દીએ એવા તેને ગમખાર ને દયામણો લાગ હતો !

“સાહેબનાં સ્લીવમા કીઆં બટન નાંખશ ?” તેનું ‘શર્ટ’ તૈયાર કરતાં તેના ખાસ હબુરયા હેનરીએ પુછ્યું.

“હીરાનાં.” કાવસે ટુંકમાં કહ્યું, ને હેનરીએ ઝલઝલ થતાં બે કીમતી હીરાના બટન સાથે તે ‘શર્ટ’ તૈયાર કરી તેને પેહેડાવ્યું.

એ બધો વખત તે તેટલોજ ઉદાસ હતો. હવે એ ઉદારી દરમ્યાન તેણે એક કાગલ કાઢ્યું, લવાંપર લવાં ચઢાવી દીવા આગલ એકાંત ચીતે ફરીથી વાંચ્યું, અને પછી ખીજવાતની દરેક અદા સાથે તે કાગલ દીવા ઉપર ધરી બાલીને તેણે ખાખ રાખ કરી મેળ્યું !

હા પેલો અદેખો હેન્રી પેરેટાંઉ ! અદેખાઇથી જલતાં જીગરે પોતાના

શેઠની આ હીલચાલ તે તપસ્વિતા બાળ્યમાં કમને મસે ખામોશ ઉભો હતો, ને તે કાચલ જે બલતી બતીને સંપુરક કરવામાં આવ્યું તેમાં શું હતું તે વાંચવાની કીમતમાં તે પોતાનો જમનો હાથ વટીક કાપી આપવા ખુશી થતો !

તેને કાવસે જખરો માહાત કર્યો હતો. તેનાં પેટમાં પાપ હતું તેની કાંઈ એ શેઠીવાને અલખત માહીતી ન હતી, પણ કાવસ મેરીનાં કાગલ પત્રો તેનાં કવર સુધાં એવી રીતે વાંચીને જલાવી મેલતો કે હેનરીના હાથમાં આજ સુધી કાપલી વટીક આવી શકી ન હતી, ને તેથી તે પોતે સદાનો જલતો રહ્યો હતો.

કાવસ અંતે યતી ઠનીને નીચે ઉતર્યો, ને ત્યાંની ધામધુમોમાં બાહરથી હસતો પણ બીતરે રડતો તુરત સામેલ થઇ ગયો, ત્યાંના ખુશખોદાર પુલો, ઝલઝલતી શેશણી, સેંકડો ખુબસુરતીમાં ખીલી રહેલા ખુશનુમા ચહેરા, દોસ્તોની મુખારકબાદીઓ કે નખરાંબાજ નાજનીનોના મધુર હલકનાં મીઠાં ગાનાની અસરોથી, અફસોસ કે તેનું મન તદ્દન મોકલુંજ રહ્યું. તે કક્ષામાં ખુશીથી ભાગ લેતો કે કોઇને ખુશીથી ભાગ આપતો જણાયો નહીં એ વાર શુલાં સાથે તેને સેજસાજ વાત કરી હતી ને તેવામાં ધડયાલમાં નવનો થોકો ઠોકાયો. એટલે ચમકીને તે સાવધ થયો ને પછી બધાની નજર ચોરાવી તે ઉલાવલાં ઉસ્કરાયલાં કદમે ઘરમાંથી બાહર પડ્યો.

તે ક્યાં જશે ?

તે પાંધરો બેલાડ પીઅર સ્ટેશન પર ગયો, ને તે પછી થોડાક વખતે પોતાના 'કેસલ'ના પાછલા પશ્ચીમ ભણીના દરવાજામાંથી અંધારાં વચ્ચે થઇને તેને ઘર તરફ પાછો ફરતાં જણાયો; પણ તે જેમ ગયો ત્યારે એકલો હતો તેમ હાલ આવ્યો ત્યારે એકલો નહોતો તેની પુઠે પુઠે ઘસડાતી-બઝકે દોડતી એક દેવાની જેવી કોઇ અબજા હતી અને તેઓ પેલા પુવારા આગલ આવીને વલી પાછાં કાંઈ હોળનોળમાં થોપ્યાં હતાં.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

એ પછીના અરધા કલાક બાદ કાવસના ખાંનગી ઓરડામાંનો ચંગ નેરથી વાગ્યો, ને હેનરી અળચળ થતો તેના શેઠની નોકરીમાં દોડ્યો તે અળચળ એટલા માટે થયો કે નીચલાં દીવાનખાંનાનો રંગરાગ છોડી તેનો શેઠ તેના ખાંનગી ઓરડામાં એકલો શું ધકેલા ખાતો હતો ?

કાવસ તે ઓરડામાં બતીની હુંકે ઉભો હતો તે ધુજતો હતો ! તેને

ટાટનાં લખવામાં ચટનાં જણાતાં હતાં ! તેનો ચેહરો ભખી ખાધો હોય-
કાષ્ટએ સોહરી લીધો હોય તેટલો બધો ઉદાસ ને શીકો હોય ! તેનો પોશાક
ચુંથાયલો પીખાયલો હતો, અને જે સુધક શર્ટ તે એ કલાક આગમ્ય
પેહેડી ઉતર્યો હતો તે બેંચમાંથી ચીરાઈને ફાટી ગયું હતું તથા તે એક
બેંચનાં પેલાં કીમતી હીરાનાં ઝલઝલીત બરન પણ ગુમ થયાં
હતાં ! એ શું ?

કપટી હેનરીએ આ દેખાવ ડોળા ફાડીને અન્યબીમાં જોયો !

“જલ્દી કર,” કાવસે ધુજતા અવાજે ને તમામ બોખરા સાહે
કહ્યું, “હેરી જલ્દી કર ને મને એક બીજું ‘શર્ટ’ બદલાવ. મને સ્ટેશન
પર જરા જરૂરનું કામ હતું ત્યાં જતાં રસ્તામાં એક બદમાસે લુટ્યો ને
મારોજી મને ટાટ ચઢેજી પેહેલાં મને એક બ્રાન્ડીનો ‘ડોઝ’ આપ.”

હેરીએ તેને એક ‘ડોઝ’ તૈયાર કરી આપવાને ઉતાવળ કરી કે બ્યારે
વાંચનારને કહેવું પડ્યાનું નથી કે સ્ટેશન તરફ કામે જવા ને ત્યાં જતાં
રસ્તામાં એક બદમાસ મવાલીની જે વાત તેના શ્રેષ્ઠે તેને કહી સંભલાવી
તેનો એક કાલો અક્ષરબી નોકરે ખરો માન્યો ન હતો. અવલ તો કાવસ તે
કહેતાં એવો તોતરો બોખરો થયો હતો કે તેજ તે વાલીયાન વાત નહીં માનવાને
તે કપટમાં આતુર બની રહેલા નોકરને એક વળુદદાર કારણ થઈ પડ્યું !
એમ છતાં તે હજી કાંઈ બોલ્યો નહીં, અને તેના શેઠને તેણે થયલા હુકમ
મુજબ બ્રાન્ડીનો એક ‘ડોઝ’ તૈયાર કરી આપ્યો, ને તેનું ગણું સુકાઈને સુકાં
પાનરાં જેવું થઈ ગયું હોય તેવીજ સંધક્ષી અદર્શી તે ગ્લાસ પોતાના ધુજતા
હાથમાં ઝુંટવી લઈને કાવસ એક ટાંસે ઝોટી ગયો !

કાવસ નિર્ધે પાર્ટીની મીજલસમાં જવાને અધીગે થયો હતો. તેને
માટે ત્યાં કશી મોજ-કાઈથી પ્રકારની મજલ તો હતીજ નહીં, પણ વરરાજ
ચિનાતી તે જગા કેવી થાય ? તે મકાનનો માલિક, તે પાર્ટીનો આપનાર
પોતેજ તે રંગરાગ ને માનપાનના મેલાવણમાં દેખાય નહીં તે કેમ ચાલે ?
તે ઘડી ચપકો આધો પાછો થયો હોત તો તેનો અફસોસ ન થતે, પણ
નજદીક એ કલાક સુધીની તે મેલાવણ માહેલી તેની ચાલુ ગેરહાજરી જેમ
ધરનાં તેમજ બાહેરનાંઓનું અકસર બ્યાન રોકે એ તમામ વાસ્તવીક હતું,
જેથી નવેસરથી ટ્રેસ કરીને હવે જલ્દીથી નીચે ઉતરી જવા એ જવાન
કાવસ અતી ઘણી ઉતાવળમાં પડ્યો હતો.

“સાહેબને એ લુટારા સાથે કેઈ તરફ જવાઝપો થઈ તે જો મને કહેશે

તો હું જમને તમારા હીરાનાં બટનની ત્યાં શોધ કરશ," કપટી નોકરે બોલાઇ ને સાદાઇના દરેક દેખાવ સાથે તેને તૈયાર કરતાં આ કાવડો સવાલ રજુ કીધો ! "બટન કીંમતી હીરાનાં હોવાથી ખચ્ચીત ધણાં મોઢાં હોવાં જોઇએ, ને તે એ ઝપાઝપીમાં તે તરફ જ કેથે પડ્યાં હોશે, વાસ્તે જો સાહેબ—"

"બંધ કર," કાવસ આ તેના "પટપટારા" સાંમે પોતાના ગમખાર ગીરફતારી ભરયા વિચારોમાંથી ગુસ્સા સાથે ચમકી ઉઠ્યો. "મારે તેની સોધ કરાવવી નથી; ગીયાં તો જાહનમમાં ગીયાં"—અને હવે તે તૈયાર થઇ વગર ખોટી થવે પાધરો નીચે ઉતરી ગયો.

ત્યાર પછી ધણેવાર સુધી તે ફાટેલાં 'શટ'ની એક ચીરાઇ ગયલી 'સ્લીવ' પ્યાંચી તપાસતો મેરીનો તે આશક કીનાબાજ હેનરી ત્યાં ખોટી થયો. તે બોંચ તદ્દન ફાટી ગયલી હતી ને બટનવાલો ભાગ કાઢીએ ખેંચી લીધેલો હોવાથી નાબુદ વટીક થઇ ગયેલો હતો.

"આ કાઈ લુટારાનું કામ જોજ નહીં," તે હવે પીસેલા દાંત ને ખીડેલા હોઠ વચ્ચેથી પટપટ્યો. "જો લુટારાનું કામ હોતે તો એ એમ સંતાતો ભરાતો ને ધુજતો ધપકતો ઘેર પાછો ફરતે નહીં. ને વલી મનને જાણ્યા વગર પુછવે મને ખુલાસો કરવાનીથી અગત જોતે નહીં. આય વાતમાં તો જાંહ છે તાહ કાંઈથી બીજોજ ગંભીર ભેદ છે, વાસ્તે આય ફાટેલી બોંચ મારે સંભાલથી સાચવી રાખવી જોઇએ"—અને એમ કેહતાં તેણે તે કાપી કાઢી ઘડી વાલીને ગજવામાં મેલી, જે પછી તે ઓરડામાંની બત્તી સરેસ્તા પ્રમાણે પાછી ધીમી કરી તે કાંઇ અન્યુંજ ન હોય ને કાંઇ નવું જાણુતોજ ન હોય તેમ પોતાનાં કામે કાજે લાગવા બાહરે સટકી ગયો.

પણ હજી એ પછી બીજી સદવારેથી તેણે કાંઇ કાવસને એ વાતમાં પીછો મુક્યો નહીં. તે લાવી લાવીને તે ગુમાયલાં હીરાનાં બટનોનીજ વાત લાવતો !

"મને માફ કરજો સાહેબ," તેણે કહ્યું, "પણ હું હીરા થોડા ધણા પારખી જાણુછ માટે કહી શકુંછ કે આએ જોડી ખોરવાયા દેવી જોઇતી નથી. એ તમારાં ગુમાયલાં 'બટન' ખરેખર ધણાં કીંમતી છે, વાસ્તે ફક્ત મને તે ઝપાઝપી થઇ તે જગ્યાની ધધાણી આપશો તો હું તે તરફનાં ધાસમાંથીથી તે બટન જરૂર સોધી કાઢી શકશ."

અને આ કીસમનો કંટાસો તે બટપટયા નોકરે તેના ઉમરાવ શેઠને એટલી હદ સુધીનો આપ્યો, કે અંતે પોતાની તમામ ધીરજ ખોહી દઇ

ઉસ્કેરાઇ રહેલા કાવસે ખાર અને ખીજવાતમાં તેને એક સખ્ત લગાડક લગાવી કાઢી ચુપ કીધી.

“હું કેહું છ જે મને એ મારા ગુમાવેલા હીરાની દરકાર નથી, ત્યારે તું કમીનો શું કરવા એ ને એ વાતથી મને કંપર કરવાની હીંમત કરે?” તેણે કહ્યું,—અને લુચ્છા હેનરીની એ બધી હીલચાલો પરથી વધતી ને વધતીજ ખાત્રી થતી ચાલી કે રસ્તામાં લુટારો મલવાની તેણે કહેલી વાતનો હરફે હરફ ખોટો ગલત અને બનાવતી હતો.

પ્રકરણ-૩૨ મું.

તે સફવારે તે નાસ્તા ઉપર ઘણો મોટો ઉતર્યો, અને ત્યારે તેની માતા તેને બેતાં સાથે અજબખી ને ગભરાતની એક લગલગ ચીસ સમેત ચમકી ઉઠી! તેનો દેખાવ તદ્દન સોદરાયલો, સુકાયલો, લખી આધેલોજ હતો! એ શું? શું એ તેજ આગવનો નીરદોશ, બોલો, ભલો, તનદરોસ્ત, ખુશસુરત, અસીલ શેકથો કાવસ હતો કે જેનો ચેહેરો હવે એટલો બધો કિતરી ગયો હતો, આંખોમાં ખાડા પડી ગયા હતા, અને જે લોકો સામે આંખ સાથે આંખ વટીક મેલવાવાની પણ દેખીતી રીતે હીંમત કરી શકતો ન હતો?

“મારા દીકરા, તુંને એ શું છે?” આવાંમાથે તેનો એવો હાલહવાલ હાલ બેતાંજ ચિંતાથી લગલગ રહી દબને પુછ્યું.

“મમા, આજે મારી તળીયત ઘણી બગડીછ.” કાવસે ખોખરે સાહે કહ્યું. “મને ધુળરી થઇછ. મારા હાથપગ ધુજેછ. મને બોખાર આવેછ.”

“ઓ પણ ત્યારે મને ડાકટરને ગલદી તેડવા દે” તેણીએ ઉસ્કેરાઇ આવી કાકલુદીથી માંગી લીધું.

“નહી,” કાવસે કહ્યું. “ડાકટરની દવા કરતાં મને ‘ચેન્ન’ થી વધુ ફાયદો થશે. હું હજા ફેરફાર કરવા બાહર જવશ તો મને આરામ થશે.”

“પણ તુંને એકલો કેમ મોકલાય?” તેણીએ જીદ કરી, “ચાલ હું તારી સાથે આઉં?”

“નહી, મમા, મને માફ કરો,” તેણે માંગી લીધું. ‘હું એકલો હોવશ તોજ શાંત રહેવશ, ને ત્યારેજ સાજો થવશ.”

“તું એકલો બહારગામમાં ઘણું સુધી રહી આવ્યો, દીકરા, પણ તેથી તુંને કશો ફાયદો થયેલો ‘હું’ બેતી નથી?” તે માતાએ યાદ આપી.

“તે મારા વસીબની વાત છે. મમા,” તેણે કહ્યું, “ને મેરીના સમ-
ધની તમામ દુઃખી જેઠમુજરીઓની માફ થતાં તે તેણીની ખાંધ ઉપર માથું
નાંખી નાહીમત્ત બની રહી પડ્યો. “મને માફ કરો, મમા,” તેણે કહ્યું.
“તમેને સુખનું સાંધણુ થવાને બદલે હું કમખખત અસીધણું દુઃખ ને
ચીંતાનું કારણ થઈ પડ્યો છ. મેં તમેને ઘણું દુઃખ કીધું, માયજી !”
અંતે તે એક અચ્ચાનીબ અદાથી હીમત હારી ફેકિફેક રડ્યો.

આલાંમાય તે જેઠ દધાઈ ગઈ-દુઃખથી હેબતી ગઈ. તેણે પોતાના એ
શુર સપુતને એવાં અકસર હીચકારપિણું વચ્ચે એમ બેબખતાર રડતો
કદી જોયો ન હતો. તેના બચગીવા દીવસો વહી જવા કેડે વરસોના જન્મના
જેવા એક લાંબા અંતર ને અરસ પછી તે આજે એમ તેના ખજાનાર
માથું નાંખી પાછો રડ્યો. ત્યારે શું તે એટલો બધો ખીમાર કે ખીજ
ધેલો હશે ?

“મારા દીકરા,” તેણીએ તેને પ્યારથી પેટમાં ચાંપી તેનું માથું પસ-
વારતાં સધ્યારો આપી કહ્યું, “તું શું કરવા એમ બોલેજ ને નાહક મનથી
દુઃખી થાયજ ? તેં મને કંઈજ દુઃખ નથી દીધું,”—અને તે શેઠીએ કાવસ
એ સાંભલી એક સરદ હાય સાથે તે હેતવંતી માત્રની ગોઠમાંથી નીરાસ
થયલો, નાઉમેદ બનેલો, જખમી જગરે હટી ગયો !

પણ એજ વખતે બાબુમાંના એક પરદાની પછવાડેથી કોઈ સંતાયલું
નાહસી જતું હોય તેવાં ઉતાવલાં પગલાંને કાંઈક અવાજ આબાહ કાવસને
કાને આવ્યો, ને ત્યારે તે મા દીકરાની વાત એટલી પાક બેહયાઈથી જરા-
ધને સાંભલવાની કોણ બેઅકબે હીમત કરી તે જોવા કાવસ બાહરે ધસ્યો,
પણ તે તરફ તો કોઈ હતું નહીં ! ત્યારે શું એ પગલાંનાં ધપકારો તે
શેઠીયાનાં મનને કાંઈ ધખારો માત્ર હશે ? આલાંમાયે તો તેમજ માન્યું
ને કહ્યું કેમ જે તેણીએ તે અવાજ સંભલાયોજ ન હતો, કે જ્યારે કાવસ
તો હજી તમામ ખાત્રીપુર્વક હતો કે તેણે આબાહ કોઈને તે બાબુએથી એમ
સદી જતાં સાંભલ્યો હતો ખરો !

“હું કેશમીર જવશ,” એ વાત જલદીજ વીસરી જતાં કાવસે કહ્યું.
“ત્યાંની હવા મને કદાચ માફક આવશે. હું શુભ કે કુવરમ્મને મળ્યાં વની
આજેજ બાહરેબાહરે ઉપડી જવશ, માટે તે બાબુએ પાસે મારું તરફથી
મારે ખાતર તમે માફ માગી લેજો. મને તે લોકને મલવા મમતું વચી
હું કદા જરૂરનાં કામે ગયો છું એમજ તમે તે લોકને સમજાવજો. હું

અચ્ચુત્ય એમાર થયો, ને તેથી હવાના ફેરફારને વાસ્તે ગયો છું એમ તે લોકને કહીને વગર અગતે ગભરાત ફેલાવવામાં સાર નથી.”

“હા, પણ હું તુંને એકલો કેમ જવા દઉં ?” આલાંભાયે હજી વાંધો કર્યો. “કાંઈને નહીં તો તારા નોકર હેનરીને તો તારી સાથે લેઈ જા ?”

“મુવો તે,” કાવસે તેનાં નામની યાદથીજ છછની પડીને કહ્યું, “તે એક બકબકખોરો બદમાસ છે. મને તે ગમતો નથી. હું એકલોજ જવશ, ને ખુદા ચાહશે તો જલદીજ સાંજે સમે પાછો આવીશ.”

“ખુદા તુંને મદદ કરે, મારા દીકરા” તે માતાએ તેની એકલોજ જવાંતી એ હક જોઈ હવે સરેસ્તા પ્રમાણે પાછું મુકી છુટતાં નાચારીથી દુવા ચાહી લીધી;—અને તે પછી જ્યારે કાવસ તેના ઓરડામાં એકલો પડ્યો ત્યારે તે ટેબલ પર માંથુ નાંખી હજી રડતો હતો ! “મારા ખુદા,” તે મન સાથે બડબડતો હતો ‘એ બધું શું થઈ ગયું ? ઓ, એ દુઃખી યાદ ભુલાવ નહીં તો તું દયાથી તારી દરદેહ મને એકદમ બોલાવી લે, અથવા તો મને આપ મગજથી એમગજ કરી નાંખ !”

કમનસીબ કાવસ ! બદનસીબ તેની બોલી બલી માતા !

રાત થવા આગમ્ય તો કાવસ પોતાની નક્કી કરેલી મુસાફરીએ “હવા ફેર કરવા” ઉપડી ગયો હતો, ને ધરથી બસો માર્ગલને છોટે નીકલી ગયો હતો, પણ જે તનની અને મનની એમારી તેને ઘરમાં કરડીને બાંધ જતી હતી તેજ પીડા પગે વલગીને હયાંબી પણ તેના બેગી આવી હતી એ જોવાનું જોઈએ તે કરતાં વિશેષ મેહેલ હતું. તેના ધુજતા લખલખતા અવયવો હજી પણ શાંત થઈ શકતા ન હતા ! તે આરામથી ઉંઘી શકતો નહીં.

ઉંઘ તો તેને જાણે હતીજ નહીં, પણ તનથી ને મનથી તમામ થાકી જવા પછી જો તેને જરા જપ લાગતી તો કાંઈક ભચંકર સ્વપ્નાઓ વચ્ચેથી તે જલદીજ પાછો દુઃખની એક ચીસ સમેત જગી ઉઠતો ! એટલું બધું શું થયું હશે ? તેની મેરી ક્યાં છે ? તે પાંધરો મેરી આગળ ગયો કેમ નહીં ? તેની મેરીને પરણવાનો જોખમ ને મેરી ને પોતાને એટલી જલદી ને એટલી હદ સુધી વીસારીજ કેમ શક્યો ?

જેમ ઘરમાં તેમજ હયાં પણ તેને કરાર તો ન હતો, પણ તેને તેની જહાલી માવતર પણ યાદ આવી, માટે પોતાના ધુજતા અવયવો, યાદ ને બ્રહ્મતા હોથો જેમ તેમ ચાલે બનાવી ઠેડવીને તેણે તેણીની ઉપર

સધ્યાગનો ને હીંમત આપનારો એક જુદો પેગામ લખી વાલી પોસ્ટ કર્યો. “મને હવાથી કાયદો થતો જણાય છે, બહાલી મમા,” તે કાગલમાં તેણે લખ્યું, “ને હું ધારુંજ ને હું જલદીજ સાંજે થઈને મલવા પાછો ફરશ.”

આલાંભાયને આ સમાચારથી હદ વગરની ધીરજ ને ખુશી હાંશલ થઈ. વહી હવે તેનો દીકરો પાછો આવે ત્યારે તે રાજ થઈ શકે એવું એક કામ કરવાનું તેને સુન્યું, ને તે ફક્ત પેલા બાગના પશચીમ ભાગ-માનો સુંદર કુવારો પુરી નાંખવાનું હેમાકાતભયું કામ હતું ! તેણીને પોતાને ને ઘરનાં નાનાં મોટાં, જાણીતાં અજાણ્યાં સર્વને એ સુશો-ભીત ડુંવારો ધણો ગમતો હતો તો શું થયું ? ને દીકરાને તે પોતાના જીવથી અધીક ને પ્યારા જાનથી જ્યાદા પ્યારો જાણતી હતી તેની ખુશી આગલ તે હેતવંતી માને લાગ્યું કે આખી દુન્યાની ખુશી ખેહીસાખ ને રદ હતી !

એ ડુંવારો એક એમ હતી એમ કાવસે એક વાર તેની માતાની હાજરી દરમ્યાં મત ઉચ્ચાર્યું હતું ને રફમાં પ્રકરણમાં વાંચી આવ્યા તે વાંચનારાઓ અતરે અગત કરીને યાદ કરશે; મેહેલની પશચીમ ભણીની અગાસી ઉપર ગુલાં સાથે એ જ્યાં કાવસને પહેલવહેલી મુલાકાત ને પીછાંણુ થઈ તે દરમ્યાં મેરીનું નરતનું આવેલું એક કાગલ લેઈ આવીને આલાંભાય તેમને મલી હતી, ને તે કાગલથી કાવસને ને ખીજવાટ પેદા થયો હતો તેનો ખાર તેણે એ ડુંવારો ઉપર કાઢ્યો હતો આપણે વાંચી આવ્યાં તેમ એ કુવારો તેને કોઈખી રીતે અજાગમતો હતો એમ તો કાંઈ હતુંજ નહીં. અને એ બાગની રમણ શોભા બાગને એમ લગાડતી હતી કે જેમ આપતી હતી તેના ઉપર તેનું તે કોઈ દીવસ મુતલગ ખાસ કરીને ધ્યાન વટીકે ખેંચાયું ન હતું; પણ આ તો એતેકાક થયું એમ કે તે ખીજવાયેલો હતો તેવામાંજ તે ડુંવારાની શોભાની તારીફ થઈ, ને કાંઈ બોલવુંજ જોઈએ એવું જોઈ તેને જેમ તેજ પડે મગજમાં આવી ગયું તેમ તેણે તે ડુંવારાને બાગની એક એમ ફેડાવી, ને તેનો ખરો ભાવાર્થ જાણવા કે સમજવા વિના તે બોલી માતા ખરેખર એમજ સમજી કે તેના કાવસને એ ડુંવારો ફેડો ખરેખરજ ધણો અકારો હતો ! એટલા માટે તે ફેડે બાહર બાહરવાસ જાય ત્યારે તેને કલ્યા પુછ્યા વિના તેની હરસે તે પુરાવી નાંખીને તેને એકદમ છક ને ખુશી કરી નાંખવાનો તે માતાએ તેને તેજ પડે મનમાં ને મનમાં

કસદ કર્યો હતો, જે બધું આપણે આગલ વાંચી આવ્યાં, ને તે કડાવ અમલમાં મુકવાને કાવસની હાલની ગેરહાજરી દરમ્યાન તેણીને યાદ ચતા તેણીએ તાબરતોબ ઉતાવલ કરી. એટલા માટે કાવસનું ઉપલું કાગળ વાંચ્યાથી તેણીનાં મનનું કાંઈક સમાધાન થયું ત્યારે તેણે એવાં કામ માટે જાણીતા થયલા કીસખી કારીગરો કંટાકટર કુંઠા ને ખાસ પોતાની ખીદમતમાં તેમણી મંગાવ્યો, કુવારનું પાણી ખાલી કરી નાંખી તે તોડી બાંજી નાંખીને પુરી નાંખવાનું તેણીએ તાબરતોબ કંટાકટ આપ્યું.

આ હુકમથી તે કારીગર પોતેથી કાંઈક અન્યથા થયા વિના રહ્યો નહીં; ને પોતાના લાભ બચી ન જોતાં તેણે આલાંમાયને તેણે પોતાની અન્યથા કહી વટીક સંભલાવી, કે બાગની એ ખરેખરી અકસર શોભા ને ખુબસુરતીનો એમ નાશ કરવાનું સરયાંમ બેવકુફી બરયું થઈ પડશે પણ તે માને શાનું ? કાવસને એ ગમતો નથી, ને તેની દરેક મરજી સામવવામાં મને મોજ છે, તેણે તે કંટાકટરને સમજાવ્યું;—અને ત્યારે આ બેહુદા હુકમ અમલમાં મેલાયલો જોવાનો તેણીનો પકડોજ ધરાદો જોઈ તે કામ જલદી આટોપી લેવાનું પ્રેમીસ કરી તે કારીગર ચાલતો થયો. એ પછી એક અઠવાડયું વહી જવા બાદ તેણે તે કામ હાથમાં લીધું, ને પછી તે કુવારાની લાંબકેડ ચાલુ થઈ.

ખીજા હાથપર ચાતો કાવસને હવે નખ્ખોદનો કાંઈ ખુદરતી ખટકો થયો તેથી અથવા તો તેના જીવને તે જ્યાં હતો ત્યાંથી કશીજ શાંતી ન રહી તે સમજથી એકદમ ઘેર પાછું ફરવાનું મન થયું, ને તેથી તે ત્યાંથી વગર ચેતાવવે અચ્છેદ્ય ન કલ્યો.

તે એક રાત્રે અસુરેથી ઘેર પોંદ્યાવ્યો. તે વખતે જે નોકરે તેને બારણું ઉઘાડી ઘરમાં લીધો તે તેનો લેવાયલો જુટાયલો હાલ જોઈ કાલ ખાંધ બે કદમ પાછલ હતી ગયો, એટલો બધો તે કમનસીબ જવાંન શેડીયાના દેખાવમાં ફેર પડી ગયો હતો !

કાવસે તે આવ્યો હતો તે વાત રાતોવહી તેની માતાને જણાવાની જરૂર જોઈ નહીં. તે બાંનું આરામ કરવા જઈ ચુકી હતી, માટે રાતભર તેને ખબર કરીને વગર અગતે 'ડીસટર્બ' કરવાનું તેને નામુનાસેબ લાગ્યું, માટે તેનાં આવવાની તેણીને ખબર કરવાની તેણે નોકરો મના ફરમાવી.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

તે રાત્રે તે ધણીક રાતનો ઉજગરો ને વહી તે દીવસનો ધણો થાકેલો હોવાથી ઠીક ઉંઘાયો. ને પછી બીજી સહવારે કાંઈક બી ઠીક દેખાતી હાલતમાં ઉઠીને હેઠે આવ્યો. ત્યાં નાસ્તા ઉપર તે ત્રણ બાનુઓ-તેની માતા આસામાય, કુંવરમાય અને ગુલાં જમવા બેઠાં હતાં. તેઓ તેને જોતાં બધા હરખના એક “આહ” સાથે ઉભા થયાં, ને ગુલાંના ગોલાબી ગાલ ઉપર તેને જોતાં સાથે ખુશી અને શરમનો એક પ્રગટ રતાશ પ્રગટી રહ્યો. તેની માતાએ વહી બીજા હાથપર તેને દીક્ષોર્જન આવકાર આપી હરખભેર પેટમાં ચાખ્યો ને કુંવરમાયબી તેને એમ ધર જલદી પાછો ફરેલો જોઈ બેશક ધણી ખુશી થયાં.

તે પછી તે તેમની સાથે વાતચીત કરતો નાસ્તા પર બેઠો, કે જ્યારે અવારનવાર આગની બોરદુમાંથી તેની નજર પોહાંચતાં તેવું બ્યાન બેંચાતું કે બાહર આગમાં મજુરો કાંઈ કામે લાગેલા હતા. એ કામ શું હતું તે કાંઈ દમ વિનાની વાંત જાણી તેણે તેની માતાને પુછ્યું નહીં. બસંકે તે વાત ઉપર તેણે કશુંબી લક્ષ આપ્યુંજ નહીં.

તે બધાં વાત કરતાં બેઠાં હતાં તેવામાં કુંવરમાયની નજર બાહર બેંચાતાં તે સેહેજ બોલી “આજે મજુરો કામ ઉપર છેક સહવારથી લાગેલા છે ?”

“હા,” આસામાયે કહ્યું. “કામ ધણી ધીવર્યા થતું જોઈ કાલે મેં એ લોકના ઉપરીને બળાડાવ્યો છે !”

હજી આ વાતમાં કાવસે કશો ઉમંગ બતાવ્યો નહીં. આગમાં તેની માતા કાંઈ તેણીની મરજી મુજબનો ફેરફાર કે સમારકામ કરાવે તે વાત તેને એવી વગર અગતની ને નજીવી લાગી કે તેણે તો તે ઉપર કશું બી લક્ષ આપ્યું નહીં, ને ગુલાં પોતાના સુંદર સુવાલા નરમ નાણુક બરફ જેવા સફેદ હાથે તેને તેની ફરમાશ મુજબ પાસેની દીપાટમાંથી ટાંચીનું એક કપ ભરી આપ્યું તે હવે તે બેબ્યાંબણે પીવા લાગ્યો.

“હવે તો મારે તુંને કહી દેવું જોઈએ કાલી,” આલાંભાયે હવે હસ્તે ચેહેરે બેદ ભાંજીને ખુલાસો કર્યો. “હું તો તુંને છુપાછુપ અજબ ને ખુશ કરી નાંખવાની હતી, પણ મેં માથે ઉઠાવેલું તે કામ હું આટોપી લેખને તૈયાર કરાવી શકું તે આગમય તું અચભુચ ઘેરે પાછો ફરવાથી તે મારી મતલબ બર આવી શકવાની નથી, તે હવે હમણાં હું નહીં કહું તો તું આગમાં ઉતરશે તેવો તે વાત જાણી લેશે, ત્યારે તેનાં કરતાં તો હુંજ તે તુંને કહી દેઉંની ?”

“એવું તે શું છે, મમા ?” કાવસે કાશી સીપ કરતાં તદ્દન બેદરકારીની અદાથી પુછ્યું.

“તુંને પેલો આપણો પ્રવારો નહીં ગમતોતો કેની, તે તુંને રાજ કરવાની મતલબથી પાણી કાઢી નાંખીને પુરી નાંખવાનું મેં કંત્રાકટ આપ્યું છે,” તેણીએ કહ્યું.

પણ એ શું થયું ? તેણી હજી તો એ બધું આખું વાક્ય માન માન પૂરું કરી રહી, તેટલાં તો સરપે દાંબ માર્યો હોય તેમ કાવસ શીકો ફર્ય પડી જઈ તે ખુરશીમાં ચમક્યો, ને કાશીનું કપ સાસર તેના હાથમાંથી મરી પડતાં તે મોલાયલી કાશીથી પોતે બધો ખરાબ થઈ ગયો !

સઘલાં ટેબલ પરથી ફાલ ખાઈ ચમકી ઉઠ્યાં !

શુંઉઠઉ ? પ્રવારાનું પાણી કઢાવોછ ?” તેણે તેની માતાને સાંભલતાંજ લગલગ એક ચીસ પાડી ચમકી ઉઠતાં કહ્યું—ને બીજી પક્ષે તો કશાંમી જવાબ કે વધતા ખુશાસા માટે ખોટી થતા વિના આંધલાં ઉંટ ને ગાંઘ હાથીનીજ અદાથી, જે વચ્ચે તેના રસ્તામાં આવતું તે કચડતો ભચડતો ને લપેરા ખાતો, બાહરે આગમાં દોડ્યો ! એ જોઈ તે બાનુએ પણ અકલાયલી મલરાયલી ફગલાયલી તેની પુકે દોડી, કે જ્યારે તેઓએ કાવસને પ્રવારો ભણી જતાં ચીસ પાડીને તે કામ એકદમ બંધ કરી નાંખવાનો હુકમ આપતો સાંભલ્યો ! અફસોસ, એવા એક હુકમ માટે હવે ધણું મોટું થયું હતું !

ધણું મોટું થયું હતું એમ કાવસે પોતે તો પોતાના હુકમની એક ચીસ સાથે બાહરે રસ્તામાં ધસતાંજ ફાટફાટ થતી છાતીએ જોઈ લીધું, કેમજે તે પ્રવારાની બાજુએ દેખીતા કાંઈક મલરાતની મોટી ધમાલ ચાલતી હતી, ને મજુરો ઉપરાંત નોકર નફરો વટીક કાંઈ દધાઈને તે તરફ વાંકાં વલીને જોતાં હતાં ! તેવામાં તો વલી આગ પેરે ત્યાં એક ચમકાવનારો

જુમારો પસરી રહ્યો કે પુંવારામાંથી કાઢ એક ખીચારી અખલાની લાસ હાથ લાગી હતી !

“પુંવારામાંથી કાઢ એક ખીચારી અખલાની લાસ હાથ લાગી છે !” સેંકડો દધાયલાં આસામીઓના કાનમાં એક મોઢેથી ખીજે મોઢે આ એકનું એક ચમકાવનારું-ચોંકાવનારું વાક્ય જાળજાળ વાગી રહ્યું !

કાવસ એ સાંભલતાં દધાઈ ગયો-પથ્થર થઈ ગયો. તે કે જે એક ક્ષણ આગલ વીજલીની ઝડપથી પુંવારા ભણી ધસ્યો-દોડતો જતો હતો. તે હવે એ સાંભલતાંજ તેજ જગ્યા પર જડ ધાલીને હીલ્યા કે ચાલ્યા વિના એક પુતલાં જેવો થાંબ ને શીકકો ઉભો થઈ ગયો !

પુંવારો ભાંગીને પુરી નાંખવા પહેલાં તેનાં ઉંડા વહેતાં પાણી પંપથી કાઢીને ખાલી કરી નાંખવામાં આવતાં હતાં. ને તેમ કરતાં લગભગ તલ્લે પોહોંચતાં તેના ઉંડાણના એક નલમાં ખુંટી એટલી એ લાસ હાથ લાગી હતી, જેથી એ ભયાનક બનાવે, જેમ સ્વાભાવીક થવું જોઈએ તેમ, તરત મોટા ગભરાત ને ચકચારનો એક હોકાર મચાવી દીધો ! તે પછી તે લાસને ગંભીર અદ્ય ને અદા સાથે ઉપાડીને બાહર કાઢવામાં આવી, અને તે પુંવારાની પાલની બેરદમાં એક કપડું પાંથરીને તે પર તે નાંખવામાં આવી. તે એક તમામ જવાન અખલાની લાસ હતી ! એવી લાસ કે જેનો દેખાવ મોહત વચ્ચે બી હજી જેવો ને તેવો તાજો ખીલતો મીઠો ને ખુબસુરત દેખાતો હતો ! આવી મનોહર મુરત મરવા માટે ચાલી ચાલી છોક આ પુંવારો સોહોંધતી કેમ કાં અને ક્યાંથી આવી એ ત્યાં ભેગાં થયલાં ને દરેક પલે સેહેંકડોની સંખ્યામાં હજી ભેગાં થતાં જતાં લોહિની મસ મોટી મુસ્કેલી ને અજ્ઞયબી હતી. તે કેટલુંકની મરી રહેલી હશે, ને કેટલાક દીવસોથી તેની લાસ તે પાંણીમાં એમ કોહતી સખડતી પડી રહી હશે એ ગુંચવાવનારો સવાલ સૌ કોઈ એકમેકને ત્યાં પુછતું જણાતું હતું !

પ્રકરણ ૩૩ મું.

મેસર્સ કંત્રાકટરની કું. નો વડો ભાગ્યો કે જેને આલાંખાયે તેકાવીને આ કંત્રાકટ ખાસ આપ્યું હતું તે પોતેખી એતેશક આ ભુરો બનાવ અજવાલાંમાં આવ્યો ત્યારે પોતે માથે લીધેલાં કાંમની કાંઈક તકેદારી માટે ત્યાં તે તરફ હાજર હતો, ને તે કાવસને જોતાંજ એ નખખોઈની કેશીબન સહ

૩૬૩ સાથે કેહેવા અદ્યત્થી તેના પાસ આવ્યો. “માહા બુરં થયુંછ, કાવસમાહ શેઠ, તેણે કહ્યું.”

પણ કાવસ તેને જવાબ કરી શકવાને બદલે દીગમુઠ જેવો ટક ટક ફાટેલે ડોલે તેને જેવા લાગ્યો. વલી એ દરમ્યાન તેની પુઠે દોડી આવેલી પેલી ત્રણ બાનુઓ—આલાંમાય કુંવરમાંય ને ગુલાં—પણ ત્યાં આવી લાગી, ને તેઓએ જ્યારે કાંઈ એક અબલાની લાસ પુંવારામાંથી મલી આવવાની વાત સાંભળી, ત્યારે તે ત્રણે નાનુક દ્યાલુ દીલની અબલાઓનાં દુઃખ ને ગભરાતનો શું પાર ?

પણ આલાંમાય પર તો કાંઈ જુદીજ ગંભીર અમર થઈ હતી ! પુંવારો પુરી નાંખવાનું કામ ચાલતું હતું એ “વધાઈ” તેને ખુશ કરી નાંખવાની મતલબથી તેણીએ તેને કહી, તેજ વેલા તેનો દીકરો જે બેશુમાર ગભરાત બતાવી એ બાનુએ દોડી આવ્યો હતો તે વીજલીના ચમકારાની માફક તેને હાલ પાછું યાદ આવી ગયું, ને જ્યારે તેણીએ જાણ્યું કે કાંઈ અતીધણી ખુબસુરત ને જવાન અબલાની લાસ તેણીના પુંવારામાંથી મલી આવી હતી, ત્યારે જાણે એ વાતનો ખુલાસો સોહધતી હોય તેમ તે બાનુ થરથર ધુજતી શીક્ષા પડેલા કાવસની આંખનાં હેઠાંબુમાં ગરક જઈને જેવા લાગી !

એ વેલાએ પેલો કંત્રાકટર તેણીની પાસે આવ્યો. “ધણુંજ દુઃખ ભરેલું થયું છે, મોટાંબાઈ” તેણે કહ્યું. “ખીચારી મરનાર કાંઈ જવાન ને અજાબ જેવી ખુબસુરત છે. દેખીની રીતે તેની લાસ છેલ્લા આઠ દશ દીવસથી પાંણીની અંદર પડીને ખુટી બેઠેલી હતી !”

“ક્યાં છે ?” આલાંમાયે દયાયસે સાહાદે આંખોમાં આંસુ લાવીને તેને પુછ્યું,—ને તે પેલી બેઉ અબલાઓ ભેગી હવે તે લાસ જ્યાં પડી હતી તે તરફ તે જેવા લપેરા ખાતી આગલ વધી.

“એવણને તેનું મોંદું જેવા ના દેઓ,” કાવસે તે જોઈ ઉરકેરાઈ આવીને કંત્રાકટરનો હાથ પકડી ખોખરે સાહાદે કહ્યું. “એવણ—એવણ” તેણે અચકી અચકીને પુરં કર્યું, “એવણ ધણું નાનુક છે. એ દેખાવ એવણ જોઈ શકશે નહીં.”

કંત્રાકટર એ ઉપરથી આલાંમાયની પુઠે ગયો, ને તેણે તેને અધવચ્ચે થોળાડી. કાવસ તેને કેહેતાં કેહેતાં જોકે અચક્યો ને લઈડ્યો હતો તો ધણું, પણ તેને તેમાં કાંઈ અકસર ધ્યાન ખેંચાવા જેવું લાગ્યું હતું નહીં. “બાનુ,

એ દેખાવ તમે ના જોતાં,” એ ઉપરથી કાવસે તેને ફરમાસ કરવા મુજબ તેણે તે અબલાઓને થોળાડીને કહ્યું. “એ દેખાવ તમારી નાભુક લાગણીઓ તામોશ કરશે નહીં.”

ખીજા હાથપર કાવસ પોતે હવે કાંઈક યાદ આવતાં સાથે તે પુંવારા પાસે ઉતાવલમાં ધસી ગયો, ને ત્યાં ભેગા મલેલાં લોકોમાંથી એક લટખટ લુચ્છા દેખાવના કોઈક આસામીને જોઈ કાઢી તેણે તેને બાબુએ—એકાંતમાં લઈ જઈ કહ્યું, “એ લાસના હાથમાં જે ચીજ પકડેલી છે તે જો તું કાઢ નહીં જોય તેમ મને લાવી આપે તો હું તુંને તાબરતોબ એક હજાર રૂપિયા બક્ષેસ આપશ.”

“એક હજાર રૂપિયા ?” આ ગંજવર રકમ મલી જવાની વાત તેની અક્કલ કણુલ વટીક ન કરી શકવાથી તે આદમીએ ફાટેલે ડોલે પુછ્યું.

“હા, એક હજાર રૂપિયા ! જલદી, જલદી ! જા ને તે લઈ આવ, ને તેજ ધડીએ હું તુંને એક હજાર રૂપિયા આપશ.”

“પણ એવું તે તે શું છે ?”

“ફક્ત એક ‘શર્ટ’ની ફાટેલી બોહોનો ચીરો એ લાસના જમના હાથમાં રહી ગયો છે,” કાવસે ધણાજ ધારા સાદે લપેરા ખાતાં કહ્યું.

“ખબરદાર !” પછવાડેથી એજ દરમ્યાન કાંઈએ ગગડાત કીધો, ને હવે કાવસે ને પેલાએ ચમકીને પાછું ફરી જોયું તો તે પેલો કાવસનો પોતાનોજ ખાશ હજુરયો—કપટી હેનરી હતો ! “ખબરદાર,” તેણે ગગડાત કીધો ! “તે બોય એ અબલાનાં ખુનનો મજબુત મુદ્દો છે ને તે એક હજાર રૂપિયા તો શું પણ એક લાખ રૂપિયાની દોલતની લાલચથી બી જે કાંઈ લાવશે તે મને જવાબદાર રહેશે ! એ અબલાના ખુનીને હું સુળીએ ચઢાવવાનો છેલ્લો, તેની સાથે તેખી બટાંએ જશે !”

કાવસ આ સાંભળતાં એક સરદ હાથ મારી—કુખની એક ચીસ સમેત પાછળ હટી ગયો, ને પેલો આદમી તે લાસના સંબંધમાં કાંઈક અજબ જેવું અજવાળું પડવાના ખ્યાલથી દધામલો ડાચું વકાશી તાબુખીમાં ગીર-ફતાર આ સબળું સાંભળતો ઉભો !

હવે હેનરીના એ ગગડાતે તમામ લોકોનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું, ને એ તરફ એ શું નવી ગરબડ હતી તેની તાબુખીમાં નાનાં મોટાં સર્વ ત્યાં ઘસડાઈ આવ્યાં; કે બ્યારે એક મરઘીનાં પીછના ફટકાથીબી કમબખત ઉપ્પી

બુદ્ધિના કાવસને જમીનદોસ્ત કરી શકાય એવીજ તેની દયા ઉપજવા જોગ હાલત થઈ પડી !

“ સાંભલો ! ” હેનરી નોકરે હવે પોતાના ઉમરાવ શેઠનો કશોખી સરો-પરો રાખ્યા વિના અંગિયુલંદ કહ્યું. “આ અખળા કાંઈ અકસ્માતથી દુખી મુઠ્ઠી નથી. એને દુઆડી નાંખવામાં આવીછે, એનું તો ખુન થયુંછે—તે ખુન આય કાવસશાહ શેઠે પોતે પોતાનાજ હાથથી કીધુંછે, ને તેના મારી પાસ મજબુત પુરાવા તૈયાર અને મોજુદ છે. ”

“આય આદમી કોઈ દેવાંનો છે,” આ એકરાર સાંભલતાં એક એ નહીં પણ તે ટોળાંમાંથી સેંદેકડો આસામીઓએ એ “એહુંધી વાત” માનવાનું તુચ્છકારી કાઢતાં મન ઉચ્ચાર્યું; પણ અકસોસ, એ વખતે આપડાં આલાં-માયની શી ગતી હતી ? કાવસની પોતાની હાલત કેવી હતી ?

“સાંભળો !” હેનરીએ અધાં સાંભળે તેમ તે કેટલાક લેકિના તે તુચ્છ-કારની પરવાહ કરવા વિના હજી પોતાનો ખુલાસો જનરી રાખ્યો. “એ અખ-ળાનું નામ મેંી છે, ને તે હેનના જોન વોટસનની એકપુરી દીકરી છે. હું તેને ચાહતો હતો, પણ આય શેઠ માન રસ્તામાં આવવાથી પછી પોતાના પૈસા ને દમામની કમકપર ને તેણીનું મારા ઉપરથી દાવ ઉઠાડી લઈ શક્યો. ત્યાર બાદ ધારવા મેલે ને એ બીચારીને ધુતી છેતરીને પરણી ગયો, ને પૈસાવાલાઓ એવી ગરીબ છોકરીઓને એમ દગલખાણથી પેહલે પ્યારના દરેક દેખાવ સાથે પરણીને પછીથી તેમનો નાશ સોંધે છે, માટે મેં છુપા કસમ લીધા કે જો એ છોકરીનો એ પારસી એક ચાલખી વાંકા કરે તો હું તેને જમની અદાથી પોહુંચીને મારી મેરીનું વેર લેવશ; ને તે દાહડો અંતે આજે આવ્યો છે !—પણ રસ્તો કરો, પેલી પોલીસ આવેછે; ઇનસ્પેક્ટરને આય તરફ આવવા દેઓ, ઇનસ્પેક્ટર સાહેબ, આય ખુનનો મુદ્દો દસ દાવસ થયા મારા હાથમાં છે. એણી તરફ આવો, હું તમને કાંઈ બતલાઉં.”

પ્રકરણ ૩૪ મું.

હાં કમનસીબ કાવસે જોયું કે સધળું નખખોદ હવે પુરેપુરું વળી જવાનું હતું, ને તે ખ્યાલ સાથે તેને તેની દુઃખી માતાની યાદ થતાં તેનું જીગર ચીરાઈ ફસાઈ જતું હતું. તે તેણીની બોરદુમાં ગયો, કે જ્યાં અભા-ગણી આલાંમાય હેનરીનો મજબુર ખુલાસો સાંભળી ખરી હકીકત પાંખી જતાં

એહોસ જેવી ધુલમાં ફસડાઈ પડી હતી, ને જેને સૌ સાવધ કરવાની ત્રેવડમાં હતાં. તે તેણીની પાસે ગયો, ને તેનું માથું પોતાની દુઃખી છાતીપર એકાદ પલ ટેકાવ્યું.

‘ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ,’ કપટી-કરપીણ-દયાહીણ તે નોકરે કહ્યું. “આપ પારસી શેઠ તારો કેદી છે, કેમકે એ આપ મરનાર મેરીનો ખુની છે. દસ દહાડા પરની એની સ્વાલગરેહને દાહડે હ્યાં એક ‘પારટી’ આપવામાં આવી હતી, ત્યારે મેંજ એને ટ્રેસ પહેડાવી તૈયાર કીધો હતો, ને હીરાનાં બટન સાથનું એક ‘શર્ટ’ પહેડાવ્યું હતું. ત્યાર પછી એ કલાકે પોતાના ઝોરડાનાં એકાંતમાં એણે મને પાછો તેડ્યો ત્યારે મેં જોયું કે એ દરેક અવયવમાં થરથર ધુજતો ઉમેલો હતો. વહી એનો પોશાક બધો ચુંથઈ પીગમને ફાટી ગયલો હતો, તથા ‘શર્ટ’ તેની બોંહેમાંથી ચીરાઈ ગયલું હતું, અને તેનાં હીરાના બટન ગુમ થઈ ગયલાં હતાં. તેણે મને હીંમત પામવા બ્રાન્ડી આપવા દુકમ કીધો તે મેં આપ્યો, અને પછીથી તેણે મને ‘જુડું’ સમજાવ્યું કે તેને સ્ટેશનપર કાંઈ તાકીદનું કામ હતું તે માટે તે તરફ જતાં રસ્તામાં તેને કોઈ છુટારો મળ્યો હતો, જેના સાથની એક ઝપાઝપીમાં તેનો એવો હાલ થયો હતો ! અલબત્ત આ વાત કાંઈ મેં માની નહી, પણ મેં તે ઝપાઝપી કેઈ તરફ થઈ હતી તે એ ગુમાયલાં હીરાનાં બટન સોધી લાવવાને મને તેને પુછ્યું, કે જ્યારે તે એટલો બેઅખત્યાર ઉસ્કેરાઈ આવ્યો કે એ વાત ફરીફરીથી કાઢવા માટે એણે મને માર્યો વટીક !”

હ્યાં કીતાબાજ હેનરીએ પોતાના હાથ માંડિલાં એક બંડલમાંથી તે ચીરાયલું ફાટેલું ‘શર્ટ’ જે તેણે સંભાલથી સાચવી રાખ્યું હતું તે કાઢી ખુલ્લું કરીને બતાવ્યું, કે જેનો કફ કાઢએ તોડી લીધેલો હતો.

“આ મારો આપ ખુનનો મુદ્દો છે, ને તેનો બાકનો પુરાવો, ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ,” તેણે મોટા હરખ ને કપટની મોજ વચ્ચે ખુશખુશ થતાં કહ્યું, “તમેને એ લાસનાં પોતાનાજ હાથમાંથી મલશે. ખોસો પેસો જમનેા હાથ, ને તે બિચારી એ ખુનની જે ઇધાણી ઓસ્તવાર હાથમાં પકડીને મુઠા છે તે કાઢી લાવી આ ‘શર્ટ’ સાથ મેલવી જુઓ, કે મારી વાતની તમામ સચ્ચાઈ તાજરતોય સિદ્ધ થશે.”

અલબત્ત આ તુરત કરવામાં આવ્યું. તે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તે લાસ આગલ ગુંઠણ પર બેસી ગયો, ને મરનારના ઠંડા હાથમાં ચીવત પકડેલી

એક કદની બોંય તેણે ખેંચી કાઢી. તેમાં કીમતી હીરાનું એક ખટન અના-
મત હજી પોરવેલું હતું !

“એ ‘કદ’ હવે આએ ‘શર્ટ’ ની ‘સ્લીવ’ સાથ મેલવી જુઓ,”
લોકાના બેશુમાર ગભરાત અભયબી ને ચુપકીદી વચ્ચે તેણે તે ‘શર્ટ’ ઠડે
કલેજે દીલની અને ખુશીની વચ્ચે બોંય ઉપર પોહવું કરીને પાથરતાં કહ્યું,
અને લોકાનું તે આતુર ઉસ્કેરાયલું ટાણું કે જેણે આ ઉપરાસાપરી રજી
થતા આવતા એક કરપીણ ખુનના જોરાવર મુદા ને ખુલાસા દરમ્યાન ગોયા
પોતાનો દમ ખેંચવાનું વટીક મોકુદ કયું હતું, તેમના તે શાંત ગભરાત
વચ્ચે તે ‘કદ’ આબાદ તે ‘શર્ટ’ ને બંધ બેઠો ! વલી જો હજી કાંઈ
પુરાવો બાકી હોય તો તે ‘સ્લીવ ખટન’ કાઢીને ઉલટાવી બતાવ્યું કે તેની
પાછલી બાજુએ સુનામાં મઢેલો કાવસનાં નામના પહેલા હરફોનો એક
ખુલ્લો મોનોગ્રામ વટીક હતો !

હવે શક શો રહે ?

“ચંડાલ,” કાવસનો પેહેલી હરફોનો તમામ ગભરાત આ અરસામાં
સમી ગયેલો હોવાથી પોતાની મરતી માતાને ટેકા દેતાં તેણે ગુરસાથી કહ્યું,
“હવે તો તે પુરું કીધું કે હજી કાંઈ કહેવાનું બાકી છે ?”

“બસ થઈ ચુક્યું,” તે કાનાબાજ હરખીત અવાજે કહ્યું. “ઇનસ્પેક્ટર
સાબ, આપ ખુનીને તમે તમામ ચાર્જમાં લેવ. એની સાંભિં ખુન સાબેત
કરવા જુરી આગલ તેમજ કોર્ટમાં હું હાજર થવશ.”

તે ઇનસ્પેક્ટરને એ સાંભલી બીજો ઉપાય રહ્યો નહીં. તેણે પોતાની
સાથના બે કાન્સ્ટેબલોને ઇસારત આપી, ને તેઓ જઈને તે કરોડપતી
શેડીયા કાવસની અંકેક બાજુ ઘેરી ઉભા રહ્યા. આકામાંયે, આ એક પુરા
બેટાની તે અત્યંત હેતવંતી ને તેટલીજ અભાગળી માતાએ, તે દેખાય
કેઈ કીસમે જોયો ને તામોસ કીધો તે કહેવું પડશે ? તે બીવારી ત્યાજ
ઘેલી થઈ નહી ગઈ એ એક મોજેજો થયો ?

પ્રકરણ ૩૫ મું.

પણ એજ વખતે એક મનોહર સુંદરી રણી ચશમોએ ને ગમીયા ગુલાબી
બનેલા રૂપસારા સાથે બાહર આવી. “નીચ નીમકહરામ નોકર,” તેણે હેનરી
નરફ કરીને કહ્યું ‘તું’ લખાડ જુડા છે. કાવસ એવું નીચ ને જખુન કામ કદી
કરે એ દુન્યા ઉલટાઈ જાય તોબી જેમ હું નહીં માનું તેમ કોઈ નથી

માનવાનું; તેં કેહેલી વાતમાં કાંઈની ગલીય કાવતુ અથવા હમણાં નહીં સમજ પડે એવો ઉડો બેઠો છે. હું જાહેર કરવાને શરમાતી નથી કે કાવસને તો હું ખરાં જીગરથી ચાહું છું ને તેટલાંજ ખરાં દીલથી મને માનવાને કારણ છે કે એ માનવંત ઉમરાવ મને ચાહે છે. ઓ મીં. ઇનસ્પેક્ટર, તેણીએ આજીજીથી હાથ જોડી પુછ્યું, “તમે શું અમારા લલા કાવસને બેડી થોડી પકડી જશો?”—ને. ફુ. ખી જખમાયલાં જીગરે આ સંધણું બોલનાર ને પુછનાર, વાંચનારને કેહવું પડવાનું નથી કે, કોઈજ નહીં પણ જવાંન ખુબસુરત ગુલાં હતી !

તે કાવસને છુપી ચાહતી હતી તે આપણને ખબર છે, અને તે ખીચારી આજ્ઞાવેર ખાત્રીપુર્વક માંનતી હતી કે લગ્નો કાવસ તેના જવાબમાં તેનેખી તેજ કીસમે છુપો ચાહતો હતો. એટલા માટે એ તેણીના બલવાંન પ્યારની બાંહેધરી હેઠલ તેણે કરપીણ નોકરનો ખુલાસો આટલા જોરાવર સ્પક્ષી પુરાવા છતાં હજી મુતલગ માંન્યો નહીં, ને પોતાનું દીલ ને લાગ-ણીઓ વશ ન રહેવાથી પોતાના તે પ્યારના એમ એક જાહેર એકરાર ત્યાં ને ત્યાં રડતી ચશમોએ રજી કરવાને વટીક તે નેકબખ્ત બાંનું ઓશકાષ્ટ નહીં

પણ તેથી શું થાય ? ઇનસ્પેક્ટરે પોતાની હદ વિનાની દલગીરી ને લાચારી બતાવી માંદ માંગી, ને પછી હેનરીએ રજી કરેલી સાક્ષીઓ મુજબ તે પોતાની ફરજથી બંધાયેલો હતો માટે તેણે હવે કાવસને પોતાનો કેદી બનાવ્યો !

“હું તાબે છું,” કાવસે એ જીગરથી ગગળતે સાહેલે કેહ્યું, કે જ્યારે તે મોટાં ટોલાંમાં જોરતોજ નહીં પણ મરદોની આંખમાંથી પણ આંસુ વેહેતાં જણાનાં હતાં ! કાવસ પોતાની સાદાઈ ને સદાની લલાઈથી તે તરફ ગરીબ તેમ તાંતર વર્ગમાં એક સરખો માનીતો હતો, માટે તેની એ અવદશા જોઈ સર્વ કાંઈ દયાથી દાઝી ગયું, ને તેની કમનસીબ માતાની દયા ખાતાં અબલાઓની છાતી દયકાંઓથી એવી ઉંચકાઈ જતી હતી કે તેના અગળે ને પડધાઓ તે ઝોગાણુ હવામાં સાંભલવાને લયભીત થઈ પડતા હતા !

“હું તાબે છું,” કાવસે શરણુ થતાં કેહ્યું, “પણ મને એક થોડીક મીનીટની મેડેતલ આપશો ઇનસ્પેક્ટર ? ફક્ત મને આ મારી જખમી માતાને એક થોડીક મીનીટ એકાંતમાં મલવા દેવ.”

“નહીં,” હેનરીએ જોદાર માર્યો, “ઇનસ્પેક્ટર, સાહેબ તે તમે તમારા પોતાના જોખમે થયા દેજો !”

“હું લાચાર છું,” તે ઇનસ્પેક્ટરે કરપીણ નોકર ઉપર જરાખી ધ્યાન આપ્યા વિના ગમખારીથી કહ્યું. “હું એ છુટ મુકી શકતો નથી.”

“દયાને ખાતર,” કાવસે ઓજરખાહીથી માંગી લીધું. “એક દયાને ખાતર મારા પર વીશ્વાસ મુકી તમે એટલી મેહેતલ આપો? હું મારી માતાને મલું તે ઓરડાની બાહર ગમે એવા ચોકી પેહરાનો તમે જાપતો રાખજો હું નાહસી જવાનો નથી. હું એકાંતમાં એવણને મલીને થોડુંક કેહું એટલીજ યસ દયા કરમાવો!”

હવે લોકમત આ “દયા”ની તરફેણમાં ઉસ્કરાયું, ને તે જોઈ અંતે તે ઇનસ્પેક્ટરે તે મેહેતલ આપી, કે જે ઉપરથી કાવસ કેદીનીજ હાલતમાં હવે તેના પોતાના અંગણમાં તેની માતા સાથે પાછો દાખલ થયો.

તે કમનસીબ યાનું ચાલી શક્તી ન હતી. તેને તે અંગણમાં ધસડીને અલોકે ઉપાડીનેજ લઇ જવી પડી. ને બાહર ભેગાં મલેલાં તે દધાયલાં લોકો જ્યારે ગમખારી વચ્ચે અનેક ચર્ચા કરતાં વીખરાયા માંડ્યું, ત્યારે ખીજ લાય પર તે અંગણનાં એક એકાંત દીવાનખાનામાં, બાહરના મજબુત ચોકી પોહરા વચ્ચે, તે મા અને તે દીકરા, એકજ છેલ્લીજ એકાંત મુકાકાતને માટે, અફસોસ, છેલ્લીજવાર એકલાં પડ્યાં !

તે મા દીકરાની તે મુકાકાતનું આગાધ દુઃખ વરણવાની કામખી કલમમાં નાકાત નથી !

તેઓ એક જે ઓરડામાં એમ એકઠાં મળ્યાં હતા તેની ચારે પાસ-બારણાંએ તેમજ બારીઓની બેરદમાં વટીક સાવચેત ઇનસ્પેક્ટરે મજબુત ચોકી પોહરા બેસાડ્યા હતા !

તેને એવા મોટા શેડીયાની ઇજ્જતમાં વિશ્વાસ તો હતો, પણ તેમ છતાં આ છવસતોસત જોખમમાંથી બચવા માટે તેને કદાપી નાહસવાનું ને તેની માતાને તેને બચાવી લેવા નહસાડવાનું મન થાય તો તે પોતે “ગરીબ માણસ” નાહક માર્યો જાય, તે શીકરથી તેણે આ મજબુત ચોકી પેહરાનો બદોખરત કરમાવ્યો હતો; ને તેમાં આપણે શું તેની કશું કાઢીશું ?

ગઇ કાલે-અલોકે આજેજ આ ત્રાસજનક સંકટનો તે શિકાર થયો ત્યાં સુધી તો તે શેડીયા કાવસનો હુકમ તે મોટા મેહેલમાં એક સખ્તમાં સખ્ત કાયદા જેવો હતો; તે મેહેલનો તે પોતે-તે એકલો રાજકર્તા હકિમ હતો; નાનાંથી મોટાં સુધી તેને અદગથી ગાન આપતાં, ને તાબેદારીથી તેના સાંભે સર ઝૂકાવી તેને માનથી ચાલતા હતાં, ને તેજ ધણીની અફસોસ,

આજે અવદશા કેવી હતી ? આજે તે એ હોરમતનાં ઉંચા ખુરજ પરથી ગળડી ગળડીને એક કંગાલમાં કંગાલ ખુનીની છેક છેલ્લી પાયરીએ ઉતર્યો હતો, અને તેથી તેની આસપાસ ચોકી પોહરા બેસાડવામાં આવ્યા હતા ! એ શું ? એ ક્રૂર કરમના લેખ હતા-ક્રીસમતનો બેલ હતો ! એ તે બિચારાની નીચમાં નીચ હીણપસ્તીની હીણી સરજત હતી !

અને એ રીતે તેઓ તે એક ઓરડાનાં એકાંતમાં એકલાં મલ્યાં-ઓ ! તે હીણી સરજતનો બેટો અને તે તેટલીજ કમનસીબ માતા !

પ્રકરણ ૩૬ મું.

“મહારા દીકરા, તારે શું કહેવું છે ?” દયકાંઆથી દયાપલે સાહદે તે માતાએ એકલાં પડતાંજ પુછ્યું.

“ઘણું કહેવું છે,” કાવસે દુઃખથી વલ ખાધ જતાં તનયદત સાથે કહ્યું. “મને અહીં તમારા પગ આગળ ગુંદણ પર બેસવા દેઓ, મમા, કે તમારા પ્યારા બોળામાં ગમીથી ગુમતું મારું માથું ટેકવી એ મારે છેવટનો ખુલાસો હું તમુંને ખરેખરે આપી શકું.”

અને તે બેઠો. આલાંમાય જે નીચા બેઠકની ખુરશીમાં બેઠી બલકે ફસડાઇ પડી હતી તેના પગ પાસેજ ગુંદણ પર પડી તેણે તેણીના માનીતા બોલામાં પોતાનું દુઃખી માથું ટેકાવ્યું, કે જેમ રમતાં રમતાં થાકી ગયેલા તે તેની બચગીમાં પ્યારથી આવીને હંમેશાં તેણીના બોલામાં પોતાનું માથું ટેકાવતો હતો ! તેજ ક્રીસમના એ છેલ્લા લાડની છાતી ફાડી નાંખનારી ગમ ખારી વચ્ચે તે ત્યાં ઉંચે મસ્તક પડ્યો.

તે રડ્યો. તેની માના પવીત્ર પ્યારા બોળામાં માથું નાંખી તે તેનાં છેલ્લાં આંસુઓ રડ્યો, અને એ રીતે પોતાના મોટાં દુઃખના વેહેતા ધાને જેમ તેમ કંઇક શાંતી આપી તેણે તેની માતાના ચહેરા ને આંખો સાંભે નેચું. તે ચેહેરો, તે એકવારનો તાજે ખીલતો ખુબસુરત ચહેરો કે જે ક્રૂર એક કલાકના હાંદેસામાં ગમીથી તમામ કરમાઇ ગયો હતો, તે મીઠી પ્યારી ચશ્મો કે જેમાં ખુશીનો પ્રકાશ હવે પછીથી કદીમી પાછો ચમકતો દેખાવાનો ન હતો !

તે કેદયત તેણે કહી. કેવી રીતે તે મોહ્યતવંતી માવતરની મેહેરબાન શીખામણ તે હુલ્લડ છોકરાએ નહીં માની હતી, ને તેણીને ધુતી છોકરીને

બી તે છુપો પરણી ગયો હતો-પછીથી કેવી રીતે જલદીજ તેને પરતાવાનું થયું, ને મેરીથી કાયર થયેલો તે તેને વાહીપતાવીને એકલી છાડીને નાહસી આવ્યો તે, અને તે પછીની પોતાની તમામ કંગાલ્યત અને અનેક હાડમારીઓની વીટક વાત સાચી તેણે ખ્યાન કરીને તેણીને કહી.

અને તેણીએ શું એ નાફરમાની-નીમકહરામી માટે તેને કપકો આપ્યો ?-નહીં. ફક્ત દુઃખથી ઝુમી પડેલાં માથા સાથે તે બધી દુઃખની વાત તે માવતરે ધ્યાનથી સાંભલી ને દયાના ઉલારાઓથી ઉરકેરાઈ તેણીએ તેને સાંભોળી ગઈ આવતો દરેક સંજ્ઞાને ને રીકાસા આપ્યો. ઓ, તે ખરી હૈતવંતી માતા !

“એ બધું મારી હૈમક હૈનું પરીણામ થયું, મમા” તે શરૂઆતની દેશ્યત કહી રહેતાં કાચસે માંધુ ફટી, હમર બાવીને ખાખ રાખ કરનારા પરતાવાથી કહ્યું; “તમારી ખારી પુત્ર્ય સીખામણ નહીં માનીને તેની વિરૂદ્ધ અમલ કરવાના મારા પાપનું એ નાખખોદ ભરેલું પરીણામ થયું.”

“પણ ત્યારે એ હાં પ્રવારામાં કેમ આવી ?” આજ્ઞામાયે જેમ તેમ હાંમત એકઠા કરી છવમાં છવ નહીં હોય તેમ પૂછ્યું.

“મેં હજી તો ફક્ત અરધીજ કેકતય કેહીજી મમા,” તેણે સમજાવ્યું. “હું તમને બધું ખરેખર કહીને તમારી માંદી માંગી કેવા ઉરકેરાઈ રહેલો હતો, પણ મારાં કીમતમાં છુરામાં છુરું બનવાનુંજ, એટલે યાતો મને તેમ કરવાનું બન્યું નહીં કે તેમ કરવાનું સુઝ્યું નહીં. તે પછીથી ગુલાં સાથનાં મારાં કહેવાતાં કારજની કમનસીબ દેશ્યત એક ઈંગ્લીસ પેપરમાં પ્રગટ થતા પાંખા. મને ઉમેદ હતી કે મેરી ‘ક્રમો’ નાં જે એકાંત ખુણામાં હતી ત્યાં એ વાત કદી જાણશે નહીં, કેમજે ઇંગ્લીસ પેપર તે તરફ જશેખી નહીં ને તેનાં વાંચવામાં આવશે ખી નહીં; પણ મારી વડીથી ઉત્તરી રીતે એતેકાકથી તે વર્તમાનપત્ર માંહેલા એ જુદા સમાચાર તેના વાંચવામાં આવ્યાં, ને તે સમયે હું તેની આગલ જાઉં તે પેહેલાં તો તેણે અતરે આવવાનો પોતાનો એરાદો મને લખી વાલ્યો ! તે કાગલ, વ્હાલી મા, તમેજ મને લાવી આપ્યો હતો, કે જે વાંચતાં હું જાણે ગભરાતથી હૈલાં સુનો થયો. તે પછી જે રાત્રે આપણે ત્યાં મારાં વરસની ખુશાલીમાં પારટી થઇ તેજ રાત્રે તે અતરેનાં સ્ટેશન પર આવીને ઉતરવાની હતી, માટે રજે તે પાધરી બંગલામાં આવીને મારો દુરયો ને ફેરતો બતાવે ને પીકરથી હું વેલાસર તેને સાંભોળેવા દોડયો, ને અમો રસ્તામાંજ મળ્યાં. અફસોસ, ને વખતની મારી

હીણપસ્ટી, પસ્ટાવા ને દુઃખની તમને શું વાત કહું, માતા ? તે ખીજ-
વાયલી આવેલી હતી એટલુંજ નહીં પણ મેં જોયું કે વલી તે પીધેલી ધુન
ને છાકટી પણ હતી ! હું તેને પ્યારથી પટાવા ને મોહબતથી મનાવીને
ઠંડી પાડવાની ઉમેદથી ગયો હતો, પણ મારાં હીણાં નસીબે તે મનાવી
પટાવી શકાય એવા શાંત સ્વભાવ કે સુદ્ધિમાં ન હતી. તેણે જ્યાં ધોરી
રસ્તા ઉપર અધવચ્ચે અમે મહ્યાં ત્યાંજ મારો એવો ફેરતો કરવા માંડ્યો
કે લાચારી સાથે ધુજતો ધપકતો ને તેને મહા મહેનતે જેમ તેમ ઠંડી
પાડતો હું આપણા આગના પાછલા અંધારા ભાગમાં લાવ્યો, ને ત્યાં
પુંવારાની ખેરફૂરે આવીને અમે હોળતોળ કરતાં ઉભેલાં હતાં. એ વખતે
તેણીએ મારી છાતીમાં પેલું પેલું પેપર મારયું, ને ખુલાસો ચાહ્યો; મેં
તે પેપર મારા હાથમાં લીધું, ને પાક ખુદાના કસમથી તેને સમજાવ્યું કે
એ બધી વાત ગલત હતી, પણ તેણે માન્યું નહીં. 'જો એ વાત ગલત
હોય તો લઈ ચાલ હવણાંજ મને તાગ મહેલમાં,' તેણે મોટે અવાજે જીકર
કરી, 'ને મને તારી હકદાર મોહરદાર તરીકે બાપુકાર જાહેર કર !' મેં તેના
પાસ ફક્ત થોડા કલાકની મેહેતલ માંગી, મેં જીજી સહવારે તેમ કરવાને
તેને પ્રેમીસ કરયું, કેમજે મેં બતાવ્યું કે હવણાં તે પીધેલી હોવાથી
એવી ઉંચી સોસાયટી માં રજુ કરવા જેવી તે હાલતમાં ન હતી,
પણ તેણે માફ કહ્યું માન્યું નહીં. તેણે ઉઘટી તું નેકબખ્ત
માનાને અને ભલી નીરદોશ ગુલાને હજારો નજીસ ગાલો દારૂની અસર
તલે ભાંડવા માંડી જેથી મને ગુસ્સો આવ્યો, ને સ્વભાવ સંભાલીને કામ
લેવાનો મારો રૂડો ઠરાવ વીસરી જઈ હું અતે કમકાતથી તેને પડતી
મુકીને અંદર ચાલી આવવા કરતો હતો. એ વખતે દારૂની ઉત્કેરણીમાં
તેણે મારાં 'શટ'ની બોંય ઓસ્તવાર પકડી ને મારી પાસ પેપર હટું તે
જુટી લેવાની જબરી હોળતોળ કરી, કે જે દરમ્યાન તેને એક મોટા લપેરો
આવ્યો, ને અકસ્માત રવેસે એક ચીસ સાથે તે પુંવારાની નીચી પાલ પરથી
ગબરડી ખાઈ અચળુચ નીચે પાંણીમાં ગઈ. એ વખતે તેણે મારી 'બોહે'
હજી મજબુત પકડેલી હતી તે ચીરાઈ ફાટીને હીરાનાં બટન સાથેના એક ભાગ
તેના હાથમાં રહી ગયો ! આથી મારી છાતી થરથર ધુજી આવી, ને તેને
મરતી બચાવવા માટે મેં માફ બનતું કરયું, પણ તે ફરીથી પાંણીની સપાટી
પર આવતી દેખાઈજ નહીં, ને ગભરાત કરી તેને તરત બચાવાની નામોસીને
હીંમતથી સામે થવા જેટલી મને તે વખતે બુદ્ધિ આવી નહીં. મેં ફક્ત ટક ટક

તે પાંણીમાં મીનીટો સુધી જોયું, ને પછી તેને મુઝેલી જાંણી તેનો જીત મને પછવાડેથી પકડવા ધસતો આવતો હોય તેમ હું ધ્રુજતો ધપકતો ખીહી-ધેલો ગભરાયલો, અરધો બેહોસ જેવો અંગલામાં નાહાસી આવ્યો, ને પાધરો મારા ઓરડાનાં એકાંતમાં જમનેજ થોખ્યો.

આય ખરેખરી કેશ્યત છે, મમ્મા, ને તે વાતનો એકલો ખુદા મારો સાહુદા છે. હવે આખી દુન્યા મારો એ બચાવ કદી માનવાની નથી, પણ તમે ઓ મારાં કદરદાન મમા, તમે ખુદ ખુદ પર વિશ્વાસ લાવી કોઈ વાત માનો તેમજ મને બેગુનાહ માનજો, ને મારાં મુવા બાદ મારાં રૂહ પર દયા થવાની દુવા ચાલજો ! મેં મેરીને પરણીને દગલબાજ થવાનો કે તેનું ખુરં ચાલવાનો એક નાપાક ખ્યાલ વટીક દીધો વસાવ્યો નથી, તોખી ફક્ત એક હકની નાતરસ એપરવાહીનો હું ભોગ થઈ પડ્યોછ. તે અને તેજ મારો વાંક અને તે અને તેટલુંજ માફ પાપ છે; યાદી ખુનના જશુન અને કરપીણ વાંકનો હું મુતલગ જવાબદાર નથી. મારી ગરીબ મેરી ! હું તેને પરણતે નહીં, મમા, તો તે બિચારી વગર મોહોને એમ મરતે નહીં, વારતે સીધી નહીં તો આડકતરી રીતે હું તેનો ખુની છેલ. ને ફક્ત તેટલોજ મારો અપરાધ છે. એની લામને, એટલા માટે મારી પરણી મોઢરદાર તરીકેનાં છેલ્લાં માન હક ને ક્રિયા સાથે મારે ખરેખર દયાથી આખર વચ્ચે ભુમીદા કરાવજો, ને ઓ મમા, મારી આ અજીમ નાફરમાની મને માફ કરવાની એક હવે છેલ્લી દયા ફરમાવજો કેમકે તેની સગ્નમાં મેં પુરતું ખાધું છે, ને હજી આ ધરતી પરની સૌથી જલમમાં જલમ ને નીચમાં નીચ સગ્ન મારે હવે પછી ખમવાની છે.”

“ઓ નહીં,” તે મોહબતવટી માતાએ એક તમામ દેવાનીની અદાથી ચીસ પાડી કહ્યું, “મારા દીકરા, જો તું એમ નીરદોશજ છે તો તુંને બચાવા હું બધી ધરતી ઉઠલપાઠલ કરશ—આસમાનના તારા તોડીને નીચે લાવશ, અને—”

“મમા, મારાં જહાલાં, મારાં ભોળાં મમા !” કાવસે તેનાં બોલામાં માથું નમાવી પાછું રડી દેતાં કહ્યું, ને યાદીનું બોલવું તેનાં દયકાંઓ વચ્ચે તેના હોઠ બાહર આવવા પાંખે તે આગમય તે હોઠ પરજ મરી રહ્યું !

પ્રકરણ ૩૭ મું.

તે એક ખરાં દુઃખનો દેખાવ હતો !

તે શાંત ઓરડામાં એકાદ બે પડની ચુપકીદી વચ્ચે જ્યારે તે બંને મા દીકરાં પોતાનાં આંસુઓ સાથે બેસતાં હતાં, ત્યારે તેમનાં દૃષ્ટાંતો તેની ચારે દેવાણે ઉંડી હાથ સાથના પડધા મારતી હતી ! તેવામાં કાવસ ચોંક્યો, ને પોતાનાં આંસુઓ ખંચાવી નાંખી આસપાસ મંભાળથી જોઈ તેણે કાંઈક તેની માતાને કાંતે લાગી કગળીને ઓઝરખાલીથી કહ્યું. તે કાંઈ “સેવટની મેહેરખાંતી” તરીકે મંગી લેતો હતો, પણ તે શું માંગતો હતો ?

“પણ ત્યારે શું તું નીરદોશ છતાં મોહતની જલમ સળમાંથી બચવાની કશીજ ઉમેદ ધરાવતો નથી ?” તે માતાએ થરથર ધ્રુજતી છાતીએ અતી ઉસ્કેરાઈને પુછ્યું.

“કશીજ નહીં, મમા,” તેણે કહ્યું. “એવી વાલીયાત ઉમેદોથી આપણને મન મનાવાનું વટીક હવે કાંઈજ રહ્યું નથી. સાક્ષીઓથી પુરવાર થઈ શકશે કે મેરી મારી પરણી બહારી હતી. ને કામો ખાતેના તે બંગલાના નોકરોની જુવાની બી સેહેલમાં એ લોક એકઠી કરશે કે ત્યાં અમો જરા બી સંપ વગર રોજનાં લડતાં વડતાં ફેરફાર વચ્ચેજ રહેલાં હતાં. ત્યાર કેડે હું તેને છુપાછુપ ડોરી આપ્યો, ને ત્યાં આવી ગુલાં સાથે પ્યારમાં પડ્યો, જે વાત વર્તમાનપત્ર મારફતે જાહેર થતાં મેરી મારો પલ્લો પકડતી આતી, ને વચ્ચેથી તેણીની નડ કાઢી નાંખવા મેંજ તેણીનું ખુન કર્યું એવું અધું એવી આસાનીથી પુરવાર થશે કે મારી નીરદોશતા માટેનો મારો આ સાચો પણ સાદો બચાવ કાઢ બી જુરી કદી બી માનવાની નથી. વલી મરનારના હાથમાં મારાં ‘શટ’ ની જે જોહે રહેલી મલી આતી છે તે એ ખુન માફજ કરેલું છે એ વાતનો એક જનની પુરાવો થઈ પડશે, ને તે બધાં ઉપર નીલાદ પોંદ્યાડતાં મારી સરજત નીચ ઢેટને હાથ ફાંસીનાં લાકડાં ઉપરજ ફૂટરાંને મોહને મરવાની છે એમ મારી વધતી ખાત્રી થાય છે; માટે ઓ મેહેરખાંત માયજ, એ એક નાતરસ સરજતની નામોશીમાંથી મને ઉગારવા ને મારા કુળવાંન આપદાદઓનાં માન પામેલાં નામને એ એક મોટા હાલતી કાળી ટીલી નહીં પોંદ્યાં વાસ્તે તમારા હાથમાં એ એકજ ઉપાય છે, ને તેનો લાલ શું તમે મને નહી આપશો ?”

પણ હજી આશાંમાય ચુપ હતી ! તે શું જવાબ દીએ ? તેનો દીકરો જે માંગતો હતો તે એવું જયુન હતું કે તે હેતાળુ માતા તેવી એક જુલ-

મગાર વાતને કેમ અને કઈ રવેસે એકમત થાય ? તે દુઃખી જીગરે ને નીચી નજરે તેને જવળ દીધા વગર ફક્ત ગરગર રડ્યા કરતી હતી !

“મને જવાબ દેઓ, માયજી ?” કાવસે. આ હવે છેલ્લીજ જીજ્ઞાસ કરી કરી “તમે આજવેર મને કોઈ ચીજ ના નથી પાડી, તો હવે એ છેલ્લી અરજી શું ના પાડશો ?”

તે માતા ચમકી; નીરદોશ બોળાઈમાં તે બેટાએ આપેલી આ ધાટકી-આ કરપીણુ યાદના ચોખ્ખા હેથલ તેનું તન બદન દુઃખથી વલ ખાઈ ગયું ! તેણે પોતાના ખાવાંદની મરતી ધડીએ તે દીકરાને તેની એક હડમાં ફાવવા નહીં દેવાનું ખુદ ખુદાને હાજરનજર જાણી વચન આપ્યું હતું, તેની જેવી પરતાવાની હાથ વચ્ચે હવે આજે તેને યાદ થઈ તેવી રવેસે તેની તેને ખરી ધાટકી યાદ આગલ કદી થઈ ન હતી ! તેણીએ જોયું કે તેના દાનાવ ભરથારે કાવસને તેની મરજી મુજબ નહીં ચાલવા દેવાની તાલીમ આપવાને વેલાસર ચેતવણીનું એક રણસીંગણું તેના કાનમાં વગાડ્યું હતું, ને તોખી તેણે તે સૌથી અગત્યના સવાલને ઓછી અગત્ય ને ઓછી કાલજીથી વિસાર્યો, ને તેજ પાપી અને ભયંકર ભુલનું આ આજે નખખોદ પરીણામ આવેલું સિદ્ધ થયું હતું ! જો તેણે તે વચનપર સખ્તાઈથી અમલ કર્યો હોત, “લાડધેલો” ક્યો નહીં હોત, ને બચગીથીજ કાવસે તેની પોતાની મરજી મુજબ નહીં પણ તેણીની સત્તા ને મરજીને માન આપીને ચાલવાની તાલીમ ને તરબ્યત આપી હોત, તો તે એમ બજીદ થઈને તેણીની મરજી ઉપરાંત મેરીને પરણવાની હીમત, ભુલ કે નાકરમાંની કદી નહીં કરતે, ને ત્યારે આ પરીણામ કદી ન થતે:-પણ, અફસોસ, હવે જ એકજા ભુલને માટે પરતાવાને વારંવાર અતીથાણું અચુરં થયું હતું !

“દયા કરો, મામા,” બજીદ કાવસે હજી તેને વાતવાંતે ને “દય” માંગી લેવાનું ચાલુ રાખ્યું. “અસ એટલુંજ કહો કે કરીને મને ફાંસીની તોગ મારે તો તમે એટલી એક છેલ્લી મેહરબાની કરમાવશો ? આ માયજી તમે મને તમારી છાતીનું દુધ પાઈ ખ્યારથી ઉછેર્યો ને લાડધેલો કરીને હેતથી મોટા પ્રાધી, તે શું એક નીચ દેડને હાથ તમાસો જેવા આવનાર બેકદર લોકની દૃઢ સામે ફાંસીના માચરા ઉપર લીણપસ્તીબર્યાં મોત પુરો થવા ખાતર ?”

“નહી, ઓ નહીં,” આલાંભાયે તમામ દેવાનીનીજ અદાથી ચીસ પાડી કહ્યું.

“ત્યારે તો દયા કરો; ત્યારે તો એટલું એ વચન આપો, કેમકે એ વન-રોજે એ નામોશીમાંથી બચવાનો બીજો ઉપાયજ નથી” તે વચન શા કારણનું માંગતો હતો ?

પ્રકરણ ૩૮ મું.

આમાંમાથે તે વચન અંતે આપ્યું । તે શું માંગતો હતો તે અત્યારથી આપણે જાણવાનાં પ્રયત્નો કરવા જરૂર નથી, પણ એટલું તો ખરું કે આ કક્ષાત ભર્યા કાલાવાલા ને બજીદ તકરારથી માહત થઈ તે સદા માહત થતી આવેલી મમતાળુ માતાએ આપંદે તે વચન આપ્યું । તે વચનના બોલો તેના હોઠ બાહર કેમ આવવા પામ્યા હશે તે કહી શકાતું નથી, તે બોલો જે તે બોલી તેનું તેને પોતાને વટીકે જાન થયું કે રહ્યું હોય એ એક શક બરેલું છે. ફક્ત તે જવાબમાં તેના ક્રુજતા હોઠ ફફડતા ફરતાં જણાયા એટલુંજ; એથી વધારે કશુંજ નહીં, કેમકે ધોરમાંથી અવાજ આવતો હોય તેવા ફેરવાયલા ને દબાયલા બોખરા સાહદે તે જવાબ ધુજતા હોઠ વચ્ચેથી ધીમે સાહદે આપવા પછીથી તે દુઃખી માતાનું સર તેનાં ધડ પરથી તેની જાતી ઉપર નમી પડ્યું, ને આસપાસના તે બાકીના જાતી ફાડનારા બનાવથી બેખબર, નીર્દોશ શાંતીમાં, ખુદાની દયા વચ્ચે, તે નેકબખ્ત બાનું બેભાન થઈ પડી !

સર કાવસે એ જોતાંજ તેને પોતાના હાથમાં તરત ઉપાડી, એક સોફા ઉપર સુવાડી, તે પછી તેની બેરદુમાં ગુંઠણુપર પડી તેની જાતી પર માથું નમાવી આ ધરતી ઉપર તેને તેણે એક સેવટનો બોલો લીધો ! તે પછી પોતાનાં કપાલ ઉપર એક મુક્કી ધુંમાવી મારીને તે બારણાં તરફ ફર્યો, ને ત્યાં પોહારા ઉપર ઉભેલા કાનરેબલને કહ્યું, “મારા માતા બેભાન થયાં છે, માટે મારાં આદમીઓને જલદી અતરે બેલાવો. ને ઇનસ્પેક્ટરને કહો કે હું તૈયાર છું. મને એવણું હાસ્યાર થાય તે આગમચ લાંથી લેખ ચાલો.”

બીજી પળે રડતી આયાઓ ન્યારે બેભાન આલાંમાય ઉપર ધ્યાન આપતી હતી, ત્યારે તે મુરદાં મિસામે લાંબી છર થઇ પડેલી બાનું તરફ એક છેલ્લી વિલાપની નજર નાંખી તે કરોડપતી શેઠ્યો કાવસ આંસુઓથી આંધલી થઇ ગયલી ચલનોએ તે ઈન્સ્પેક્ટર અને બીજા એક કાનરેબલના પોહરા વચ્ચે તે ધરમાંથી રાત્રી બહાર પડ્યો !

ઈન્ડરપેક્ટર ધણી કહણુ છાતીનો એક આસામી હતો, પણ તોખી જ્યારે કાવસે પોતાની વહાલી માવતરના તે છાપમાં હેઠલ છેલ્લા દીદાર જોઈને એ રવેસે બાહર નિકળ્યો, ત્યારે તેણે પોતાની છાતીમાં ઉભરી આવતું એક દ્યકું એક જેહેમતથી દાખી દીધું, ને તેજ મીસાલે તે ખીજા કાનરેખલની આખો પણ આંસુઓથી ભીજાયલી આબાદ દેખાતી હતી !

* * * *

આલ્લાંમાયને માટે આખી પ્રજાનું દીલ જણે દયાથી દાઝી મધું ! તે એક જવાન વિધવા હતી, ને કાવસ તેનો એકજ એકપુરો બેટા ને એકનું એક ફરજંદ હતું, માટે એ એકજ સખમે આખી પારસી આલમનું દીલ તેની તરફેણમાં જતી લીધું; ફક્ત એકજ આસામી તેણીનાં આ પાહડ જેવાં દુઃખમાં પોતા માટે સુખ ને મોજ માની લેતો હતો, અને તે એક આસામી તે આ સદાઓમાં પોતાના ખારીલા ખત્રાસને માટે નામના કરી ચુકેલો પેલો કરખીણુ અને કપટી ફરજો નોકર હેનરી હતો !

તેણે મેરીની લાસ ઉપર લરાયલી જુરી સામે ખુનનો આરોપ કાવસ ઉપર લાગુ કરી આપ્યો, ને કોરટમાં પણ તેણેજ એવી બલવત્તવારીથી લડીને એ કેસ પુરવાર કર્યો કે લોકોની ને જુરી અને જડજની પોતાની વટીક ગમખારી છતાં કાવસ ખુનીજ હડ્યો, ને કાયદાને તેનો પવીત્ર માર્ગ મોકલો મલવોજ જોઈએ માટે જડજે દયાથી ધુજતા ને ગમખાર અવાજે તે જવાન કમરાવને તે સૌથી કરખીણુ-સૌથી નાનરસ-સૌથી જુલમગાર-ફાંસીની નેલેરત સગ્ન ફરમાવી !

આલ્લાંમાયે તે બેટાને અચાવાને પોતાથી બનતું અને અધું કરવાને કશીજ આડી જોડી ન હતી. તેણે કાબેલમાં કાબેલ ધારાના હીમાયતીઓની એક ફોજની ફોજ પોતાના દીકરાના અચાવમાં મેદી નાંખીને પાપરીની પેરે પેપાની ધુલ કરી દીધી; પણ તે સધલું વ્યર્થ !

તેના મુકદ્દમાની વખતે કોરટમાં જેવી લોકોની ગીરદાની અસાધારણ ધમાલ થઈ પડી તેવી આગલ કવચીતજ થઈ હશે, અને જો કાવસ નિર્દોષ હડી આવતે તો ઝુલોના દાર વચ્ચે લોકો તેને ઠેઠ તેના મેહેલ સુધી પોંચાડી આવતે-એટલી હદ, સુધી દયાલુ લોકલાગણી તેના તરફ ઉરકેરાઈ રહી હતી; પણ તેવું કશું થયું નહીં, ને તેને ફાંસીની ટેપ ફરમાવવામાં આવી એટલે જોડો ગમખારી વચ્ચે વીખરાઈ ગયું.

પ્રકરણ ૩૯ મું.

ખચ્ચીત, ફાંસીની નજીસ નાતરસ સળના તીરસ્કારમાં જેટલું બોલશે એટલું બોલું છે. જન આપવા કે લેવાનો પવીત્ર હક એકલો તે પાક હકતાલાનો પોતાનો છે, ને તે હક, કાળાં માંથાનો માનવી લુટી લઈ પોતાની આપઅપ્ત્યારીથી પોતેજ બળ લાવે એ આપણે પુછીશું કે શું તે કીરતાર સાંમે એક અજીમ અપરાધ નથી ? ખુંનનો બદલો ખુંનથીજ લેવામાં આવે, ને એક પાપની સળમાં વધારો-પોતે તેજ પાપ પાછું કરે-એ અતી ધાણું દોશપાત્ર છે.

ખુંનીઓ કાવવા જોઈતા નથી, તે તેવા નાતરસ કરપીણ હુંદેરમોને જલમમાં જલમ સળ થવાની અવસ્ય જરૂર છે એ એક ધડી બી ના પડાય તેમ નથી; પણ તે સળ જીંદગી સુધીનાં જલમ કેદખાનાંઓની રીખનરાખનની નાતરસ સળ હોવી જોઈએ, કે જ્યાં સગાંવાલાંઓ ને તમામ દુન્યાથી અલગ, ભારી બેડીઓ સાથના એક ગદ્દઈ વહીત્રાં વચ્ચે, તે કર-પીણ આખા જનમારા સુધીના એક એકાંત દેશવટામાં તે કીરતારનું તેને તેડી લેવું થાય ત્યાં વેર, હાય અફસોસમાંજ જીવે, ને જીવીને રોજ બરોજ અને સદા પોતાના તે મોટામાં મોટા અપરાધની ખરાં જીગરથી તોખા બોલે ને કરે ! અફસોસ કે ચોખ્ખા ન્યાયને લગતી એ એક ખાંખી છે, કે જેથી ખુંનીઓને એવી જલમ સળ માટે જીવવા દેવામાં આવતા નથી, ને જે પવીત્ર હક, એકલો તે હકતાલાનો છે તે હક ઉપર એક નાતવાંન આદમીને એક તુકરે અલાપ લીધામાં આવે છે ! પણ ફાંસીની સળ સંબંધી આટલો બધો વાદવીવાદ ઉપર વાંચી આવ્યા પછી વાંચનાર પુછશે કે શું કાવસ ખરેખર ફાંસીને લાકડે ચઢશે ? તે પોતાને માટે આવી હીણપસ્તીભરી સળને બદલે બીજું કાંઈજ કરી શકે તેમ નથી ?

બિચારી કાવસની કમનસીબ માતા આલાંમાય રાત ને દીવસના કક-લાતભર્યા હાય વિલાપ ને ચિંતાતુર સંતાપના સખબથી તે આપડી ગળાછને હાડપીંજરનો અવતાર બની ગઇ એટલુંજ નહીં પણ કાવસની તપાસ દરમ્યાન તેનાં માથાંના કાળા ચલકતા બાલ વટીક ઉજલા બરફ જેવા બની ગયા ! વળી કાવસને ફાંસીની તેપ મરાવા પછીથી તે બિચારીની રાત ને દીવસ એકજ સરખી હતી, ને તે સારો દીવસ “મારા કાલી” તે “મારા દીકરા” ની ચીસ ને જીમો સાથે એક સરખામ દેવાંનીની અદાથી વર-તતી હતી !

એ બધા વખત તેને બહી ગુલામી ખરેખર મોટા આધાર મળ્યો. તે જવાંન બાંનુ આ વેળાએ આલાંભાયની જાણે દીકરી થઇનેજ રહી, ને તે સ્મર્યાન જેવાં ઉદાસ ને ઉજ્જડ બની રહેલાં ધરનો તમામ કારભારનો ચાર્જ તેણીએ દુરઅંદેશ દાનાઈથી પોતાનાં સ્વાધીનમાં લીધો.

તે કાવસને એક ખરાં જીગરની રીદાગીરીથી ચાહતી હતી, માટે કાષ્ટ બી કીસમે તે પોતે ઓછી દુઃખી નહીં હતી, પણ શાંત સોગત હાલતે તે અને કુંવરબાઈ આલાંભાયની આગતાસ્વાગતામાં આ સંકટને સમયે ખંતથી ખડાં રહ્યાં. પોતાની જાત તે જાતજ! કયાં હમકામી રહેમદીલ જીગર ને કયાં પરાઈ સ્ત્રીનું પારકું જીગર ?

ગુલાંએ પેલા કપડી હેનરીને તે બંગલામાંથી ‘કાળું કરવાનો’ હુકમ આપ્યો તે વેળાનો તેણીનો દુઃખી રોગ ને ગંભીર ઘરસો ફક્ત જોવા જોગ હતો. તે પછી તેણીએજ મેરીની લાસને માન સાથે ભુમીદા કરવાને લગતી કાવસની છેલ્લી ખાહેશ પર લાવવાની દરેક અનુકુળ બદોબસ્તી કરવા તે દુઃખલયું કામ તેણીનીજ નેક દેખરેખ હેઠલ સરંજામ ઉતર્યું.

હવે કાવસને ફાંસી દેવાનો દીવસ ઠહાવવામાં આવ્યો ને તે બીચારો એકજ અઠવાડયાનો આ દગલબાજ જેહાંનમાં પહોંચ્યો હતો. એટલા માટે જેમ જેમ તે નેહસ્ત દીવસ પાસે આવતો ગયો તેમ આલાંભાય વધતી ને વધતી ઉસ્કેરાતી ગઇ ને તેજ પ્રમાણમાં લોકલાગણી ને હજારો ઉમરાવ ખાનદાનનાં તેનાં દોસ્તઆસનાવોની દીલસોજીથી તેની તરફેણમાં ઉસ્કેરાતી આવી. તે બાંનુ બસ એકજ વાત કેહેતી કે “કાલીને બદલે મને મરવા દેઓ, તેને બદલે મારાં ગલાંમાં કાષ્ટ દયાથી ફાંસો નાંખો, કેમજે હુંજ તેની ખુની છું. જો મારા ભરથારને તેનાં મોહતની છેલ્લી ધડીએ આપેલાં વચન મુજબની તાલીમથી મેં તેને ઉધારયો હોતે, લાડ ઘેલો નહીં બતાવ્યો હોતે ને મારી મરજી માફક વરતવાને તેને મેં રીખવ્યું હોતે તો એ મારા ગાય જેવા ગરીબ ને અસીલ બેટાનો આજે આય ફેજ કદી થતે નહીં, ખરેખર તો હુંજ એની ખુની છેઉં વાસ્તે એને બદલે કાષ્ટ દયાથી મને મારી નાંખો, ને એનો જવાન પ્યારો જાન બચાવો !”

આ કીસમનો તે કમનસીબ અબલાનો જાથુકનો લવારો બકારો હતો, કે જેવી હાલવેલાની તેણીની હાલતમાં તેને સખ્યારો આપી શાંત કરવાનું કામ ઉપર કેહવા મુજબ તેનાં દયાલુ દોસ્ત આસનાવો માટે કાષ્ટ રવેસે સેહેલ નહીં હતું.

તમારી અને તમારાં વહાણાંઓની તંદુરસ્તી માટે.

ડા. કોઠારીની રજીસ્ટર

જીવનશક્તિ.

વાપરો—કે જે શરીરનાં જીવન તત્વોને યોગ્ય આપનાર સ્વાદિષ્ટ અને મકરધ્વજ નં. ૧ તેમજ ક્રિયાશુદ્ધ સુવર્ણનાં નવીજ શોષ મુજબના તત્વોથી ભરપૂર સચોટ ચીજ છે. અને શારીરિક, માનસિક રોગો તેમજ નબળાઈઓને મુજબી મટાડે છે કારણ કે જે ફરીયાદો જીવન તત્વોની નબળાઈથીજ થય છે. ૩૨ ડોઝની બાટલીના રૂ. ૧૦. પૈસા પ્રથમની મોકલનારને વિંદમાં પોસ્ટેજ ફ્રી...ડા. ૧ એડવાન્સ મળ્યા વિના તા. પી. થનું નથી. વાપરનાર ઓના અભિપ્રાયો મંગાવો.

મુજબ ડોઝટો—પ્રીમેન સ્ટ્રીટ મુખ્ય. ૧ સી. પી. ઠક્કરની ડા. ૨ ગાંધીસાલ રિસર્ચમી કા.

તમારી ઓખાના રક્ષણ માટે કુદરતે બનાવી મોકલેલી
અકસાર હવા

‘કાશ્મીરી લોટસ હની.’

કાશ્મીરી લોટસ હની તમારે માથે અને બહુ મહેનત તેમજ તમારા જોગે મેળવાતી આ સચી ચીજ જ્યાં ત્યાં મળતી નથી. અમે તને આ જોગે જ્યાં હવે મળ્યો છે જેને શાસ્ત્ર મુજબ શુદ્ધ ના બતાવેલી મુજબ મેળવી વાપરના લાયક બતાવ્યો છે. એલકમાં હવે આ સચી જોગી શુ.

આ જોગે આલુ અંજન આખના તમામ સાધ્ય દરદો મટાડી તેમજ થાં મેળવી મોનીયા શુદ્ધ ગાળી કઢાડે છે. ૪૦ વર્ષ પછી આલુ વાપરતા જીવની સચી આખો નિરોગી અને તેજસ્વી રહે છે. વાપરી અનુભવ લેવા જેની ગીજ છે. નાની બાટલીના રૂ. ૩ મોટીના રૂ. ૫ એક ડઝન લેનાર માટે ખાસ આવ. પોસ્ટેજ જુદું. લખો:—

જીવનશક્તિ કાર્યાલય.—કાટકા, (વાયા જીજ) કચ્છ.

જાંઘીનું રાત્રી આખું

સ્વર્ગસ્થ રા. રા. અમરવાદી મંડળ

પ્રસીદ્ધ અઠવાડીક "ગુજરાતી" માસિક

આંખના રોગનો આશરો ઉપાય

ખાખરાના મુળનો અર્ક.

આ અર્ક સુરમાં આંખવાથી સળીવડે આંખમાં આંખવાથી આંખનાં તમામ રોગો ઝાંખ, ખીલ, પડળ, પુલ, છાંયી વગેરે, મોતીઆ, કામરવા વગેરે આંખના તમામ રોગો ચોક્કસ મટે છે. આ અર્ક થોડા દીવસ આંખમાં આંખવાથી આંખનું એટલું બધું તેજ વધી જાય છે કે ઘણા વિદ્યાથીઓનાં ચશ્માં ઉતરી જાય છે. કમિત શીશીના રૂ. ૫) નીચેના અલીપ્રાય તથા સર્ટીફિકેટ વાંચો.

સુરાનામ કસલચંદ મહેતા. પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ મુ. વડરાણ રહેર તેમને પોતાને આ અર્કથી કમલા કાયદા બદલ પ્રસીદ્ધ અઠવાડીક "ગુજરાતી" ના તા. ૩૦-૮-૧૯૨૫ના અંકના પૃષ્ઠ ૧૩૫૩-૫૪ ઉપર તથા ૬૧-વાલજી સુંદરજી સેતુસલા રટ્ટેટ-૧૬૭૬; મુંબાઈવાળાને યજ્ઞલા કાયદા બદલ "ગુજરાતી" ના ૧૭-૮-૧૯૨૫ ના અંકમાં પાને ૧૪૩૦ ઉપર બહેર અલીપ્રાય છપાવેલા છે.

ગોવિંદ અલીપ્રાય મામદ માલવા મીસ. ઇંદોરથી પોતાના તા. ૧૧-૮-૩૦ ના પત્રમાં લખે છે કે જગાડી બુલાઈમાં તમારા તરફથી ખાખરાના મુળનો અર્ક મંગાવેલા તે વાપરવાથી આંખના મોતીઆ ને કાયદો બચ્ચાય છે.

મહમદમીયાં અતે-રોખુરી રેશન માસ્તર. માસ્તલીંગ માર્ક કેમ્પ વડોદરાથી તા. ૨-૨-૩૧ ના પોતાના પત્રમાં બજારે છે કે મારા માતૃશ્રી માટે જાપતી દવા "ખાખરાના મુળનો અર્ક" એક બાટલી મંગાવી વાપરી. ઇન્દોર કૃપાથી ઘણો ફાયદો થયો છે તે માટે આપનો આભાર માનું છું.

બીજી દરેક રોગની રામબાણ દવાઓનું સુચી પત્ર મફત દરેક જાતના ખીકટ રોગ તથા શુભ રોગની સલાહ મફત.

ચંદ્ર પ્રકાશ પટેલ ફાર્મસી.

પોસ્ટ બવાનીગંજ (વી. નં. ૬) ડી. ઝાલાવાડ.

પ્રકરણ-૪૦ સુ.

હવે તેણી તેને બંદીખાનામાં એક સેવકની મુલાકાત આપવાની ટકર લેઈ બેઠી ! તે એક તે ભુતની અદાથી-ફીકકી, ઉજલી પુની જેવી, બેઠેલાં દાયાં ને નિકલી આવેલી આંખોના ડાલા સાથે જોતાં બીફીક લાગે એવી રીતે તે આખા બંગલામાં ઉપરથી હેડે ને હેડેથી પાછી ઉપર બટકતી, ને “કાઈ મારા કાલી સાથ મને મેલવો !” “મને કાઈ એક વખત મારા કાલીને રૂબરૂ બતાવો !” એમ જાળજા રૂદ્ધ કરતી સંભલાતી હતી ।

આખરે દોરતોએ વગ ચલાવીને તે દીકરાની એક છેલ્લી મુલાકાત નક્કી કરાવી ને વલતે દીવસે જોલના સંધ્યાનાં બારણાંની બાહેરથી તેને મલવાની એક પાસ સતાવાલાઓ તરફથી તેણીની ઉપર એક દાહડે મોકલવામાં આવી.

તે રાત્રે ગુલાંએ જોયું કે આલાંમાય અસાધારણ ધીરજ ને શાંતીથી ઉઠી ગઈ ! ગુલાં કવસને પકડી ગયા તે રાતથી એ બાંનુને લેધને એકજ બિજાણામાં તેણીના ઓરડામાં સુતી હતી, ને તે બિચારી તેણીની તાસવીસ ને હાથવેલાથી પોતે બી તેટલીજ નાસબર ને દુઃખી બની હતી; માટે જે દીવસે તે ‘પાસ’ આવી તે રાત્રે તે દુઃખી માતાને એમ વેહેલી ધીરજ પામી ઉઠી જતી જોઈ ગુલાંને પોતાને ફટકુંક સુખ થયું, ને તે બી પછીથી ઉઠી ગઈ.

પણ તે પછીથી જ્યારે તે મધરાત્રે જાગી ત્યારે તેણે બધાં ગભરાત વચ્ચે જોયું કે આલાંમાય તેણીની ઓરડામાં તે બિજાણામાં હતી નહીં...તે ક્યાં ગઈ હશે ?

ઉતાવલા ગભરાતમાં હવે તેથી તેણીને જોવાડવા તે ઉઠવા ગઈ તેટલા આલાંમાય પોતેજ હાથમાં એક મીનબતી સાથે બીહલેલી, ફીકકી, ધુજતી દાખલ થઈ ! તેણીના બાલ છુટા હતા, ચેરેરે સુકાયેલો ને ફીકકે હતો, હોઠ ધુજતા હતાં, ને તેવા દેખાવ સાથે તેણીના ધીલા સફેદ ગભામાં તે એક ભુત જેવીજ દેખાતી હતી ! ગુલાં તેણીની આગલ ઉતાવલા ગભરાતમાં ધસી ગઈ “તમે કાંઈ હુતાં માયજ ?” તેણીએ પ્યારથી પૂછ્યું.

“હું પેલા ખાનગી રૂમમાં ગઈ હતી” તેણીએ દેખીતી બીહલેલી અદાથી જવાબ કર્યો. “તું ને યાદ છે, દીકરી જે દાહડે મારા કાલી સાથે તારી પેહેલવેહેલી પીછાણ થઈ તે દાહડે એણે પાછલી ‘વીગ’ના ખાનગી રૂમો ઉંબડાવીને આપણને દેખડાવ્યા હતા ? ત્યાં હું હમણાં જઈ આવી,”—જને એક જોડેમત કરીને ગુલાંની ‘પણી’ અંગમળી ને ગભરાત વચ્ચે તે ફીકકેલી ‘પણી’

ગુલાંએ અલખત તેણીની એ વાત માની મહી. આવી અંધારી રાત્રે દેઠ મધરાત્રે-મોટા મેહેલના એવા ઉંજડ એકાંત ભાગમાં તે એકલી જઈ આવે-શું કરવા જાય ?-તે વાત તેણીનાં ધ્યાનમાં આવી નહીં, માટે આલાં-માય કાંઈક મનની અસમતોલ ને અસ્થિર હાલત વચ્ચે “હસવાનું કરવા” તેણીને વાહતી ને જુહું કહેતી હતી એમ જાણી તેણીએ તેને પસવારી અસવારીને પાછી સુવાડી દીધી. અલખત, જે એ વેલાએ તે જેતે કે આલાંમાયે મુઠીમાં કંઈ દયાવીને પકડેલું હતું, તો કદાપીને તેણીએ ખાનગી રૂમની મુલાકાત લેવાનું તેને જે કહ્યું તે ખરુંજ હતું એમ તે જવાન અપલા માનતે !

ખીજે દિને તેઓ દરાવ મુજબ કાવસની મુલાકાતે જેલમાં ગયાં. ગુલાં ખી સાથે ગઇ. “મારી જીંદગીની છેલ્લામાં છેલ્લી મોજ છેલ્લીવાર એ વ્હાલા જવાનનો પ્યારો ચહેરો જોવાની છે,” તેણે જતાં જતાં રડીને કહ્યું હતું.

તેઓ તે જયભીત દેખાવની તે શેહેરની સરહદની બાહેરની ઉદાસ ઇમારતમાં ફાટફાટ થતાં દીલે પોહિંચ્યાં ત્યારે બપોર થયલી હતી. તેઓને જેલના સુપ્રીટેંડેન્ટે દરવાજાપર કાંઈક મમતાથી આવકાર આપ્યો.

ગુલાં તથા આલામાયને તોપણ, જેલના કાયદાને તાબે થવુંજ પડ્યું. તેઓ પોતાનાં પેહેરાણમાં કે ખીજી કાંઈ રીતે સંતાડીને કશું કાંઈ હથ્થાર કે જેર લાવ્યા ન હોય એમ જોવા ને તપાસવા કાયદા મુજબ તેઓની ખારી-કીધી જડતી જોઈને ખારી કરવામાં આવી, ને પછીજ જેલના એક દરખાન સાથે તેઓને કાવસનાં બોયરાં તરફ મોકલવામાં આવ્યાં.

પ્રકરણ ૪૨ મું

ત્યાં તેઓ મલ્યાં.

તેઓ વચ્ચે આડા ઉંલા સહ્યાની એક જયભાત ગરાર હતી, કે જે પકડીને ટેકા દેતી તે અભાગણી માતા ઉભી, ને ખીજી બોરદુએથી કાવસ ખન્યું એટલા સહ્યામાંથી હાથ પાસે લાવી તેને મલ્યો. “ઓ મમા મારાં સાચ્યા માયજી,” તેણે તેને જેતાંજ લાગણીઓથી ઉરકેરાઇ આવીને કહ્યું, ‘તમારા પ્યાર જેવો પ્યાર કદી કોઇ માયનો થવાનો નથી.’”

અને પછી ગુલાં મહેજ દુરથી ઉભી રહી તેટલાં તેઓએ કાંને લાગી કાંઈ વાત કરી, કે જે માટે અલખત તે દરખાંને કાયદાની રીતીએ તરત

વાંધો લીધો. આલાંમાય એ ઉપરથી તેણીની ચીમરાયલી આંખોમાં આંસુનો એક દરયાવ રજુ કરી તેની સાંધે ગઇ. “ ફક્ત મારા હાથ ઉપર એક ચુંખી લેવાની એને રજા આપવાની દયા કરમાવ, તેણીએ હાથ જોડીને તેના પાસે માગી લીધું “એ માફ એકપુરું કરજ’ંદ છે, તો આ છેલ્લી મુલાકાતમાં એક એટલી અમને છુટ આપ ? ”

તે ગરીબ આદમી દયાલુ દીલનો હતો, માટે આ ઉમરાવ આંનુની એવી કકલાતભરી આજુબજી તેનું દીન મોમ ખીસાલે પીગલી મયું, એ દરમ્યાન આલાંમાયે પોતાનો ધુજતો હાથ તે ગરારમાં નાખ્યો, ને કાવસે તેના હાથનાં એક આંગલાંમાંથી માણિકની પેલી ઝેરી વીંટી એક આંખના પલકારામાં ખેંચી કાઢી પોતાના પેઢેરણમાં છુપાવી લીધી. કે જે ઝેર ભરેલી વીંટી ગઈ મોડી રાત્રે આલાંમાયે પેલા ખાનગી રૂમમાંથી કહાડી હતી. તે આપણે ઉપર વાંચી આવ્યાં છીએ, તે બધું માનમાન એકાદ પલનું કામ હતું ! તે પછી તેણે તે માતાનો તે ધુજતો પ્યારો હાથ ખરેખરું દુઃખ સાથ પોતાના ધુજતા હાથોમાં પકડ્યો, આંખોમાં દાખ્યો, ને તે ઉપર એક છેલ્લો—છેલ્લોજ ખોસો લીધો, પણ એટલું થતાં આલાંમાય બેભાન થવા લાગી, જેથી ગુલાં તરત નજદીક દોડી આવી. એમ કરતાં તે ભલી અસીલ જવાંન, ઉમરાવ આનુંએ બી આ ધરતી ઉપરની કાવસની એક છેલ્લી મોહ-બતમય રૂખસદ કેટલી કલાપીટનાં દુઃખ વચ્ચે લીધી તે કેહવું-પડશે ?

હવે દર્યાન તે તરત બધું સમજી ગયો કે જે વીંટી પારસી બાઈના હાથમાં પહેડેલી અને આખાદ તેણીના હાથ ઉપર જોયતી તેને યાદ આવી, ને તે છાં જોતાંજ તે વીંટી મારતે તે જવાંન ઉમરાવને તેના બોંયરામાં ઝેર પોહચતું કરવામાં આવે છે એમ તેની તરત ખાત્રી થઇ. એવી ઝેર ભરેલી વીંટી વિષે તેને આગલ ઘણું સાંભળ્યું હતું હવે તે તેથી ઘણો ગભરાયો. કાયદાથી ઉંલટી રીતે તેણે તે મા દીકરાને એકઠાં મલી હાથપર ‘કીસ’ કરવા દેવાની રજા આપવાની નખલાઇ બતાવી માટે સઘલી ધાડ હવે તેના પર આવશે તે ફીકરથી તે બાપડો થરથર ધુજવા પડ્યો, અને પછીથી વિચાર થતાં તરતજ જેલ સુપ્રીટેન્ડન્ટને એ વીશેતી ખબર આપી.

ગુલાંની પણ ત્યાંજ ખાત્રી થઇ શકી કે તે રાત્રે ખાનગી રૂમની એક મુલાકાત લેઈ આવવાનું આલાંમાયે તેને બીહધેલી અદાથી જે કાંઇ કહ્યું હતું તે કાંઇ ખોટું ન હતું. તે ખરેખર ત્યાં ગઇ હતી, ને રાતોવહી છુપાણ તે વીંટી કાઢી લાવી હતી !

પ્રકરણ ૪૨ મું.

આ વીટીની વાત વાંચનારા વિસરી મ્યાં ન હોય ? કાલસે પોતાની માતા અને ગુલાંને 'સ્ટેટ રૂમ્સ' બતાવતાં એ વીટી દેખાડીને તેમાં એર હોવાનો ભયંકર ભરમ સમજાવ્યો હતો. એ વાત બાપીકાં દેશતરોના અભ્યાસથી તેણે જાણી હતી, ને તે આ હીણુભાગ્ય સંજોગોમાં તેને કમ આવી, કેમજે જાહેરમાં એક ફાંસીનાં લાકડાં ઉપર ઢેડને હાથ મરવાની ખેળલાતને તે ઉમરાવ કહી જીતી શક્યો નહીં. એટલા માટે, સધલા ખરા ખુલાસા આપી રહીને પોતાના અંગલામાંથી કેદીની અવસ્થામાં જવા પહેલાં જે "હ્યા" એક છેલ્લી નવાજેસ તરીકે તે બેટાએ તેની તે કમનસીબ માતા પાસે માંગી લીધી હતી તે, હવે વાંચનારને સમજાશે કે, એટલીજ હતી કે જે કદીને તેનો બચાવ નહીંજ ટકી શકે, ને તેનું નીરદોષપણું નહીંજ પુરવાર થતાં તેને ફાંસીનીજ તેપ મહેં, તો તેણીએ તે વીટી એક દિવસ અમાઉથી તેને લાવી આપવાની મહેરબાની કરવી; અને આ તેની ખાહેસ તે સદાની મહેરબાન માવતરે કેવા વફાદારીથી મંજુર કરીને ખર લાવી આપી તે આપણે જોઇ લીધું.

તે બધી માતાએ જીલભરી તરખીએતથી તે બેટાને ઉધારીને તેનું અરયામ સત્યાનાશ કાઢી નાંખ્યું, ને દરેક વાતમાં મોહબતથી તેની મરજી સાચવી, તો પછી આ વખતે તેજ માતા તેની એવી છેલ્લી ને અગતની મરજી ન સાચવે તે કેમ અને ? પોતાની છાતી પર એક પહાડનો બોજો ઉઠાવી તેણીએ તે તેની છેલ્લી મરજીથી સાચવી, તે માતાએ પોતાના બદખખત બેટાને જે કાન પર પડીને રડીને સમજાવ્યું તે એજ હતું કે ફાંસીની છેલ્લી પટ્ટી સુધી તે એરી વીટીનો ઉપયોગ કરવો નહીં પણ છેલ્લી પસેજ કરવો. શું તેણીને એમ કહેવાને અને કાંઈ મોજેજો થવાની કાંઈ અગાહી થઇ હતી ?

હવે એક તરફ પેલા દર્યાને જેલ સુપ્રીટેન્ટેન્ટને પેલી એરી વીટી વીધેની ખબર આપવા પુરતી હકીકત કહે તેટલાંજ તે જોક્તા વડાને ખ્યાયા-ધીશ તરફથી ટેલીફોન મળ્યો કે—“જે આરોપી કાવસને આવતા કાલે ફાંસીની સજા થઇ છે તે મુલતવી રાખવી, કારણ કે કાવસનું નીર્દોષપણું સાબિત થાય એવું એક સ્ટેટમેન્ટ એક મરતાં માણસ તરફથી મેલવ્યું છે.”

જોક્તા વડાને મહેલા આ ટેલીફોનથી અને દર્યાને કહેલી પેલી એરી

વીટીની હકીકત ઉપરથી તેને પોતાને ખાતરી થઇ કે કાવસ નીરદોષ હોવાનું જોઇયે, કારણ જેમ લોકોની લાગણી તે કરોડપતી રોક્યાની પક્ષ તરફ ખેંચાઇ હતી તેમ કાર્ટ અને જેલના સત્તાવાળાઓની પણ તેવીજ આચ્છાદન લાગણી હતી. પણ કાર્ટ સમક્ષ રજુ થયેલી સાબેતીઓ એવી તો સંજ્ઞા હતી કે કાવસ મને એવો ઇજતદાર ને શ્રીમંત હોવા છતાં કાયદો તેને છોડી શકે નહીં. અને તેથી તેઓ નાચાર હતા. ત્યારે શું એ સઘળી ધરખમ સાબેતીઓ કે જેનાથી કાવસને ફાંસીની સજા થઇ તે સઘળી સાબેતી ઉઠાવી નાંખનારી કોઇ મરતા માણસે જુગ્યાની આપી હશે ?

તે જેલનો વડો તરતજ દર્યાન સાથે, કાવસ નજીક તેની માતા અને ગુલાં જેઓ ઘોઘમાર હજી તો રડતાં ઉભાં હતાં ત્યાં આવી પુગો અને ખુશ મીઠાજે તે માતા અને ગુલાં તરફ ફરીને બોલ્યો.

તમો બને બાનુઓએ જેલમાં આવવાનું બહાણું બતાવી કેદીને ઝેર પુરું પાડી કાયદાનું ઉલંગન કયું છે, તેથી તમો બાનુઓ સામે હું કાયદાથી કામ ચલાવાનો હતો પણ તેટલાંમાં તો મને મી. કાવસશાહ સંબંધી ખુશ ખબર—”

“શું ખુશ ખબર ? એ મી. જેલર જલદી કહો યા બોદા ! મારો કાવસ છુટી જશે ?” ગુલાંએ કાવસને આંગળેથી ઝટ પેલી ઝેરી વીટી પાછી ખેંચી લેતાં ઉતાવળથી પૂછ્યું.

“બાનું, હું પુરેપુરી વીગત હજી મેળવી શક્યો નથી પણ હાલ તરત એટલુંતો કહી શકું છું કે મી. કાવસશાહનો કેસ ઉલતાવી નાંખનારી મજબુત જુગ્યાની ન્યાયધીશ સાહેબને મલી હશે તેથી ફાંસીની સજા અટકાવવાનો આ હુકમ મળ્યો છે; મારી તમને સલાહ છે કે કઈંબી ઉતાવળું પગલું ભરશો નહીં. અહીંથી તરત તમારે મકાને જઈ શું બન્યુંછ તેની તપાસ કરો. હું ધારું છું કે ફાંસી જવાને બદલે આવતી કાલે તો મી. કાવસશાહ માન સહિત છુટીબી જશે”.

કેવી નહીં ધારેલી આશા ? તે ત્રણેએ તે દયાળુ જેલરનો ઉપકાર માન્યો. અને તે પછી ખુદનો જાળજા ઉપકાર માની તેઓ તરત ત્યાંથી કાવસની રજા ઇચ્છી હરખ અને ઉલટબેર છુટા પડ્યાં.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

પેલા માનવંતા ન્યાયધિશે જેલરને શા ઉપરથી ટેલીફોન કર્યો તે આપણે હવે જોઈએ.

ખુદરતનો ખેલ ન્યારોજ છે, તેના હુકમ સીવાય ગમે એવો કોર્ટનો હુકમ કે સત્તા કોઈ ચીજજ નથી. કોણે ધાર્યું હતું કે આવતી કાલે ફાંસીને લાકડે ચઢનારો કાવસ ખુદરતના એક ઇસારા સાથે બચી જશે ?

“નાદર કેશલ” માં કાવસના વડવાના વખતનો એક બુદ્ધો માલી હતો. અને નાનપણથી બુદ્ધો થયો ત્યાં વેર એજ બગીચાનું કામ કરતો હતો. કે જે દરમ્યાન ત્યાંજ તે પરણ્યો હતો, તેને એક છોકરી થઈ હતી—તે એકપુરી છોકરી પરણી જવા પછી તેની બધરી મરણ પામી હતી. તે અત્યાર સુધી તો એમ એકલો અટુલો તે બોહળા બાગ બગીચાનું કામ ધણું સંતોષકારક રીતે આટોપતો હતો. પણ છેલ્લે ન્યારે તેનો શેઠ કાવસ બહારગામ ગયો તે અરસામાં તે બુઝરોગ ને ઇમાનદાર માલી માંદો પડ્યો અને તેને લકવાની બીમારી લાગુ પડી.

આલાંમાયને ન્યાં સુધી પોતાના બેટા માટે શુભ સંતોષ હતો ત્યાં સુધી તો તેવણુ ધરતો વહીવટ અને દરેક માણસોની તકેદારી રાખતાં હતા. પણ તે પછી કાવસને લગતાં દુઃખદાયક વીચારોથી અને તેવણનાં દીકરાનાં જુદીન જોરત સાથના પ્યારના બનાવ પછી તેઓ તદ્દનજ બેઆખરાં બની ગયાં હતાં, અને તેથી તેઓ નોકરો ઉપરનાં ઉપરીપણાંની ધણીક ફરજોથી બેપરવાહ બની ગયાં હતાં. બુદ્ધો માળી પણ માંદો પડેલો હોવાથી એજ સંજોગો વચ્ચે તેને લગતી બાતમી ઉપર તેવણનું બ્યાંન કશું ખેંચાયું નહીં.

બન્યું એમ કે, જે દીવસે કાવસની સાલગ્રેહને દીને પારટી હતી, તેજ સાંજે એતેશક એ માળીના પગ ને જીબ ઉપર લકવાના દરદનો હુમલો પાછો ઉભરી આવ્યો તેથી તે અશક્ત થઈને પેલાજ કમબખ્ત પુવારા નજીકની પોતાની રહેવાની બોલીની બહાર તે પડ્યો પડ્યો દુઃખી હાલતે રીઆતો હતો.

જે વખતે જે રાત્રે મેરી સાથે કાવસને ઝપાઝપી થઈ તે ટાંકણે તે થોડાજ કદમ દુર ત્યાંજ હતો અને તેઓ વચ્ચે શું બન્યું તે તેને નજરે નજર સંધણું જોયું ને સાંભળ્યું હતું. તેને એક છાકટી ધુન મડમડીનાં ગુસ્સાનાં નેણુ નીચે દબાયલા પોતાના શેઠને એક અજ્ઞયબીના આહ સાથે જોયો ! કાવસ શેઠ તેને પટાવી સમજાવીને મનાવતો હતો અને પેલી મડમ

પોતાના હાથમાનો એક છાપો ગુસ્સાથી કાવસની છાતીમાં મારીને કાંધ ઝનુની સાહદે પુછતી. તેઓ ઈંચિજીમાંજ વાતચીત કરતાં હોવાથી તેઓની વાત માલી કાંધ સમજી શક્યો નહીં. પણ તેઓનાં એન ચાલાથી તે એટલું તો જોઈ શક્યો કે તે દારૂની ધુંધમાં ગુસ્સાથી તેને કાંધ કહેતી હતી. કાવસે ધીમે સાહદે તેને મનાવી, તે નહીંજ સમજી ત્યારે સેજ ચીરડાછને કાવસ તેને ત્યાંજ છોડી ચાલી જવા માંગતો હતો. તેટલાં પેલી મડમે કાવસના શર્ટની બોંહે એક હાથે મજબુત પકડીને તેને જતો અટકાવ્યો અને મડમે પેલો છાપો જે કાવસના હાથમાં હતો તે બીજે હાથે ઝુટવી લેવાની ફારેશ કરી આ વખતે તેઓ પુવારાની અડોઅડ ઉભાં હતાં પણ ખેંચતાંબુમાં તે બોહે ફાટી જવાથી તેટલાંમાં તેણીને પગ લપસ્યો કે લપેરો આવ્યો અને એક ચીચ્ચારી સમેત તે પુવારાની નીચી પાળ પરથી ઓચીંતી ઉઠવાછને પડી ગઈ. પડતી વખતે તે માળીએ બરોબર જોયું કે બોંહેનો ચુંકાયલો ફાટી ગયલો ભાગ તેણીની મુઠીમાં રહીજ ગયો હતો.

તેણી કેમ પડી ગઈ તે કાવસ તરત વેળા કાંધ સમજી શક્યો નહીં અને તેથી અન્યયબીથી ગભરાઈને કાવસે જો તેણી નજીક હોય તો પાછી ખેંચીને ખચાવી લેવા-તે પાળ ઉપરથી મીનીટો સુધી ટીંગાવીને જોયું, પણ તેણી કાંધ દેખાઈજ નહીં, એટલે રડમસ જેવી હાલતમાં ધ્રુજતો ધધરતો કાવસ બંગલામાં ચાલી ગયો.

આ સધલી ફેરીયત તે મરતા બુજરોગ માળીએ ન્યાયધીશ હજુર ધણીક ખેંચતાણ અને હાંફતા હુકતાં જણાવી હતી. જે તે નામદારે બોલે બોલ નોંધી લઈ વડા જેલર ઉપર ફાંસીની સજા અટકાવવા માટે તાબરતોડ ટેલીફોન કર્યો હતો.

પણ તે મરતાં માલીની જબાની નોંધી લેવા ન્યાયાધીશ કેવી રીતે ત્યાં જવા પામ્યો એ સવાલ વાંચનારના મનમાં ખુદરતીજ ઉડે તે બનવા જોગ છે તે ભાગ ઉપર હવે આપણે આવીશું.

પ્રકરણ-૪૪ મું-(છેલ્લું.)

આલાંમાય અને ગુલાં જે વખતે કાવસ આગલ જેલની મુલાકાત લેવા “નાદર ફેશલ” માંથી ઉતર્યાં કે થોડીજ મીનીટ પછી તરતજ ત્યાં એક જવાન માલી આવ્યો કે જે પેલા મરતા બુલા માલીની બદલીમાં કામ કરતો હતો.

કુંવરમાય ધરમાજ હોવાથી તેમણે તેને આવાનું કારણ પૂછ્યું. તેને ખુલાસો કર્યો કે તમારો જીનો માલી ખીમાર હતો તેને હું અહીંથી થોડેક દુર આવેલી મારા શેઠના બંગલાની ખોલીમાં સારવાર માટે લઈ ગયો હતો અને આટલા દીવસ તમારા બંગલાનું કામ પણ મારી પુરસદે હુંજ સંભાળતો હતો. આટલા દીવસ તેની ખીમારીની ગરબડમાં અહીં નાદર કેશલમાં પુવારો ખોદી કહાડતાં જે બનાવ બન્યો તે બનાવ કાંઈ મેં તેને કહેલો નહીં. ગઈ કાલે તે જરા રતી સુદ્ધીમાં આવ્યો અને તેનું દરદ જરા કમ જણાયું ત્યારે મેં તેને કહ્યું કે તારા શેઠ કાવસશાહને ફાંસીની સજા થઈ છે, આ ખબર મારે મોહડેથી સાંભળતાંજ તે અન્યથાથી ચોંકી ગયો. તેને કાંઈ અગતની વાત યાદ આવી છે. એમ બબડવા લાગ્યો. મેં આપેલી ખબર પછી થોડેવારે તેને મને કહ્યું કે કાવસ શેઠ ફાંસીની સજાથી બચી જાય તેવી ખાતમી તે આપવા માંગતો હતો. એટલે હું તરત તમારી આગળ દોડી આવ્યો.”

તે બાહેરના માલીનો આ ખુલાસો સાંભળતાં કાંઈપણ વીલંબ લગાડ્યા વિના કુંવરમાયે વડા ન્યાયધીશ ઉપર ટેલીફોન કર્યો. અને તે માળીને તેમણે ધરે પેલા મરતાં માળીનું ધર દેખાડવા મારતી મોટરે મોકલી દીધો.

પરીણામમાં તે ન્યાયધીશ તે જુએગં માળીને ધરે તરતજ પહોંચી વળ્યા. અને તે મરતાં માળીની જુઆની લખી લીધી, જે ફેરીયત આપણે ઉપર વાંચી આવ્યા છીએ.

તે જુએગં માળી, ન્યાયધીશને મરતી વખતની જુઆની આપ્યા પછી તરતજ મરણ પામ્યો. જે તે મરનાર માળી ઉપર તે નાપાક દરદે જોર નહીં કર્યું હતે તો મરનાર મેરી સાથની ઝપાઝપી વખતે તે પોતાના શેઠને કાઈખી મદદ કરતે અથવા તે પછીથી પણ તે એ વીશેનો કાંઈ ખુલાસો કરી શકતે પણ સંજોગો એવા બન્યા કે ગોયા ખુદરતજ કાવસ અને તેની માતાને ધડો આપવાને ખાતર સજા ઈચ્છતી હતી...પોતાનો “લાડ બેલો” કરી મોકલો બેટો કેટલી હદે સવતંત્ર ભોગવી તેની માતાની રજા વગર એક જુદીન ઓરત સાથે પરણી ગયો અને તેની માતાએ તેનું પરીણામ કેવું દરદનાક આકતો વેઠી ને સેહવ્યું તે સઘલામાં ખુદરતનોજ હાથ હતો. અને તેથીજ તે માલી પોતાની વાચાથી ને હાથ પગથી અશક્ત થઈને પડ્યો.

હવે આ વાર્તા માટે લંબાણ ન કરતાં આપણે સેવટના ભાગ પરજ

આવીશું. કુંકમાં જે દીને કાવસને ફાંસીની સજાનો દીવસ ઠેરવ્યો હતો તેજ દીને તેની વડી અદાલતમાં પાછી તપાસ ચાલી. અને મરનાર માળીની જુવાનીથી, આગલી તેના કેશની સામે જતી સખલી સામેતીઓના કક્કા જુકલા થઇ ગયા. અને નામદાર જડજે કાવસને નીર્દોષ જાહેર કરી માન સહીત છોડી મેલ્યો.

લોકોની ખુશાલી અને ઢીંગા મસ્તીનો શું ઉત્સાહ ? સેંકડો લોકોએ કાવસને પુલોના વરસાદથી વધાવી લીધો.

પણ એ સર્વેની ખુશાલીમાં એકજ કીનાબાજ માણસ અન્યથાથી ઠસ થઈ કોર્ટમાંથી લોકો બાહર પડે તે અગાઉ ત્યાંથી નાહસી ગયો. અને લોકોની ધમાલ બાહર આવે તેટલાંતો તે કોઇ નજીકના સ્ટેશન પરથી ત્રેનમાં ઉપડી જઇ ક્યાંતો ક્યાં રવાનાથી થઇ ગયો. તે કોઇજ નહીં પણ પેલો કપતી નીમક હરામ નોકર હેનરી હતો. તે તેના પાપેજ ત્યાંથી નાહ્યો !

હવે આ દુખદાયક અને ગમે એવી સખત છાતીને પીગલાવે તેવા દરદનાક બનાવ એક નાટકી બનાવ મીસાલ ખુશાલીના પરદામાં ફેરવાઇ ગયો.

કાવસ ધણીજ મોંઘી કીમતે અને મહાન ભોગે તથા મહા દુખ વેઠીને ધડો શીખ્યો. અને તેની માતા કે જે તદ્દનજ પોતાના બેટાના મોહત માટે હાથ ધોઇ બેઠી હતી તે ખુશાલીમાં લીન બની જઈ ખોદાના હજારો હજાર શુક કરતી હતી.

હવે અમારે કહેવું થોડુંજ રહ્યું છે. આ આલાંભાયની ભલી મોરાદ પાર પડી છે. અને કાવસ સાથે ગુલાંના લગન લાયક વખત વીટવા બાદ કરી આપ્યાં છે. ગુલાં, આલાંભાયને એક પોતાની માતા જેવીજ લાગણીથી ચાહે છે.

કાવસ અને ગુલાં એક સંપીથી સુખ સંતોષમાં છે.

કાવસના વડવાઓ જે એક પછી એક હુજત અને મમતને ખાતર એક કે બીજે કારણે અકરમાતીક રીતે જવાન ઉમરે મરતા આવ્યા હતા તે જુરી આદત ખુદરતે કાવસ પાસેથી છોડાવી દીધી છે. અને હવે કાવસ એક જુદોજ શેઠીયો અને ડાહ્યણવાલો માણસ બની ગયો છે.

અનુભવ
ખડી ચીઝ છે !
અપ-હુ-ડેટ
સ્તામલાશ
હુકાન.

હંદગીનો આધાર-
તંદરોસ્તી છે.
તંદરોસ્તીનો આધાર-
ચોખા મસાલા ઉપર છે.

બલેતમન સંકરો
ચીજો ભેધતી
હોય, અમને
લીસ્ટ સોંપો, અને
જીવો-સંતોષ !

અચારીઆના મ-
સાલામાં એવો
ગુણ છે, કે ખાણું
હોશે ખાવા સાથે
હજમ કરી શકશે
અને દવા-ડોક્ટરનું
કામ કદીજ
પડશે નહીં.

દોઢ સદીનું પુરાણ ખાતું
ચાર પેઢીનો વહીવટ.

ધરાની, કલઓ અને
હાટકોમાં અચા-
રીઆનોજ એનદાર
સરકો કાં વાપરે છે ?
તેનો બેઢ તે માલના
ચઢીયાતાપણામાં
સમયલો છે.

અચારીઆનો ચ-
હની ખાલ ખુખા
તેની ખુશખોશ
અને નોંધાય-
કરવાની રહીમા
સમાવડી છે.
શાની હડી ચા.ક
શાના કે-સીડખ
થી વધુ નેરટકામ
અનશે.

અચાર
જીભના ચટાકાને
અનુસ્તાં તરેહવાર
ચખાડવા એ તો અ-
માની રપેશ્યાલીલી છે
અચારીઆના અચા-
વગર કોઈપણ બ.સ.
વાની ટેબલ
લુખોલય સમજવી.

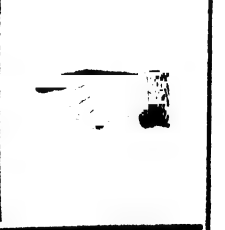
મેખલોનો ખરચાલ
ભપકો તે ખરીદ-
નારને માથે ભા-
સમાન છે !
ઉમદામાં ઉમદા
કોડી
અચારીઆ પુરી
પાડશે.

આર. એફ.
ચા. ચારી આર.

કે-કાફરડ મારકીટની અંદર-મુખધ.

મેવો-પ્રાવીજન
ધી સુખડ
લોખાન.
અને દરેક ચીજો અ-
મારે ત્યાં હાજર છે.
એકજ મુલાકાત ત-
મને હંમેશા માટે
ગોયા જકડી રાખશે

એક પોસ્ટ કાર્ડ લખવાની ખોટી-
મુખધમાં કોઈની ઠેકાણે હરકોઈ માલ ઘર
બેઠાં પુગાડીશું માલ તથા ભાવમાં ફરક
જણાય તો માલ પાછો રાખશું.

ઈ. સ. ૧૮૫૦ થી તમારી તહેનાતમાં છે.

હારવર એન્ડ સન.

મરીમસાલા, સરકો રાઈ, ચટણીઓ, સોસ,
અચારો, મીઠું તેલ. શરબતો, મુરખખાઓ,
બફેના પટરેલ, જેલીઓ વીગેરે વીગેરે ધર
સંસારને બરની હમા ચીજો માટે.

હારવર એન્ડ મસાલો.

હારવર એન્ડ વર્ષોનો અનુભવી કીસબ.

હારવર એન્ડ સર્વોત્તમ અને

કીંમતમાં મધ્યમ.

ધોભીતલાવ ને કોટની બજાર.

KISS PROOF

COLD CREAM VANISHING CREAM

મહાન અમેરીકન શોધ

તે

કીસ પ્રુફ!

વેનીશીંગ ક્રીમ

તુરત ઉડી જાય છે, ચામડી ઉપર દેખાતી નથી,
ચામડી ગોરી અને સુવાળી કરે છે, હંમેશાંને માટે
રેશમી બનાવે છે, સુર્યના તાપમાં ને દરેક
રતુઓમાં ચામડીનું રક્ષણ કરે છે.

સર્વે સ્ટોર્સ અને દવાવાળાઓને ત્યાં મળશે.

Manufactured by Sole Distributors in India

Delica Laboratories

M. Baker & co.

Paris-Chicago-New York

BOMBAY.

બજારે બજાર, ગામે ગામ, શહેરે શહેર, જ્યાં જુવો ત્યાં

“DURCO” “દરકો” “DURCO”

ના શોભીતા પીળા દાખડા નજરે પડે છે.

જીવડાં અને જંતુઓને દેશપાર કરનાર-સુખાકારી મેળવી આપનાર તમારો ખરો મદદગાર “દરકો” ઉમદામાં ઉમદા અમેરીકન પ્રવાહ છે.

મચ્છર, માકંડ, ચાંચડ, કીડી, ઉધાઈ, ભમરા, તીડ, કસારી, માકડી માખી અને એવાં એવાં સેંકડો ઝેરી જીવ-જંતુઓના ત્રાસથી કંટાળી ગએલા સ્ત્રી પુરુષો બાળકો, અને માનીતા જનવરોની સેવા બજાવવા માટે

“દરકો” ઘણીજ અસરકારક દવા છે.

અંધ બારણે એ પ્રવાહી, પમ્પમાં ભરી છાંટવાથી બધાંએ જીવડા તમારા ધરતી સરહદ છોડી દૂર દૂર કુચ કરી જાય છે. અને તમારા મનને અને શરીરને નિરાંત વળી નિંદ્રાવશ થવા સાથે તંદુરસ્તી વધે છે.

“દરકો” થી તમે બીહશો નહોં, કેમ કે તે કપડાને બગાડતો નથી. રંગને ઉડાવતો નથી. તેની સામે જંતુઓ ફાવતા નથી જીવડાં સતાવતા નથી વળી નિંદ્રા ગુમાવે નહોં, તંદુરસ્તીને આળ આવે નહોં. અમેરીકન માલ છે.

“દરકો” રેશમી કપડાં અને જરી કામને બગાડતો નથી એટલુંજ નહોં પણ ચીકાશવાલા ડાઘ ઉપર લગાડવાથી ડાઘ મટી જાય છે. શરીરમાં ઠંડીના સખબ થતી કળતર ઉપર લગાડવાથી આરામ થાય છે.

એવી ઉમદા વસ્તુ કયાં મળે ?

તમારા નજદીકના સ્ટોરમાં, દવાવાળાની દુકાનમાં અને દરેક વેપારીને ત્યાંથી ખરીદો.

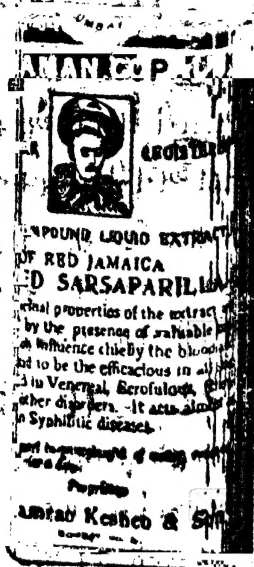
Sole Distributors for India and the East :

M. BAKER & CO.,

**C. P. TANK ROAD,
BOMBAY-4.**

ડૉ. વામન ગોપાળનું

આયોડાઈઝ્ડ

સાસપરિલા

શુદ્ધ લોહી એ મનુષ્યના જીવનનો મુખ્ય આધાર છે. કોઈપણ કારણથી બગડેલા લોહીને સુધારવા માટે આ સાસપરિલા અકસીર છે. વળી આ સાસપરિલાથી ઉપદેશ (ગરમી) અને તેનાથી થતા અનેક રોગો તેમજ લકવા સંધીવા અને ચામડીના અનેક રોગો જડમુળથી નાશ પામે છે.

કી. રૂ. ૧૧ પો. ૫ જુદું.

ડૉ. ગૌતમરાવ કેશવની ફાસ્ફરસ ટોનીક પીલ્સ

આ ગોળીઓથી ખુદી અને સ્મરણશક્તી વધે છે. માનસિક અને અતી અવ્યાસને લીધે મગજ અને મગજતંત્રની મંદ ક્રિયાઓ પુનઃ જીવન થાય છે. વળી આ ગોળીઓ જીર્ણ-ગર અશક્તપણું જરૂરગતીનું મંદ પડી જવું નામરદાઇ, ધાતુક્ષય, વગેરે રોગો પર પ્રભુ અકસીર છે. કી. રૂ. ૧-૦-૦. પો. ૫. જુદું.

પ્રાપ્યદર:—ડૉ. ગૌતમરાવ કેશવ એન્ડ સન,

હાકુરદાર મુંબઈ ર.

